૭૮૬

મિરઝાલીલ ફાનસ.

તિરસે ઇસ્લામ ફેલા હે ન વો તલવારસે,
બલકે સચ્ચાઇસે કુચ્છ અખલાકસેં કુચ્છ પ્યારસેં.

ઉમરભાઈ હુસનભાઈ.

મરહુમ મુલ્લાં દોસ્તમહંમદમીયાં સાહેબના

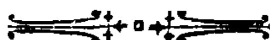
કાવ્યોનો સંગ્રહ.

અથવા

બીસ્મીલ કાવ્ય.

તારીખી નામ

હાર બાગે બીસ્મીલ.

ટીકા લખી પ્રસિદ્ધ કરનાર

ઉમરભાઇ હસનભાઈ (કલોલ.)

આવૃતી પહેલી.

પ્રત. ૧૦૦૦]   ઈ. સ. ૧૯૨૩   [હી સ. ૧૩૪૧

કીંમત. ૧-૦-૦

આ પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું.

આ પુસ્તક નીચેના ઠેકાણાથી રોકડી કીંમતે, ટપાલ, મારફત વેલ્યુપેએબલથી મળશે. પુસ્તક મગાવનારે પોતાનુ સરનામુ ચોકસ અને સ્વચ્છ અક્ષરે લખવું. ટપાલ ખર્ચ જે પડશે તે મગાવનારને શિર છે સામટી, મગાવનારને કમીશન મળશે.

બિસ્મીલ કાવ્ય મળવાનુ ઠેકાણુ.

ઉમરભાઇ હસનભાઈ.

કસ્બે કલોલ-(ઉત્તર-ગુજરાત.)

યુનિયન પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ ક લી મા શા. મોહનલાલ
ચીમનલાલે છાપ્યુ. ટકશાળ-અમદાવાદ.

પ્રસ્તાવના.

સન ૧૯૧૭–૧૮ ની સાલમા જ્યારે હું મર્હુમ મુહુાં સાહેબ પાસે વીદ્યાભ્યાસ કરવા જતો, તે સમયમા એઓ સાહેબના રચેલા કેટલાક કાવ્યો મે માગણી કરવાથી મને એઓ સાહેબે આપેલા અને જેમ જેમ રચતા તેમ તેમ મને લખી લખીને આપતા જતા. તેના ઉપર ટીકા વગેરે લખી, તે છપાવવાની મારી કોશિશ જારી હતી પરંતુ તે દરમીયાનજ આ મહાત્મા બીસ્મીલ સાહેબનો સ્વર્ગવાસ થવાથી તેના શોકાવરણના લીધે મારો હેતુ પાર પડયો નહીં અને પુસ્તક છપાવવાનુ કામ પરિપુર્ણતાએ પહોચ્યુ નહીં (આ મહાત્માના મૃત્યુ હેવાલ માટે જુઓ મરહુમનું જીવન ચરિત્ર) માણસ કઈ કામ કરી લેવાને ગમે તેટલી ઉતાવળ કરે પણ તેની મુદ્દત પુરી થયા વગર અને માલીકની મરજી સીવાય તે કામ પુરૂ થઈ શકતુ નથી, દાખલા તરીકે માળી બાગમાંથી કુસુમ (પુલો) પ્રાપ્ત કરવાની લાલસામાં છોડવાઓને ગમે તેટલુ પાણી સીંચે પણ મોસમ સીવાય તે કુસુમ મેળવી શકતો નથી એવીજ રીતે આ પુસ્તકનુ પણ થયું.

આ ચાલુ મુબારિક સાલે ઘણા મીત્રોએ અને ભાઈબંધોએ 'તમો બીસ્મીલ કાવ્ય છપાવવાના હતા તેનુ શુ થયુ ?' એમ મને એકથી અધીક વખત કહેવાથી અને તે છપાવવા ખાસ આગ્રહ કરવાથી મે તે કામ પાછુ હાથમા લીધું અને તે કામ પાર પાડવાને હુ ભાગ્યશાળી થયોછુ તેથી ખુદાતાલાનો ઘણોજ ઉપકાર અને આભાર વ અહેસાન માનું છું.

વાચકવૃંદની સરળતાની ખાતર આ પુસ્તકના તમામ કાવ્યોને છ ભાગમા ગોઠવી તેના છ બાબ (ભાગ) મુકરર કર્યા છે બાબ પહેલામા સમાધો અને આત્મજ્ઞાનાદીથી રેલાતા કેટલાક કાવ્યોનો સમાવેશ કરેલો છે બાબ બીજામા પરમાત્માના પ્રેમોદધીમા ગર્ક બનેલા ખરા આશક (પ્રેમી) એ પ્રેમની મસ્તીમા રચેલી કેટલીક ગઝલો દાખલ કરી છે બાબ ત્રીજામા ભક્તિ શૃંગારરસની ગરબીઓ અને બાબ ચોથામા આત્માનુ કલ્યાણ થાય તેવા બોધદાયક અને આત્મજ્ઞાનથી ભીજાતા કેટલાક પદોનો સંગ્રહ કરેલો છે બાબ પાચમામા નિતિ અને સુખ પ્રાપ્ત કરવનારી કેટલીક નસીહતો છે બાબ છઠ્ઠામા મરહુમ કાજી અનવર મીયા સાહેબની કવિત્વ શક્તિ બતાવનારી અને ઉપમા અને અલંકારોથી જળહળી રહેલી કેટલીક અલવદાઓ દાખલ કરવામા આવી છે કાવ્યોના ભાવાર્થ બરાબર સમજવામા આવે એવા હેતુથી કાવ્યોના નીચે ટીકા અને અઘરા શબ્દોના મીનીગો (અર્થો) આપવામા આવ્યા છે. વળી આ લઘુ પુસ્તક ઘણુ ઉપયોગી થઈ પડે એમ સમજી કેટલાક સ્થળે ન સમજાય તેવી બાબતોનુ લંબાણ પુર્વક વિવેચન કરી ટીકા પણ લંબાણથી લખી તેના નીચે ગ્રંથની પુષ્ટીમા બીજા કવીઓના કાવ્યના ઉતારા આપી સમજાવવામા આવ્યું છે

રચનાર મરહુમ મુલ્લા સાહેબના રચેલાં ઘણાક કાવ્યો છે પણ જેટલા મળી આવ્યા છે તેટલા આ પુસ્તકમા દાખલ કરવામા આવ્યા છે અને હવેથી મળી આવશે તે બીજી આવૃતીમા દાખલ કરવામા આવશે એવી અભિલાષા છે. રચનારની પાસે કોઇ પણ જન કાવ્ય માગે તેને તે પ્રેમપૂર્વક આપતા અને

સગ્રહ કરવાની બીલકુલ વૃતી ધરાવતા નહીં તેથી તેમના કાવ્યો ધાર્યા મળી આવતા નથી અગર કોઈ સાહેબની પાસે તેમના ભજનની નોટ યા જુના કાવ્યો હાથ આવ્યા હશે તે મોકલી આપવાની મહેરબાની કરશો કે બીજી આવૃતીમાં દાખલ કરવામા આવે

આ પુસ્તક છપાવવામા માસ્તર નજ્જુમીયા નન્નુમીયાએ અને પઠાણ આજમખા સરવરખાએ પ્રુફ સુધારવામા મદદ કરેલી હોવાથી હુ તેમનો આભારી છુ.

આ લઘુ પુસ્તકના કાવ્યોની ટીકા, ભાવાર્થ, અને અઘરા શબ્દોના અર્થ મે મારી યથામતિથી લખેલા હોવાથી અને રચનારના હાથના લખેલા ઉર્દું કાગળો મળી આવવાથી તે ઉપરથી કાવ્યો ઉતારવામા આવેલા હોવાથી વખતે લખવામા અગર ઉતારવામા મારી ગેરસમજના લીધે ભુલ યા ચુક થઇ હોય તો આપ જ્ઞાનીજનો મુજ અલ્પમતિ, ખાકસાર, પામર જીવને ક્ષમા કરશો અને ભૂલની દરગુજર કરશો એવી આશા રાખુ છું કેમકે પ્રાણીમાત્ર ભુલને પાત્ર છે.

સવત ૧૯૭૯ }
હી સન ૧૩૪૧ }

લી.
ઉમરભાઈ હસનભાઇ.
કલોલ

મરહુમ મુલ્લાં દોસ્તમહમદમીયાં સાહેબનું

જીવન ચરિત્ર.*

વત ૧૯૧૫-૧૬ ની સાલમા વિસનગરમા હુ શેઠ સુરજમલ લહેરચદના ડહેલામા નોકર હતો તે સમામા મહાનપુરૂષ કાજી અનવરમીયા સાહેબના મકાનનુ બારણુ જે ડહેલામા હુ રહેતો હતો તે ડહેલાના કરા તરફ હતું જે ડહેલામા હુ રહેતો હતો તે ડહેલાના આગળ થઇને જવા આવવાનો રસ્તો હતો ત્યા

---

* ઉપરનો લેખ રચનાર મરહુમ મહાત્મા મુલ્લા (બીસ્મીલ) સાહેબે પોતેજ લખાવેલો હોવાથી તેઓશ્રીના લખાવ્યા મુજબ ઉપર પ્રમાણે અક્ષરે અક્ષર પ્રગટ કરવામા આવ્યો છે, ઉપરના લેખમા જીવનચરિત્ર વિષેની જાણુવાજોગ હકીકતનો સમાવેશ થઇ જાય છે માટે બીજી વધારે જીવન ચરિત્ર વિષે હકીકત આપી નથી મહાત્મા મુલ્લા સાહેબ સને ૧૯૨૦ના નવેમ્બર માસમા મરહુમ જ્ઞાની કાજી અનવરમીયા સાહેબના રોજાના દર્શનાર્થે પાલણુપુર તરફ ગયા હતા ત્યાથી પાછા ફરતા સને ૧૯૨૦ના નવેમ્બર માસની તારીખ ૨૨ અને સોમવારે (હીજરી સન ૧૩૩૯ રબી ઉલઅવલ તારીખ ૧૦ રોજ પીર) સવારના આઠ વાગ્યાના સુમારે (તોતેર વર્ષની ઉમરે) ઉપેરા ગામમા) તેઓશ્રીનો આત્મા ક્ષણભગુર દેહનો ત્યાગ કરી ચાલ્યો ગયો તેમને વિસનગરમા તળાવ ઉપર જોરાવરખાના આરા તરફના ભાગમા આવેલા કબરસ્તાનમા દફન કરવામા આવ્યા જે પ્રભુ તેમના આત્માને અખડાનદ પ્રાપ્ત કરો.

થઇ મહાન પુરૂષ કાજી અનવર સાહેબ જતા આવતા હતા તે અરસામા મારી વય તેરેક વર્ષની હશે અને કાજી અનવરમીયા સાહેબની વય વીશેક વર્ષની હતી જ્યારે ઘેર આવે ત્યારે જે ડહેલામા હુ રહેતો હતો ત્યા થઈ જાય અને કોઇ કોઇ વખત એક બે દિવસે ઘેર આવતા ત્યારે જતી વખતે મારી પાસે આવતા. ઉનાળાના સખ્ત તાપથી ગભરાયેલા આવે તે વખત મને કહે કે મુલ્લા "ટાઢુ પાણી કઇ છે કે ?" તે વખત હુ તેમને પાણી પાતો પાણી પીને ઘણા ખુશી થતા અને દુઆ કરતા કે ખુશી રહો એમ કરતા કરતા રાત્રે નવ દસ વાગ્યાના સુમારે મારી પાસે આવતા અને પ્રભુ ભજનની વાતો કરતા વાતો કરતા કરતા મોટો પરોઢીઓ થઈ જતો ત્યારે પોતે ઉઠી અરણ્ય તરફ ચાલ્યા જતા, અને બપોરની વખતે પાછા આવતા એવી રીતે ઘણા દીવસ સુધી ચાલ્યુ સવત ૧૯૨૬ ની સાલમા એક દીવસે અમો બન્ને જણા બેઠા હતા તે વખત સાકરનુ સરબત બનાવી એક પ્યાલો ભર્યો તેમાથી થોડુક પોતે પીધુ અને બાકીનુ મને પાયુ તે વખતે ઘણી વાતો મને સમજાવી. કષ્ટ સમાધી, સુક્ષ્મ સમાધી, જોગ સિદ્ધિ, અજપા જાપ, અનવર કાવ્યમા બે સમાધીયો લખેલી છે પણ રાજ સમાધી તેમા લખેલી નથી. તે પણ મને સમજાવી, અને તેજ સાલના માબાન મહીનામા ભજન, ગજલ, ગરબી, વિગેરે કેમ બનાવવી તે પણ શીખવ્યુ અને તેજ વખતે બીસ્મીલ તખલ્લુસ (મુલ્લાના નામની સજ્ઞા) રાખી નીચે લખેલા શેઅરો પોતે બનાવી હતી

શેઅર ૧

બીસ્મીલ જુમેઅ કે રોજ જહોરકો રખાહે નામ,
સાબાનકા મહીના ઉર્સોદીન હુવા તમામ.

શેઅર ૨

બ બીસ્મીલ્લા કે ગોયદ નામ બીસ્મીલ,
રહે દુનિયા મેં દર હર કાર સામીલ

પછી મને કહ્યુ કે તું કોઈ શેઅર કેહ ? તે ઉપરથી આ શેઅર મેં બનાવી હતી

શેઅર ૧

બોલા કલામ બીસ્મીલ બેપર ગુલામહે,
તકસીર માફ કીજો હમારા સલામહે

હું હવે કઇ કવેશર નથી તેમ શાયર નથી, અને ઈલ્મી પણ નથી ભજન, ગઝલ, ગરબી, વિગેરેની જે બેતો બનાવવી પડે છે, તે બેતમા (હુક) રદીફ કાફીઆ અને રગ એ ત્રણ વસ્તુ હોવી જોઇએ ત્યારે બેત કહેવાય છે. ઉપર કહ્યા પ્રમાણે મારી બુદ્ધિ નથી પણ ગુરૂ કૃપાથી સર્વ ચાલે છે

ધ સ	૧૯૧૯	લી આપનો નમ્ર સવક ડોસુ મુલ્લાં.
હી૦ સ	૧૩૩૮	

૭૮૬

અનુક્રમણિકા.

ભજન સંગ્રહ.

ગઝલ સંગ્રહ.

ગરબી સંગ્રહ.

પદ સંગ્રહ.

નસીહત સંગ્રહ.

ગુલઝારે અનવર.

વીરમીઠ કાવ્ય.

બાબ અવ્વલ.

ભજન સંગ્રહ.

ભજન ૧.

ભાવે ભક્તિ કરીશ.[1]

કોલ કરી જુગમા આવીયોરે ભાવે ભક્તિ કરીશ
ભુલવણીમા ભુલી ગયોરે પીયુજી પૂછે શુ કહીશ ?
જુગમા જઈ તું શું લાવીયોરે ? કોલ ૧
જતને ઘડી જોને મુરતી શુદ્ધિ રાખોરે લગાર
મનમા વિચારી જરા જુઓરે તારી શુ છે પેદાશ !
કોણુ કારીગર માહી આવીયોરે કોલ ૨
ઉંધારે મસ્તક ને અધર ઝુલેરે તપસા કીધી નવ માસ

---

૧ આ ભજનમા માણુને કરેલા કોલ યાને (વચનને) યાદ કરાવી રચનારે ભક્તિ કરવા બોધ આપ્યો છે, અને તેનો ભાવાર્થ નીચે આપેલી

મળરે સુતરથી જુદો થયોરે તપસા કીધી કેમ ત્યાગ?
બાલારેપણુમા ગુમાવીયોરે કોલ ૩
બોલવા શીખ્યો તુ બાલકારે જુગમા કીધો છે નામ
માચા ધણીને વિસાર્યોરે કુડા કીધા છે કામ
હાથેથી હીરલો ગુમાવીયોરે કોલ ૪
જુગને જુઓ જુક્તિ જુઓ લીલા અપરમપાર
સાચી સગાઈ સાહેબતણિ જુઠો જુગનો આધાર
બીસ્મીલના મનમા તું ભાવીયોરે કોલ ૫

ઉર્દુ ગઝલને ઘણોખરો મળતો આવે છે

"ગઝલ"

દુનિયાકી ચમક જબ આઇ નજર વો અહદ ખુદાકા ભૂલ ગયે
અફસોસ હુવે કયા જેરો જબર વો અહદ ખુદાકા ભૂલ ગયે
દુનિયાને વો પરદા ડાલાહે વો પાઉ ગજબકા નીકાલા હે
કયુ જાલમે ફસકી આયે બશર વો અહદ ખુદાકા ભૂલ ગયે
દુનિયાકી બહારે દીલમે બસી સબ ખૂબીયા ઉસકી યાદ રહી
સબ યાદ રહાકે હમકો મગર વો અહદ ખુદાકા ભૂલ ગયે
ફુર્જતકી તલબને ખોયાહે રાહતકી તલબને ડુબોયા હે
ગફલતને યે ડાલા હમપે અસર વો અહદ ખુદાકા ભૂલ ગયે
બચ્ચુ કે લીયે બીબી કે લીયે હેરીકતો જીને જીકે લીયે
અલ્લાહકા કુચ્છભી ખોફ ન ડર વો અહદ ખુદાકા ભૂલ ગયે.
અગે વાલીદે માજદ હજરતે આદમ કીસકો સુનાયે અપના અલમ
યે આપ કે સચ્ચે નુરે નજર વો અહદ ખુદાકા ભૂલ ગયે
કયા તુમપે બની હે કુચ્છતો કહો કયા તુમપે પડી હે કુચ્છતો કહો
ઇમ હાકયે કયુ એ ખોફો ખતર વો અહદ ખુદાકા ભૂલ ગયે

ભજન ૨.

(મતો સત્ બતલાનારે એ-રાહ)

કાયા તેરી કામ ન આવેજી[1]

હંસા ઉડ સરોવર જાવે કાયા તેરી કામ ના આવેજી ટેક
સુંદર કાયા મીનખા આયા આ અવસર નહી આવેરે ભાઇ
કુડીએકી સોબતમેં રહેકર હીરલા જન્મ ગુમાવે હંસા ૧
કાયા સરખા કોટ બનાયા દસ દરવાજે લગાયારે ભાઇ
હંસા હાલે તેરા ન ચાલે ઠાઠ પડા રહે જાવે હંસા ૨
આ કાયાકા નહી ભરોસા પાણીકા પરપોટારે ભાઇ
ગુરૂ વચન પર ચલોએ સંતો મીનખા સફલ હોજાવે હંસા ૩
ચાર વેદ તું ભણકર આયા પંડીત હુવા તુ ડાહ્યારે ભાઇ
હરિ ભજનકા ભેદ ન જાણે માયામે લોભાવે હંસા ૪
જરણા[2] રાખો ક્રોધ કાઢો એક ઘણીકો ધારોરે ભાઈ
મોટાઇ નીંદા મત કર મૂરખ ગઇ પલ ના આવે હંસા ૫
સત્ગુરૂ પાવે જ્ઞાન બતાવે દુ:ખ સારા મીટ જાવેરે ભાઇ
બીસ્મીલ કહે ગુરૂ જ્ઞાની ચરણે સચ્ચા શબ્દ સુનાવે હંસા. ૬

---

૧ કાયા ક્ષણભંગુર છે, તેનો કોઇ ભરોસો નથી જેવી રીતે પરપોટો ફુટી જાય છે, તેવીજ રીતે આ કાયા પણ ક્ષણમા નાશ પામે છે શંકરાચાર્યે પણ પોતે બનાવેલા શ્લોકમા તેને અનુસરતુંજ જણાવ્યુ છે શ્લોક (તરજુમો) આ શરીરરૂપી હોડી તારાથી ભારે પૂણ્યરૂપી કીંમત વડે દુ:ખના દરિયાને પેલે પાર જવાને ખરીદાઇ છે તે ભંગે તે પહેલા તરીજા ૨ જરણા સહનશીલતા.

ભજન ૩.

(મતો સત બતલાના એ-રાહ)

અભિમાન કયુ દીલપેં લાતા[1]

ભજન તુ નિર્ગુણકે ગાતા અભિમાન કયુ દિલપે લાતા, એ ટેક
ખાય પીયે તું રહે ખુશીમે મસ્ત હુવાહે માતારે ભાઈ
સાહેબ નામકી સ્મરણુ કરલે દેખ રહ્યાહે દાતા ભજન ૧
જુઠેસે તેં કરી સગાઇ સચ્ચી રાહ ના પાતારે ભાઇ
સાગર સરખા નીર છોડ કર ખાબોચીએ જાનાતા ભજન ૨
જીવ લેણેકો જમડા આવે અભિમાન તેરા કા જાતારે ભાઇ
મમતા માયા કામ ના આવે છોડ ચલે સબ નાતા ભજન ૩
બસ્તી છોડ ઉજ્જડમેં રહેતા ઉજ્જડકો બસ્તી કેતારે ભાઈ
હીરે સરખી જોત છોડકર પત્થરે પર લલચાતા ભજન ૪

---

૧ અભિમાન તજવા વિષે ભજન છે સોમ પ્રભાચાર્ય સિદુ પ્રકરમાં કહે છે કે (તરજુમો) વાયુ જેમ મેઘનો નાશ કરે છે તેમ અહંકાર સદા ચગ્ગુનો નાશ કરે છે. સાપ જેમ જીવનો ક્ષય કરે છે તેમ અહંકાર મનુષ્યના વિનયનો ક્ષય કરે છે. હાથી જેમ કમળને ઉખેડી નાશ કરે છે, તેમ અભિમાન કીર્તિનો નાશ કરે છે અને નીચ પુરૂષ જેમ ઉપકારના સમુહને હણે છે તેમ અહંકાર ધર્મ, અર્થ, અને કામ, એ ત્રણ વર્ગને હણે છે વળી અભિમાન ન કરવા સબંધમા દીનફકીર સાહેબ કહે છે કે —

(કુંડળીયા.)

બંદા બહોત ના ફુલીએ ખુદા ખમેગા નાહી
જોર જુલમ ના કીજીએ મૃત લોકકે માહીં
મૃત લોકકે માહીં તમાસા તુરત દીખાવે
જેતા કરે ગુમાન એતા નર ખત્તા ખાવે
કહે દીન દરવેશ સુમર મન પેદા કુન ।
ખુદા ખમેગા નહીં બહોત ના ફુલીએ બંદા

વળી હજરત શેખ સાદી સાહેબ રહેમતુલ્લા અલયહ કહે છે કે —

અગન કુંડમે તુ પડ જાવે જલમે બેડા નાતારે ભાઇ
સચ્ચા મોતી ઘાવ ખમેગા ફોગટીઆ ફુટ જાતા   ભજન ૫
બીસ્મીલ કહેવે સુનો એ સતો ગુરૂ જ્ઞાની પાયારે ભાઈ
[1]નર્ગુણ સર્ગુણ[2] એક મીલાકર બ્રહ્મરૂપ હોજાતા   ભજન ૬

ભજન. ૪

(સતો સત બતલાના એ રાહ)

માયામેં મનકુ લોભાયા [3]

ભરોસા પલકા નહીં કાયા માયામે મન કયુ લોભાયા ?   ટેક.
ચતુરાઇસે ચોલા[4]સીયા નહીં દોરા નહી ધાગા[5]રે ભાઈ
સીવનવાલા સીવ ચલાહે જનમ લીયા તુ જાયા   ભરોસા ૧
બડે જતન સે બનઇ સુરત નુરીરંગ[6] લગાયારે ભાઇ
આ કાયાકા નહી ભરોસા કચ્ચા હેગા પાયા   ભરોસા ૨
માત પિતા સબ કુટુંબ કબીલા જીને જીકા[7] મેલારે ભાઇ
અંત વખત કોઈ કામ ના આવે છોડ ચલે સબ માયા ભરોસા ૩

અશઆર

તકબ્બુર અઝાઝીલ રા ખ્વાર કર્દ
બઝીન્દાને લાનત ગીરફતાર કર્દ
તકબ્બુર મકુન ઝીનહાર અયેપીસર
કે રોઝે ને દસતગ બરઆઇ બસર

૧ નિર્ગુણ=મધા સત્ય ગુણુવાળો ૨ સર્ગુણ=મધા સંસારીક ગુણુથી ભરપુર ૩ આ ભજન મનુષ્યને માયારૂપી જાળમાથી મુક્ત થઇ ભક્તિ કરવા સમજાવે છે સાદી સાહેબ કહે છે કે (શેઅર)

નરખ ઉન્સ દુનિયાયે ફાનીસે યાર
એહી બાત રખ યાદ સાદીસે યાર

૪ ચોલા=શરીરરૂપી ચોળી ૫ ધાગા=દોરો ૬ નુરી=નુરવાળું ૭ જી=જીવ

જબતક તેલ ભરા દીપકમે તબતક રહે ઉજવાલારે ભાઈ
તેલ ઘટે અંધેરા હોવે જુને ઘરકો ઘાયા ભરોસા. ૪
બીસ્મીલ કહે ગુરૂ જ્ઞાની મેરા કાયા કચ્ચા ડેરારે ભાઈ
માટી તો માટીકો ખાતી માટીમે મીલ જાયા ભરોસા ૫

ભજન. ૫

(સંતો સત બતલાના એ રાહ)

મોરલી બાજ રહી ન્યારી[૨]

શબ્દકે તેરેતો બલહારી મોરલી બાજ રહી ન્યારી ટેક
બિના આંખસે આમ દેખતા વણુ જીભીયા ગુણ ગાવેરે ભાઈ
શ્રવણ[૪] નહી પણ સુણતા હેગા બતા ભેદ બ્રહ્મચારી[૧] શબ્દ ૧
ગુરૂ બિના ગમ કહાસે પાવે ઉલટ ભેદ કયુ સમજાવેરે ભાઈ
હીરા મોતી વણજ[૫] કરલે વડા હોય વહેપારી શબ્દ ૨
સુનમે બાજે[૬] અનહદ બાજે શબ્દ ન્યારે ગાજેરે ભાઇ
નાદ બજે તો નહી લોભાણા આગે રાહ તુમ્હારી શબ્દ ૩
ગગનમહેલમે બસે જ્ઞાની ધ્યાન ધરે કોઈ ધ્યાનીરે ભાઇ
નવ મારગ[૧૦] તો નજર નહી આવે દસમી ખૂલગઇ બારી[૧૧] શબ્દ ૪
અગમપથ કે મારગ જાવે તપ જપ કામ ના આવેરે ભાઇ
નટડી દોર ચઢ ખેલ રહીહે દેખ રહે નરનારી શબ્દ ૫
બીસ્મીલ કહે ગુરૂ જ્ઞાની ચરણે[૧૨] જો જનમાસો મરણેરે ભાઇ
નામ નીરંજન નિરાકારહે તુ મીલજા મે વારી શબ્દ ૬

---

૧ દીપક=દીવો ૨ આ ભજન સમાધી સ્વરૂપ સમજાવે છે ૩ વણુજી ભીયા=જીભ વગર ૪ શ્રવણ=કાન ૫ વણજ=વેપાર ૬ બાજે=વાગ્યા ૭ બાજે= અનહદ નાદરૂપી વાજા ૮ નાદ=અનહદનાદ ૯ રાહ=મારગ–રસ્તો ૧૦ નવ-મારગ=બે આંખ, બે કાન, બે નાસીકા, એક મો, એક મળદ્વાર, એક મુત્ર દ્વાર, એ રીતે નવ દ્વાર છે ૧૧ બારી=બ્રહ્માંડરૂપ બારી ૧૨ ચરણ=પગ.

ભજન ૬

(ગોડી, બહોત બડો હે ભાઇ અવસર બહોત એ રાહ)

ભેદ બ્રહ્મકા ના પાયા[1]

ભેદ બ્રહ્મકા ના પાયા, બ્રાહ્મણ, ભેદ બ્રહ્મકા ના પાયા
શુદ્ધ અશુદ્ધમે ઉમર ગુમાઇ, ધોલે પલી સીર આયા[2] બ્રાહ્મણ ૧
પાચ વસ્તુમે અશુદ્ધ મનાહે, કઇ વસ્તુ વટલાયા
માકે પેટમે રહ્યા માસ નવ કોનસા પદાર્થ ખાયા ? બ્રાહ્મણ ૨
વેદ વાચા પણ નહી વિચારા, કચ્ચા રંગ ચઢાયા
મનકા મેલતો ગયા ન તેરા તન ઉજલા કર દીખાયા બ્રાહ્મણ ૩
નામ નિરંજન[3] તુને ના નીરખા[4] જા ગંગામે નાહ્યા
અમર પુરૂષકો ઓલખે બિના તુ ચોખુંટ[5] તીર્થ ધાયા બ્રાહ્મણ ૪
ગુરૂ હમારા બડાહે જ્ઞાની, જ્ઞાન બતાયા ઘર પાયા
બીસ્મીલ[6] કહે ગુરૂ જ્ઞાની ચરણે દેખ દર્શન સુખ પાયા બ્રાહ્મણ ૫

---

૧ આ કાવ્ય મનની શુદ્ધિ અશુદ્ધીની શંકા દુર કરી આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવે છે ૨ ધોલે પલી શીર આયા=અર્થાત ઘરડો થયો ૩ નિરંજન=કંઇ પણ કહી શકય નહી તેવો, લક્ષમા આની શકે નહી તેવો ૪ નિરખા=દેખા, જોયુ, સમરવુ ૫ ચોખુટ=ચોતરફ, ચોદીશ, ૬ બિસ્મીલ=રચનાર મરહુમ મુલ્લાસાહેબે પોતાના નામની સંજ્ઞા તરીકે બિસ્મીલ શબ્દ વાપર્યો છે તેનો ખુલાસો રચનારે પોતેજ પોતાના જીવનચરિત્રમા કરેલો છે તે જોવાથી ખાત્રી થશે ૬ જ્ઞાની=મરહુમ જ્ઞાની કાજી અનવરમીયાના નામની સંજ્ઞા, ખુલાસા માટે કાજી અનવર સાહેબે અનવર કાવ્યમા કહ્યું છે કરજોડી કહે કાજી અનવરરે નામ જ્ઞાની કવિતાની અંદરરે જુઓ અનવર કાવ્ય પાચમી આવૃતી પૃષ્ટ ૧૫૨.

ભજન. ૭

(રાગ કોડી, અવસર બહોત બડાહે ભાઇ. એ રાહ)

ઝૂમઝુમ કરતી ચઢીજી[1]

ઝૂમઝુમ કરતી ચઢી, જો નટડી, ઝૂમઝુમ કરતી ચઢીરેજી ટેક
ચઢી દોરપર ખડીજા નટડી, કે નટડી ઝૂમઝુમ કરતી ચઢીરેજી કે ન૦૧
સમુદર જાવે સુરતી લગાવે, છીપડીયા હે પડીરેજી
છીપ ઘસાવે મોતી પાવે લગે નુરકી ઝડી[2] કે નટડી ૨
પખી જાવે મારગ ના પાવે, મછીયા જલમેં બીહાવેરેજી
બીન આધારે બચ્ચે પાલે ઓ કુદરત હે બડી કે નટડી ૩
હસારે હોય તો મોતી ખાવે, લઘણ કર મરજાવેરેજી
મરજાવે પણ કચ્છુના ખાવે એ સમજણ તો પડી કે નટડી ૪
જલ માટીકી મુરત બનાઈ, પવનમાહી પધરાઈરેજી
આ કાયા તેરી કામ ના આવે અંતવખત જાય પડી કે નટડી ૫
કોર્સીટેમે જીવડા રહેવે, સાહેબ ખાણે દેવેરેજી
પવન ના સાચરે[3] વાધણી પાલે એ કુદરત હે બડી કે નટડી. ૬
જલકે અદર કમલભી હોવે ભમર ઉપર લોભાવેરેજી
બીસ્મીલ કહે ગુરૂ જ્ઞાની ચરણે[4] ગુરૂકીયા[5] ગમ પડી કે નટડી. ૭

---

૧ આ ભજનમા સુરતીને નટડીની ઉપમા આપી સમાધી સ્વરૂપ સમજાવ્યુ છે સુરતીની ઉપરની જગ્યાએ લીલા વિગેરેના ચમત્કાર જોવાનું ૨ ઝડી=સુડ ૩ પવનના સાચરે=પવન પણ પેસી શકે નહીં તેવુ ૪ ચરણુ=પગ ૫ ગુરૂ કીયા=ગુરૂ કીધા ૬ ગમ પડી=સમજણ પડી.

ભજન ૮.

(ગગ ગોડી, અવસર બહોત બડોહે ભાઇ)

સુરતીસે પતગ ઉડાવો[1]

સુરતીસે પતગ ઉડાવો, સુરીજન, સુરતીસે પતગ ઉડાવો
તનકા પતગ કર સુરતાકી દોરી જ્યા ધારો વહા જાઓ-સુરી૦ ૧
દોરી ગુરૂકે હૃદયકે માહી, દુસરી જગે કઇ નાહીરેજી
ભુલા પડકર ફીરે ભટકતા ઘર મૂલ કહા જાઓ સુરીજન. ૨
ગુરૂકે કહે પર ચેલા ન ચલના, દોજખમે[2] જા જલતારેજી
સીડી સ્વગકી દેવે ગુરૂજી ઉસે છોડ કેહા જાઓ સુરીજન ૩
તનપર કપડા રંગકર દીખાવે, લંબી ઝટા બડાવેરેજી
મનમે મેલતો બહોત ભગહે લોકનમેં પુજાઓ સુરીજન ૪
બાજીગરકે હાથમે દોરી, પુતલીયુકુ નચાવેરેજી
સબકી દોરી સાયાંકે હાથમે જ્યા ખેચે વા જાઓ સુરીજન ૫
જ્ઞાનીકા સેવક હે **બીસ્મીલ** સચ્ચી વાણી સુણાવેરેજી
દુનિયાકી જંજાલ છુડાકે કદમુમે[3] મુજકો બુલાઓ સુરીજન ૬

---

૧ સુરતીના મહીમા વિષે ભજન છે સુરતીનો મહીમા વર્ણવતા સ્વામી હેમાનંદે કહ્યુ છે કે.—

(કુડળીયા.)

મન માયામે રહેત હે મુખસે ગોવિદ ગાય
ગૌ વને ઘેર વાછડો દોણે દૂધ ન થાય
દોણે દૂધ ન થાય ગૌકી હોવે વેલા
દોનારી સાવચેત બચ્ચા ગૌકુ મેલા
કયેછે હેમાનદ દૂધ તો એસે પાય
મન માયામે રહેત હે મુખમે ગોવિદ ગાય

૨ દોજખ=નર્ક ૩ કદમ=પગ, ચરણ

ભજન ૯.

(રાગ ગોડી, અવસર બહોત બડોહે ભાઇ)

તારી મોરલીએ મોહીર[1]

તારી મોરલીએ મોહી, મોહન હું, તારી મોરલીએ મોહી
ગેબીર[2] વાજા કયાથી વાગે ? શુદ્ધ શરિરની ખોઇ મોહન ૧
પ્રેમ પીયાલા ગુરૂજીએ પાયા, પ્રેમ વિના પીયુ નહીરેજી
અંતરજાની આવો અલબેલા મન હરખ્યુ મુખ જોઇ મોહન ૨
ગોકુળવાસી ફરૂ ઉદાસી, હરીજન દુખડા દેછેરેજી
આ ટાણે તમે વહેલા પધારો તમો વિના નથી કોઈ મોહન ૩
વાંસલડી વગાડી વહુલે, અઘોર વનમા ગોપીયો ઘેલી થઇરેજી
શેષનાગને જયારે નાથ્યો નાખી નાગણીયો રહી છે રોઇ મોહન ૪
સોળસેં ગોપીઓમા એક અલબેલો ઘેર ઘેર વસ્તી વસાઈ રેજી
બીસ્મીલ ઉપર મહેર[3] કરીને પાપ નાખ્યુ સર્વે ધોઇ મોહન ૫

ભજન ૧૦

(રાગ ગોડી, અવસર બહોત બડોહે ભાઇ)

શબ્દ સુનો મેરે ભાઇ[4]

શબ્દ સુનો મેરા ભાઈ, સુરીજન, શબ્દ સુનો મેરા ભાઇરેજી
પચાસમે તું પહોચ્યા પ્રાણી બાલકબુદ્ધિ જાણીરેજી શબ્દ ૧
આ કાયા તેરી કાચકા કુપા ચુના દેવલ ગીર જાયરેજી
અંત વખત કોઈ કામ ના આવે સમજ સમજ મન માહી શબ્દ ૨

---

૧ સમાધીદ્વારાએ ભક્તિ સ્રુંગારમનુ વર્ણન કર્યું છે અનહદ નાદની સમજ આપી છે ૨ ગેબી=અદૃષ્ય ૩ મહેર=દયા, કૃપા ૪ આ ભજનમા મનને ઉપદેશ આપ્યો છે

કરોડ જતન કરો તોપણુ મરના, લાશ કબરમે ધરનારેજી
વખત મોતકા બહોત કઠણ્ હે સુજત હે કે નાહિ શબ્દ ૩
ગોર અંધારી વહા ડર ભારી, વહા નહી જન[1] ફરજંદ[2] નારીરેજી
સવાલકા વહા જવાબ દેના સચ્ચી એ બાત સુનાઇ શબ્દ ૪
તીલ તીલકે ધણી લેખે લેવે, હીસાબમે ના દેર કરને દેવેરેજી
કયા સુતા ગફ્લતમેં બીસ્મીલ એસી નીંદ કયુ આઈ શબ્દ ૫

ભજન ૧૧

ગુરૂને મેરે શબ્દ સુનાયા[3]

ગુરૂને મેરે શબ્દ સુનાયા, મેરે તો મનમે વો ભાયા
જબ દુનિયાકી મોહ સબ છૂટ ગઈ પ્રેમકા ભોજન પાયા ગુરૂ ૧
અગમપંથકા મારગ અજાણ્યા નહી ધૂપ નહી છાયા રેહેજી
ભવસાગરમેં નાવડી ચાહીયે ગુરૂને પાર લગાયા ગુરૂ ૨
નાગર બ્રહ્મણ્ નિશા કરકે મે હુ ઢેડ સુ બોલે રેહેજી
નિશા ઉતર ગયા વોહી બ્રાહ્મણ્ દુસરા કહાસે[4] આયા ગુરૂ ૩

---

૧ જન=બાયડી, સ્ત્રી, ૨ ફરજંદ=છોકરા, પુત્ર, ૩ આ ભજનમાં આત્મજ્ઞાન સમજાવવામા આવ્યુ છે જેમ કોઇ માણસ દારૂના નીશામા હોય અને કહે કે હુંતો ઢેઢ છુ હુંતો વાઘરી છુ પણ જ્યારે નિશો ઉતરી જાય ત્યારે ખબર પડે કે પોતે કોણ છે તેવીજ રીતે આ મા પોતાનું ઘર ભૂલી જઈ દુનિયાની મોહજાળમા પડવાથી તેને દુનિયાની મોહનો નીશો ચઢી ગયો છે તેથી પોતે કાણ છે તેની ખબર તેને રહી નથી પણ જો કોઇ સાચો સદ્ગુરૂ મળે અને પાતે કોણ છે તે સમજાવે ત્યારે તેને આત્મજ્ઞાન થાય અને અને તેને પોતાનું સ્વરૂપ સમજાય એવો આ કાવ્યનો ભાવાર્થ છે. ૪ કહાસે=ક્યાથી

સચ્ચા હીરા ગીરા ગોબરમે[1] કીમત નહીં હોય ઓછીરે હોજી
પ્રેમકે પાનીસે ધો સફા કર[2] જળ હળ જ્યોત જગાયા ગુરૂ ૪
સબ દાસુકા દાસ હે **બીસ્મીલ** સતુકો શિષ નમાયારે હોજી
કાજી અનવર બહોત જ્ઞાની પાલનપુર ખૂશ આયા ગુરૂ ૫

ભજન ૧૨

મેં તો હું બાલક અજાણા[4]

ગુરૂકી મહીમા મેને ન જાણા, મે તો હુ બાલક અજાણા
બિના ભેદસે બહાર ભટકાણા, ઘરમે છુપા હે ન જાણા ગુરૂ ૧
આ કાયા તેરી કાચકા કુપા, વણસતા વાર ના લાગેરે હેજી
કયુ ગફલતને ઘેરાહે તુજકો આ અવસર હે ટાણા ગુરૂ ૨
રૂપવંતી કઇ રાણીયા ચલી ગઇ, સોસો સ્વાગ[5] ધરાવેરેહેજી
નામ ધરાયા નર કોઇ ના રહેવે ભુલવણીમેં ભુલાણા ગુરૂ ૩
બીસ્મીલ તો એક મુઠ્ઠી [6]ખાખહે દુનિયામે ફસાણારે હેજી
એક દીન તેરે ચોકસ ચલણા સાથ લે ખાણે ભાણા ગુરૂ ૪

---

૧ ગોબર=છાણુ ૨ સફા કર=સાફ કર, ચોખુ કરવુ ૩ જળ હળ જ્યોત=બ્રહ્મતેજ ૪ આ ભજનમા ગુરૂની પ્રસશા કરવામાં આવી છે ગુરૂનો મહીમા વર્ણવતાં કોઇ કવીએ કહ્યુ છે કે—

ચોપાઇ

પ્રથમ ગુરૂકુ કરો પ્રણામ, તબહી પહોચો પુરણ ધામ
ગુરૂહી શોધો શબ્દોના પુરા, તબહી હોવે હેવટ સુરા
ગુરૂહી ઇષ્ટદેવ ગુરૂ માનો, તબહી આતમજ્ઞાન જાનો
ગુરૂકા મહીમા બેદ બખાના, ગુરૂકા મહીમા અર્જુને જાના
ગુરૂકા મહીમા જનકહી પાયા, દેહ છતા વિદેહી કહાયા
ગુરૂકા મહીમા શુકદેવે શોધા, થયા નિર્મળ મન પ્રબોધા
ગુરૂકા મહીમા જે જન જાણે, જીવનમુક્ત હોવે આ ટાણે

૫ સ્વાગ=રૂપ ૬ ખાખ=માટી

ભજન ૧૩,

નામ નબીકા મેરે દીલમે સમાયા[1]

નામ નબીકા મેરે દીલમે સમાયા, વોતો નુર નજરૂ વરતાયા,
મે બલહારી, પીયા મુખવારી, અતરમે ઓલખાયા નામ. ૧
જમીં આસ્માન બના જીનકે ખાતીર ચાદ સુરજને નવ લખતારા રેહેજી,
એસા પ્યારા દુનિયા મે ઉતારા, છાયા જમીંપર ના લગાયા નામ ૨
એક લાખને ચોબીસ હજાર નબી, એસા હુવા ના કોઇ હોવેરે હેજી;
ખતમે નબુવ્વત[2] સાચા ઉનપે કીતી અખડ જ્યોત જગાયા નામ ૩

---

૧ આ કાવ્યમા પેગમબર સાહેબ અને તેમના પરિવાર (કુટુંબ) ની ઉમદા તારીફ કરવામા આવેલી છે મુસલમાન કવિયો ઉરદુ અને ફારસી ભાષામા આવા ઘણા કાવ્યો લખે છે જેમકે—

(ગઝલ)

હીદાયતકી દો આલમકો હીદાયત હોતો એસી હો
રિસાલત હોતો એસી હો નબુવ્વત હોતો એસી હો

બુરાકે બર્કે જોલા દમમેં પહોચા અર્શ આજમપર
જો તેજી હોતો એસી હો જો સરઅત હોતો એસી હો

અલીને એકહી હુમલે મેં તોડા બાબે ખયબરકો
જો કુવ્વત હોતો એસી હો જો તાકત હોતો એસી હો

સદાથી અશહદો અન્ના મોહમદ સમ રેઝુકી
સદાકત હોતા એસી હો શહાદત હોતો એસી હો

જો તસવીર આપકી ખીંચી કહા નક્કાશે કુદરતને
જો નકશા હોતો એસા હો જો કુદરત હોતો એસી હો

શબે મહેરાજ બક્ષા ઉમ્મતે આસીકો ખાલીકને
શફાઅત હોતો એસી હો જો રહેમત હોતો એસી હો

નિઝામી ખુશ મયા કયા ખુશ કલામીહે જઝાકલ્લાહ
મઝામીન હોતો એસે હો તમીયત હોતો એસી હો

૨ ખતમે નબુવત=પેગમ્બરી પુરી થવી હઝરત મહંમદ સાહેબપર પેગમ્બરી ખતમ થઇ છે હઝરત મહમદ સાહેબ પછી કોઇ પેગમ્બર

ચાર ઇમામને[1] ચારૂ હી કીબલે[2] ચાર યાર[3] બરહક્ક[4] જાનોરે હેજી
હસન હુસેન ફરજંદ અલીકે કરબલમે જાકર બસાયા નામ ૪
સવા નેજે પર ભાઇયો સુરજ આવે જમીન તપેંગે જીવ ગભરાવેરે હેજી
જન ફરજંદ તેરે કામના આવે માયામે કયુ લપટાયા નામ ૫
મહેશર કા રે[5] ભાઇઓ મેદાન હોવે કોઈ હસ્તાને કોઇ રોવેરેહેજી
નેકી બદી તેરી તોલીવા જાવે બીરમીલને શબ્દ સુનાયા નામ ૬

ભજન ૧૪.

હિન્દુ મુસલમાન દોનુ હે ભાઇ[6].

હિન્દુ મુસલમાન દોનુ હે ભાઈ, ઉસમે જુદાઈ કહાસેં આઈ,
એક બીબેકે સારે ઘાટ હે સમજ સમજ મનમાહી હિન્દુ ૧
પાચ વસ્તુકા સબકા પુતલા છઠ્ઠા તો માહી નાહીંરે હેજી,
માત પિતાતો[7] સબકા એક હે એક સબકી જનુનાઇ[8] હિન્દુ ૨
જા કાટો વહાસે દૂધ ના નીકલે જા નીકલે વહા લોહીરે હેજી
હાડ માસકા બાવે ઝરણુ સબ મીટ્ટી કે મેવે મીઠાઈ હિન્દુ ૩
તીન અવસ્થા હે સબકે શિરપર પશુ લોક ને લુગાઇરે હેજી,
જનમ મરણુ સબ એક સરીખા ફીર શકા કયુ આઇ? હિન્દુ ૪

થયો નથી તેમજ થઇ શકનાર પણ નથી ૧ ચાર ઇમામ=આગેવાન, મુસલમાનોમા શાસ્ત્રીય નિયમનો સગ્રહ કરનાર ચાર આગેવાનો છે તેમના નામ (૧) હઝરત ઇમામ આજમ, (૨) હઝરત ઇમામ શાફી (૩) હઝરત ઇમામ માનક (૪) હઝરત ઇમામ એહમદ બિન હમલ ૨ કીબલે= દીશાઓ ૩ ચાર યાર=મીત્ર, દોરત (૧) હઝરત અબુબકર સીદીક (૨) હઝરત ઉમર આદીલ (૩) હઝરત ઉસ્માનગની (૪) હઝરત અલી શ્રખી ૪ બરહકક=સત્ય ૫ મહેસર=મહાપ્રલય પછી તમામ મરેલા પ્રાણીયોના પાપ પુણ્યનો જવાબ દેવાને ઉઠવાની દશા= ૬ આ ભજન આત્મસ્વરૂપ સમ જાવે છે રહેણી કહેણીથી માણસોમા જુદાઇ આવી ગઇ નહીં તો કઇ પણ ચીજ જુદી છેજ નહી જેમકે ઘઉના દાણા ની કેટલી બધી ચીજો થાયછે પરંતુ સર્વેમા ઘઉંનોજ સ્વાદ હોયછે ૭ માતાપિતા=મા બાપ. જનુનાઇ=માતા

એક મરતા એક પેદા હોતા, ઘટમાલજી હે લગાઇરે હેજી
ચલતી ચક્કીમે [1] પીસ જાવે સબ કોઈ, રહેજાવે કોઇ ગાલે માહી [2] હિન્દુ. ૫
સબ દાસુકા દાસ હે **બીસ્મીલ** અનવર સે રાહ [3] પાઇરે હેજી
નહીં રૂપ રંગ કદ [4] હે છોટા છોડ દે માન બડાઈ હિન્દુ ૬

ભજન ૧૫

ગુરૂ વિના જ્ઞાન નહી આવેજી [5]

એક સુરજકી હજારૂ કીરણુ હે, ગુરૂ વિના જ્ઞાન નહી આવેજી
શાસ્ત્ર મે સબ લીખા હે સચ્ચા, પીર [6] મુરશદ [7] સમજાવેજી ટેક
ભવસાગરસે પાર ઉતરના, મરને પહેલે મર જાવેરે હેજી
તનકું ભુલજા મનકુ વસકર, નૂર નઝરૂ વરતાવે એક ૧
ઇંગલા પીંગલા [8] સુખમણુ [10] થભા, અનહદકા ઘોર લગારે હેજી
જાપ અજપા હરદમ જપલે ઉલટા આપ સમાવે એક ૨

---

૧ ચક્કી=મોતરૂપી ચાલતું ચક્ર ૨ આ ચરણનો ભાવાર્થ કબીર સાહેબના નીચેના દોહરાને મળતો છે.

(દોહરા)

ચાક્ક ફીરતી દેખકે દીયા કબીરને રોઇ
દો પડ બીચમે આયકે સાબીત રહ્યા ન કોઇ
આરે પારે જો રહા ઝીણા પીસે સોઇ
ખૂટ પકડકે જો રહે ઉસકો પીસ સકે ના કોઇ

૩ રાહ=રસ્તો ૪ કદ=આકાર, શરીરનો બાંધો ૫ સમાધી સંબધી આ ભજન છે ૬ પીર=ગુરૂ ૭ મુરશદ=આચાર્ય, પીર ૮ ઇંગલા=જ્યારે ડાબી નાસિકામાથી સ્વર નીકળે ત્યારે ઇડા અથવા ચંદ્ર નાડી પણ કહેવાય છે ૯ પીંગલા=જ્યારે સ્વર જમણી નાસિકામાથી નીકળે ત્યારે પીંગલા અથવા સુર્યનાડી કહેવાય છે ૧૦ સુખમણુ=(સુષુમણા) જ્યારે બન્ને નાસિકામાથી સાથે શ્વાસ નીકળે ત્યારે સુખમણ નાડી કહેવાય છે.

નવ મારગ તો બધકર બેઠે દસમી ખૂલ ગઇ બારીરે હેજી
શોમ શિખર ગઢ ચઢકર સહેલ કર પ્રેમકા ભોજન પાવે એક ૩
સારી રાતભર સોવે તુ પ્રાણી બહોત પેટભર ખાવેરે હેજી
કાજી અનવર જીત ગયા જુગ બીસ્મીલ તો શબ્દ સુનાવે એક ૪

ભજન ૧૬

નુકતેને ગેન બનાયાજી[૨]

એન ગેનકા એક આકાર હે નુકતેને ગેન બનાયાજી
નુકતા મીટ ગયા ઓહી એન હે દુસરા કહાસે આયાજી ટેક

---

૧ શિખર=બ્રહ્માંડરૂપ શિખર ૨ આત્મજ્ઞાન વિષે આ કાવ્ય છે આ ભજનનો ભાવાર્થ નીચે પ્રમાણે છે એન (ع) અને ગેન (غ) એ બે અરબી અક્ષરો છે તેઓ બને દેખાવમા સરખાજ માલમ પડે છે પરતુ એન કરતા ગેનપર એક મીડુ વધારે છે એનનો અર્થ ખુદ, પોતે, ખાસ, એવો થાય છે એટલે શરીર સિવાયની વસ્તુ આત્મા, પરમાત્મા અને ગેનનો અર્થ બીજો પારકો એવો થાય છે એટલે આત્મા પરમાત્મા સિવાયની વસ્તુ શરીર, પુદ્‌ગલ, વિગેરે અર્થાત માણુસ પરમાત્માથી જુદો નથી, આત્મા એજ પરમાત્મા છે પરતુ ભ્રમણાઓ અને વાસનાઓ રૂપી નુકતા (મીડુ) લાગવાથીજ તું એન (આત્મા) હોવા છતા ગેન (શરીર) થઇ ગયો છે જો તુ શરીરથી આત્માને જુદો કરીશ, તો તને ખબર પડશે કે તુ જે જડ કાયાને અમર સમજી હુછુ એવુ ધારતો હતો તેતો કંઇ પણ નથી પરતું હુતો પરમાત્માનોજ ભાગ છુ એવુ તારી સમજમાં આવશે આવી સમજ એન અને ગેન ઉપરથી આ કાવ્યમા રચનારે સમજાવી છે અનવર કાવ્યમા કાજી અનવર સાહેબ કહે છે કે—

(દોહરા)

જ્ઞાની તુજમે દુડતુ જાત તેરી પેહચાન,
મોટા નુકતા દુર કર એનકી તુજકો જાન

ધીરે ભક્તને કહા કીરતનમે તરણેને ડુગર છુપાયારે હેજી
સચ્ચી બાતહે જૂઠ જરા નહીં, સાક્ષી ખાતર સુનાયા એન ૧
ગુરૂકે કહેપર ધ્યાન લગાવે, જીવત મુક્તિ પાવેરે હેજી
જગમ, સ્થાવર, જીવ, જીનાવર, સબમે સાયા સમાયા એન. ૨
કાશી જાવે, ગગા નહાવે, શાસ્ત્ર વેદ ભણાવેરે હેજી
બ્રહ્મજ્ઞાની[1] ગુરૂબિના એ આતમ નહી ઓલખાયા એન ૩
સો સો કોસમે અનવર સરખા મુઝે નજર નહીં આયારે હેજી
બીસ્મીલ કહે ગુરૂ જ્ઞાની ચરણે કદમુમે શિષ નમાયા એન ૪

ભજન ૧૭

પ્રેમ વિના પીયુ નહીં પાવેજી[3]

સાહેબ સમરો પ્રેમ બડાવો, પ્રેમ વિના પીયુ નહી પાવેરે જી
દુનિયાકા એક જરરા ઇશ્કહે તોપણ શિષ કટાવે ટેક
દુનિયા ભીતર ફીરે દીવાને, મેરા મેરા કર મરજાવેરે હેજી
કેઇ કહોરા કાટ લેવે સબ અગ્નિમેં ફુક જલાવે સાહેબ ૧
સગા સબધો જેસા સપના, વિચાર કરો કોઇની અપનારે હેજી
ચેતન આત્મા નીકલ ચલેગા હાડ માસ સુક જાવે સાહેબ ૨
ગુરૂકા રૂતબા બહોત બડાહે, ગુરૂકુ શિષ નમાવોરે હેજી
ગુરૂવિના નહીં ગોવિદ મીલતા શાસ્ત્ર યુ ફરમાવે સાહેબ ૩
માકે પેટસે પેદા હુવા તું નામ નથા લે આયારે હેજી
માતપિતાને નામ ધરાય. મુલ્લાં મુલ્લાં કહાવે સાહેબ ૪

---

૧ બ્રહ્મજ્ઞાની=બ્રહ્મને જાણનાર ૨ કદમ=પગ, ચરણ ૩ પ્રેમ પ્રાપ્તિ સાથે આત્મજ્ઞાન મેળવના મનને ઉપદેશ છે ૪ ઇશ્ક=પ્રેમ ૫ રૂતબા=હોદ્દો, મરતબો

ભજન ૧૮

તુ સાહેબકા ખાસ બદા[1]

તુ સાહેબકા ખાસ બદા હરદમ મુખમે બોલ હરિ
પાણીકી પેદાશ બનીહે માનખા જનમ ના આવે ફરી. ટેક
ઉપર ઉજલા માહી અધારા, પ્રગટ દીપક સારરે હેજી
આ કાયાકા નહીં ભરોસા એક દીન જાવે મરી તુ સાહેબ ૧
જયું ગધા કીચડમે ફરતા જોર કરે માહી જાવેરે હેજી
એસા તુ દુનિયામેં ફરતા બિચાર કર મનમે જરી તું સાહેબ. ૨
ભુલા પડ તું યહા ભટકતા યહા કહેતા ઘર મેરારે હેજી
ગુરૂ કરેતો ઘર મીલેગા, ભવસાગર જાવે તરી તુ સાહેબ ૩
સાહેબ નામકા સચ્ચા નાણા, દોઇ મારગ વરતાણા[2]રે હેજી
સાચા સોદાગર વણજ[3] કરલે હોય મોટા વહેપારી તુ સાહેબ ૪
બીસ્મીલ બોલા સુનો એ સતો સબ દાસુકા દાસહેરે હેજી
ગુરૂ જ્ઞાનીકુ શિષ નમાવુ પાપ કાપો કીરપા કરી તુ સાહેબ ૫

ભજન ૧૯

ધરણ ચાલે પનહારીરેજી[4]

આદમી થઇ તુ ફરે અજાણ્યો ધરણ ચાલે પનહારીરે હેજી
બેડીલા ઉપર સુરતા રાખે તેની બુદ્ધિની બલિહારી ટેક
સુરતીથી વહેપાર વધે છે સુરતીથી થયા મોટા ઋષીરે હેજી
સુરતીથી સસાર ચાલે છે માનીલો સતો વાત ખરી આદમી ૧

---

૧ ભક્તિ કરવા વિષે ભજન છે ૨ વરતાણા=ચાલે, પુણ્યરૂપી પૈસો આલોક તથા પરલોક બન્નેમા કામ સારે છે ૩ વણજ=વેપાર. ૪ સુરતીની મહીમા વિષે ભજન છે જુઓ ભજન આદની ટીકા. સુરતીના સબધમાં કોઇએ કહ્યુ છે કે —

નટડી દોરપર ચાલે સુરીજન લોક જાણે હવે શુ થાશેરે હેજી
સુરતીથી તે ચાલી જાય છે મનમા જુઓને વિચારી આદમી ૨
જેમ બિલાડો ઉંદરપર તાકે તેમ કીડાની થાય ભમરીરે હેજી
જ્યારે શિકારી બંદુક ફોડે સુરતા રાખે છે એક કરી આદમી ૩
બિસ્મીલ તો છે બાળક જેવો બહુ પાપીને બહુ અપરાધી[1]રે હેજી
ગુરૂ જ્ઞાની સંભાળી લેજો જગો ચરણમા કરો મારી આદમી ૪

ભજન ૨૦

બીજો નજર નહી આવેરે હેજી[2]

જ્ઞાન ચક્ષુ[3]થી જોને પીયુને બીજો નજર નહી આવે રેહેજી
આંખો છે પણ ફરે આંધળો દર્શન ગુરૂજી કરાવે ટેક
અમૃત પ્યાલો ગુરૂજીએ પાયો, પ્રીતમ નજરો નજર આયોરે હેજી
આભવ તરશો ફેર ના મરશો પાપથી તને છોડાવે જ્ઞાન. ૧
ગુરૂના કહેવાપર ચેલો ન ચાલે, કયાથી સ્વર્ગમા જઇ મહાલેરે હેજી
આકરો ને ઘણો અજાણ્યો મારગ છે જોયાવિના કયા જાવે જ્ઞાન ૨

(કુડળીયા)

લગની લાગી નામકી ધયો સુરતકો ધ્યાન,
અખંડ અજવાલા હોઇ રહ્યા નરત ચઢા અસ્માન;
નરત ચઢયો અસ્માન શ્યામકા દર્શન પાયા
ભેટયા જ્યા ભગવાન નિરંજન નજરે આયા,
કયે છે હેમાનંદ જ્ઞાનીકી ગુરૂગમ જાગી,
ધયો સુરતકો ધ્યાન નામકી લગની લાગી

૧ અપરાધી=ગુન્હેગાર ૨ આ ભજન આત્મજ્ઞાન વિષે છે તેમ મનને બોધ આપ્યો છે ચર્મચક્ષુથી જોતા બધી વસ્તુઓ જોકે જુદી દેખાય છે પણ જ્ઞાન ચક્ષુથી જોતા આત્મા પરમાત્મા સિવાય બીજુ કંઈ દેખાતુ નથી એવો આ કાવ્યનો ભાવાર્થ છે ૩ ચક્ષુ=આંખ.

પલ પલમા તુ સાહેબ સમરને કુડ કપટ મન ના ધરેનેરે હેજી
આ લાહાવો તારે લેવાય તો લઈલે ફેર મનખો નહીં આવે જ્ઞાન ૩
બીસ્મીલ તો દાસ જ્ઞાની તણો છે ગરૂજીને શિષ નમાવેરે હેજી
સદ્ગુરૂ વિનાતો સૌ જુગ ખોટો પોતાનુ મન સમજાવે જ્ઞાન ૪

ભજન ૨૧

કલમા પડે બિના મુક્તિ ના પાવે[1]

કલમા પડે બિના મુકિત ના પાવેજી
હરે એતો કાલક[2] સબ કટ જાવેજી ટેક
મોક્ષકા મારગહે કલમેકી કુચીજી
હરે વોતો નરૂં નજરૂ વરતાવેજી કલમા. ૧
કલમે બિનાતો રગ કીસકો ના લાગેજી
હરે એતો શાસ્ત્ર વેદ ભણાવેજી કલમા ૨
કલમેકી કલતો કોઈ વિરલા જ જાણેજી
હરે વોતો ગુરૂવિના ગમ[5] નહી આવેજી કલમા ૩

---

૧ આ ભજનમા મુસલમાનોનો મૂળ મત્ર કલમાનો મહીમા વર્ણવ્યો છે. કલમો એ મુસલમાની ધર્મનો ખાસ સ્થભ છે કલમા માટે કબીર સાહેબ કહે છે કે —

(દોહરો)

કલમા કહું તો કલ પડે બિન કલમે કલ નાહી,
જો ખોલ દેખા ઇસ કલમેકા તો કનકે કલમેં માહી

૨ કાલક=કાળાશ ૩ નૂર=બ્રહ્મતેજ ૪ વિરલા=વિર પુરૂષો, જ્ઞાની નરો ગમ=સમજ

સોહંગ શબ્દકી જીને સડક બનાઈજી
હરે વોતો અગમપંથ[1] હોજાવેજી કલમા ૪
જ્ઞાની પરતાપે દાસ બિસ્મીલતો બોલેજી
હરે વોતો સમજ સમજ સમજાવેજી કલમા ૫

ભજન ૨૨

કલમા પઢાયા મુઝે કુંચી બતાઇજી[2]

કલમા પઢાયા મુઝે કુંચી બતાઇજી
હરે મેતો તાલા ખોલાને મણિ પાઈ ટેક
મેલીહે ગોદડી તેરી સાબુ નહી લાગા જી
હરે એતો કયુ કર હોવે ઉજલી કલમા ૧
પ્રેમ પીયાલા મેરે ગુરૂજીએ પાયાજી
હરે મેરી ચુંદડી રંગમેં રંગાઇ કલમા ૨
મનકુ તો ના રંગા તુને તનપંતો રંગાજી
હરે તેને ચોખુંટ[3] ધુણીયા ધખાઇ કલમા ૩
તપસીરે બનકર તુને તનકો સુકાયાજી
હરે તેને ગુરૂજીકી સેવા કરી નાહી કલમા ૪
સેવા કરેસેં સાધુ મીલતાહે મેવાજી[4]
હરે મેતો સચ્ચીહે બાત સુનાઇ કલમા. ૫
બીસ્મીલ તો બોલા ખરી વસ્તુહે છાનીજી
હરે એતો ગુરૂજીકે હૃદયકે માહી કલમા. ૬

---

૧ અગમ પંથ=નજરમા ના આવે તેવો પંથ ૨ જુઓ ભજન. ૨૧ ની ટીકા ૩ ચોખુંટ=ચારે બાજુ, ચોતરફ ૪ મેવા=બ્રહ્મરૂપ મેવો.

ભજન ૨૩

કોણ કાયામે આયાજી[1]

ઓલખોને આતમ કોણ કાયામે આયાજી
હરે એતો ઘટ પરઘટમે સમાયા ટેક
પંચરંગી[2] તો પીયા મહેલ[3] બનાયાજી
હરે એતો રંગ કુદરતકા લગાયા ઓલખો ૧
આરે નગરમે[4] એક અનમોલ[5] હીરાજી[6]
હરે એતો ખોજા સો નગ પાયા ઓલખો ૨
બીના આધારે સાધુ હીંડોલા બાંધેજી
હરે એતો ગુરૂરે જ્ઞાનીને બતાયા ઓલખો ૩
જે ઘર બસ્તી સાધુ તે ઘર દીવાજી
હરે એતો ભૂલા પડાને ભટકાયા ઓલખો ૪
સબ દાસુકા દાસ **બીસ્મીલ** તો બોલેજી
હરે એતો ગુરૂરે જ્ઞાનીને સમજાયા ઓલખો ૫

ભજન ૨૪

જ્ઞાન કબાન ચઢાઇ[7]

ગુરૂ મેરે જ્ઞાન કબાન ચઢાઈજી
હરે એતો તન મન ભૂલ્યો મેરે ભાઈ એ ટેક

---

૧ આત્મજ્ઞાન સંબંધી ભજન છે ૨ પંચરંગી=પાંચ તત્વો પૃથ્વી, જળ, પવન, અગ્નિ અને આકાશ, એ પાંચ તત્વોરૂપી રંગ ૩ મહેલ=શરીરરૂપી મહેલ ૪ નગર=શરીરરૂપ નગર ૫ અનમોલ=અમુલ્ય, જેની કીમત થાય નહી તેવો ૬ હીરા=આત્મારૂપી હીરો ૭ આ ભજનમા સમાધી સ્વરૂપ વર્ણવવામાં આવ્યુ છે

પાચ પચીસ[1] ચોર બસ્તીમેં બસ્તેજી
હરે એનો બીચ ખડક[2] દો ધારી ગુરૂ મેરે ૧
મુવે મેવાસી[3] પીછે ભે સબ ભાગાજી
હરે વોતો સુરત[5] નુરત[6] સમજાઈ ગુરૂ મેરે ૨
હર હરદમ ચલે જાપ અજપાજી
હરે એનો ત્રવેણી નાદ સુણાઇ ગુરૂ મેરે ૩
શાસ્ત્ર પુરાણુ સબ સચ્ચાકર માનોજી
હરે એનો ગુરૂ બિના નહી સમજાઈ ગુરૂ મેરે ૪
જ્ઞાનીકા સેવક એક બીસ્મીલ બોલેજી
હરે એનો છોડ દે માન બડાઇ ગુરૂ મેરે ૫

ભજન ૨૫

ખેલમે ખોયાજી[8]

તે અવસર તેરા ખેલમે ખોયાજી
બુઢાપા[9] આયા અબતક કયા સોયા? એ ટેક

---

૧ પાચ પચીસ ચોર=પાચ તત્વના દરેકના પાચ પાચ ગુણ એ પ્રમાણે પચીસ ચોર પૃથ્વીના ગુણ=હાડકા, માસ, ચામડી, રગ અને વાળ, પાણીના ગુણ=વિર્ય, મૂત્ર, થુક, પરસેવો અને લોહી વાયુના ગુણ=ચાલવુ, દોડવુ, પાછુ વળવું, લાંબુ થવુ અને ટુંકુ થવુ આકાશના ગુણ=કામ, ક્રોધ, શોક, મોહ અને ભય એ પ્રમાણે પાચ તત્વના પાચ પાચ મળી પચીસ ગુણ છે ૨ ખડક=તરવાર (જ્ઞાનરૂપી તરવાર) ૩ મેવાસી=કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ અને મત્સર એમને આ ઠેકાણે મેવાસીરૂપે કલ્પ્યા છે ૪ ભે=બીક ૫ સુરત=ધ્યાનમા બેસી દીર્ઘદૃષ્ટીનુ મસ્તકમા જવુ ૬ નુરત=સુરતને ઠરવાનુ સ્થાન ૭ ત્રવેણી=બે ભમરો વચ્ચેની જગા ૮ મનને ઉપદેશ આપ્યો છે ૯ બુઢાપા=ઘડપણ

સરપર જટા અંગ ભભુત લગાયાજી
હરે દાગ[1] દીલકાર તો તેના ધોયા તે અવસર ૧

નાહ્ય ધોયને કરે તુતો ચતરાઇજી
હરે એનો ડહાપણુમે જનમતે ખોયા તે અવસર ૨

હાડ માસકી ગદી હે આ કાયાજી
હરે જાલમે માયાકી તું કયા મોહ્યા તે અવસર ૩

દાઇ[3] માદર[4]ભી દૂધ નહી દેતીજી
હરે એનો બચ્ચા[5] જબતક નહી રોયા તે અવસર ૪

દાસ સુલ્લાં તો એસા વેણ[6] બોલાજી
હરે મેતો પ્રીતમજી સંગ ચીત્ત પ્રોયા[7] તે અવસર ૫

ભજન. ૨૬

ગરૂ કરલેને તુ ઘેલાજી[8]

બ્રહ્મ જ્ઞાની ગુરૂ કરલેને તુ [9]ઘેલાજી
હરે એતો ગુરૂ વિના નહીં પાવેલા એ—ટેક

---

૧ દાગ=કાળક.જ ૨ દીલ=મન ૩ દાઇ=દૂધ પાનાર સ્ત્રી ૪ મે માદર=માતા, મા ૫ બચ્ચા=નાનુ બાળક ૬ વેણ=શબ્દ, વચન ૭ પ્રોયા=પરોવ્યુ, લગાવ્યુ ૮ આ કાવ્ય સમાધી સમ ધીનું છે ૯ ઘેલા=માયારૂપી સુરા પીને બેભાન થયેલો, માયામા ફસાઇ રહેલો

ઓહંગ સોહંગકી દોરીહે ખાસીજી[1]
હરે એતો જાપ અજપા જપેલા બ્રહ્મ ૧
નાભી કમળસે જીને નાવ[2] ચલાઇજી
હરે એતો ભવસાગર પાર પહોચેલા બ્રહ્મ ૨
શિખર[3] ભીતર એક અનહદ બાજા બાજેજી
હરે એતો બાદલ[4] સરખા ગાજેલા બ્રહ્મ ૩
નવ મારગ[5] જે કોઈ બંધકર બેઠેજી
હરે એતો દસમા દવાર ઉઘડેલા બ્રહ્મ ૪
અગમપ થકે મારગ દાસ બીસ્મીલ તો જાતાજી
હરે એતો ગુરૂરે જ્ઞાનીકા હે ચેલા બ્રહ્મ ૫

ભજન. ૨૭

નોબત બાજેજી[6]

જાંગડ જાગડ દાતા નોબત બાજેજી
હરે એતો ગેબી[7] અવાજે માહી ગાજેજી એ ટેક
ઇગલાને પિંગલા દાતા સુખમણા[8] આવેજી
હરે એતો રણુકાર રણુકાવે જાગડ ૧

---

૧ ઓહંગ સોહંગ=શ્વાસોશ્વાસ, પાસઅનફ્રામ, અજપાજાપ ૨ નાવ=નાવડી, હોડી ૩ શિખર=મસ્તકરૂપ શિખર ૪ બાદલ=વાદળની ગર્જના. ૫ નવ મારગ=જુઓ ભજન પાચની ટીકા ૬ સમાધીનું ભજન છે, અનહદ નાદની સમજ આપી છે અનહદ નાદ દસ છે. તે નીચે પ્રમાણે —૧ ચીણીચીણી પ્રથમ ૨ ચીણીચીણી ૩ ઘંટનાદ ૪ શંખનાદ. ૫ તંત્રીનાદ ૬ તાલનાદ ૭ વેણુનાદ ભેરીનાદ ૯ મૃદંગનાદ ૧૦ મેઘનાદ ૭ નોબત=નગારૂ (અનહદ નાદરૂપી નોબત) ૮ ઇગલા પીંગલાને સુખમણા=એ નાડીઓના નામ છે, જુઓ ભજન પંદરની ટીકા.

જાય અજ પા દાના હરદમહે ચલતાજી
હરે એનો ઉપર જાતાને નીચે વલના જા ગડ ૨
ઉલટ સમાવે[1] દાતા આપકુ[2] જાણેજી
હરે એતો જ્ઞાની પુરૂષ મોજ માણે જા ગડ ૩
નવ મારગને દાતા દસમી હે બારીજી
હરે એતો દોરે ચઢીહે નટડી ન્યારી જા ગડ ૪
દાસ **બીસ્મીલ** તો દાતા મોજમે આયાજી
હરે એતો સમજ સમજ સમજાયા જા ગડ ૫

ભજન ૨૮

સાહેબ રમતાજી[3]

શિખલ વનમે[4] સાહેબ રમતાજી
હરે એનો રમતારે રમતા રમતાજી એ ટેક
તેરી લીલાતો સાહેબ લીખી ના જાવેજી
હરે કોઇ અપાસીને કોઈ જમતા શિખલ ૧
કોઈ તો મકકે જાવે કોઇ જાવે કાશીજી
હરે એતો મન માને વા નમતા શિખલ. ૨
કારીગરી તેરી કોઇ ના જાણેજી
હરે એતો લાગી ધમણુને ધમતા શિખલ ૩

---

૧ ઉલટ સમાવે=મનની બાહ્ય ભમતી વૃત્તીઓને કબજે કરી પોતાનામા સમાઇ દેવી. ૨ આપકુ જાણે=કહ્યુ છે કે —

(શએર)

મન અરદસેં જમકે ગાફીલ હોગયા, પમ હુવા લાઝીમ ઉસે ખર બોલના

૩ પરમેશ્વરની અકળીત લીલાની પ્રશસા કરી છે. ૪ શિખલવન =આખી દુનિયા —

એસા સાબીર[૧] મેરે દેખમે ના આયાજી
હરે એતો સહન કરેને સગ ખમતા શિખલ ૪
સમ દાસુકા દાસ બીસ્મીલ તો બોલેજી
હરે મે તો ગુરૂ જ્ઞાનીકુ ગમતા શિખલ ૫

ભજન ૨૯

જીવનમુક્તિ પાયગા[૨]

મનપવનકો રોક પ્રાણી જીવનમુક્તિ પાયગા
ગુરૂ બિના રસ્તા કઠણ હે બિન દેખે કહા જાયગા ? ટેક
લડકા[૩] લડકી[૪] ભણને જાવે મહેતાજી ભણવાયગા
કક્કા ભણકે પદ ભણાવે પડીત વો કહેલાયગા મન ૧
સ્વર્ગમે નહી હાટ બનીયા વહા ગયે કયા ખાયગા
ભાતા[૫] તેરે સાથ લે ચલ યહા સુકૃત મીલ જાયગા મન ૨
ગુરૂ શરીરકા રોગ નીકાલે ચદન દેહ બનાયગા
સ્વર્ગકી વો સીડી દેવે સ્વર્ગમે પહોચાયગા મન ૩
સબ દાસુંકા દાસ હે બીસ્મીલ એસા શબ્દ સુનાયગા
સીડી બિના નહી પહોચે સ્વર્ગમે ગુરૂજી પહોચાયગા મન ૪

---

૧ સાબીર=સહન કરવાવાળો, સબુરી કરનાવાળો ૨ ગુરૂ વિના કાંઇ પણ કામ પાર પડી શકતું નથી નાના બાળક હેય તેમનાથી મહેતાજીના ભણાવ્યા વગર પડીત થવાતું નથી તેવીજ રીતે ગુરૂ વિના જ્ઞાની થવાતું નથી. ૩ લડકા=છોકરો ૪ લડકી=છોકરી ૫ ભાતા=પુણ્યરૂપી ભાતું. ૬ રોગ=કામ ક્રોધ, મોહરૂપી રોગ ૭ સીડી=નિસરણી

ભજન ૩૦

ભજન કરે ભગવાનકા[1]

ભજન કરલે ભજન કરલે ભજન કર ભગવાનકા
તુ સમજતા અમર રહુગા નહી ભરોમા જાનકા[2] એ ટેક
પાણીકી પેદાશ તેરી પરપોટા ફુટ જાયગા
ચદન સરખી દેહ તુમારી સમજલે તુ સાનકા ભજન ૧
ત્રીયા[4] રોવે તીન દીન સગા સબધી રોયગા
તુજકો જગલમે લેજાવે રહેવાસી મેદાનકા ભજન ૨
જુઠી કાયા જુઠી માયા સબ પડા રહે જાયગા
એક દીન ઉઠકર ચલેગા રખ દીકાના ભાનકા ભજન ૩
બીસમીલ તેરા દાસ હેગા જહાં ખેચે વહા જાયગા
સાથ કલમે કે ઉઠાલે અર્જહે ઈમાનકા ભજન ૪

ભજન ૩૧

સ્મરણ કરલે થારા પ્રેમની[5]

આરે કાયારો નહી વિશ્વાસો, મારી વહેલી, સ્મરણ કરીલેથારા પ્રેમની ટેક
સસાર સારો, પ્રાણી નહી કોઈ થારો, કાલ કપટને તુમાર મારી ૧
ગગનમા ગાજે ઘણી મારો પવનમા વાજે લીલા છે અપરમપાર મારી ૨

---

૧ મનને ભજન કરવા સબધી ઉપદેશ આપ્યો છે ૨ જાન=જીવ ૩ સાન=ઇસારો, એધાણ ૪ ત્રીયા=બાયડી ૫ ભક્તિ કરવા સબંધી ઉપદેશ આપ્યો છે ભાષા ગુર્જર મારવાડી છે. ૬ વહેલી=કાયા, શરીર

ખોજ કરી લે કાયા તારી પ્રાણી જાવુ ધણીરા દરબાર મારી ૩
કાચો છે ડેરો પ્રાણી ઘોર અંધેરો પ્રગટ દીપકને તુ સાર મારી ૪
અરજુ બીસ્મીલ ઘણી, લીલા તુમારી, બુડી નાવડીઓ તુ તાર મા ૫

ભજન ૩૨

(રાગ માતમ)

આરે નગર નહી તારો[1]

હંસા રાજા આરે નગર નહીં તારો. એ ટેક
આરે નગર નહીં તારો મને સંસાર લાગે છે ખારો હંસા. ૧
કાચારે રંગમા તુ શું રંગેરે! તારો રંગ છે ન્યારો હંસા ૨
ભુલવણીમા ભુલી ગયોરે ઉતરવાનો એ આરો હંસા ૩
લોભ લાલચને મોટ ઇમારે કુડ કપટને તો કાઢો હંસા ૪
સુરા થઇ ધઢ ઘેરવુ રે કાયર થઇ કેમ હારો? હંસા ૫
સુખીયો સંત કોઇ થઇ ગયોરે દુઃખીઓ સંસાર સારો હંસા. ૬
બીસ્મીલ કહે ગુરૂ અનવર ચરણે એક સાહેબ મન ધારો હંસા.૭

ભજન ૩૩

રંગ કુદરતકા છાયા[3]

રંગ કુદરતકા છાયા, કોટડીમે, રંગ કુદરતકા છાયા એ ટેક.
હરે રંગપર હેત હમારા પીલે ને બલ આયા,
સીયા રંગકે સબમે મે હુ લાલીમેં લપટાયા કોટડી. ૧
સુફેદ રંગ કુદરતકા હેગા બહોત સુફેદી લાયા,
પચરંગી તેરી બની કોટડી પીયુને ખાસ બસાયા. કોટડી ૨

---

૧ દેહ અને જીવને કંઇ સંબંધ નથી જેવી રીતે પખી માળો ગુંથી ઉડી જાય છે અને માળો ખાલી પડયો રહે છે તેવી રીતે આત્મારૂપી પખી દેહરૂપી માળાને મુકી ચાલ્યો જાય છે ૨ હંસારાજા=આત્મા ૩ આ ભજનની ટીકા રચનાર મરહુમ મુલ્લાખારેએ પોતેજ લખાવેલી હોવાથી તેમના લખાવ્યા મુજબ નીચે પ્રમાણે અક્ષરે અક્ષર છપાવવામાં આવ્યા છે.

તાલ પખાવજ ખજરી[1] બાજે ઢોલકને ભીરમાયા,
અલએલા એક તારા બાજે ઠીલ તુગરૂકા[2] જલાયા કોટડી ૩
કહીતો દરદી કહીં દીવાને જો આયા સુખ પાયા,
હાથી ઘોડે ચલે પવનસે દેખ દીપક લલચાયા કોટડી ૪
હાર ફુલ ઓર ગજરે શોભતે તુરરા કર લટકાયા,
જો દેખેસો ખુશી હો જાવે ફૂલ ગુલાબી લગાય કોટડી ૫
પ્રેમ પીયાલા ગુરૂજીને પાયા જ્ઞાન ધ્યાન સમજાયા,
કાજી મુલ્લાં રહો ખુશીમે પરવીન[3] ને ગુણ ગાયા કોટડી ૬

વિવેચન—આ ભજન કાયારૂપી કોટડી ઉપર બનાવલુ છે, તેનુ થોડુએક વિવેચન કરવામા આવ્યુ છે નાભીકમળનો રગ પીળો છે, હૃદયકમળનો રગ ભજનમા હરો લખ્યો છે તે લીલો છે ડાબી બાજુની ધાઇના નીચે કમળ છે, તેનુ સ્વરૂપ કમળ જેવુ છે તેનો રગ રાતો છે, કે જેને ભજનમા લાલ રગ તરીકે ઓળખાવવામા આવ્યો છે જમણી બાજુની ધાઇની નીચે કમળ છે, તેનો રગ સફેદ એટલે ધોળો છે જે ઘરમા દીવો પ્રગટ થયો નથી તે ઘરમા અધારૂજ છે, તેથીજ કાળો રગ લખવામા આવ્યો છે કેમકે દેવતા બળે છે, તે વખતે તેનો રગ જુદો હોય છે, અને દેવતા હોલવાયા પછી દેવતા એટલે કોયલો કાળોજ થઇ જાય છે એવા ઘણાજ દાખલા છે કે આખની પૂતળીમા કાળક ન હોય તો કેવી દેખાય ? એવીજ રીતે ભવો, માથાના વાળ, એ સર્વે કાળાજ છે, તેથી કાળક સૌમા મળેલીજ છે આ કાયા કોટડી પાંચ વસ્તુની બનેલી છે, માટીનો રગ પીળો છે, વાયુનો રગ લીલો છે, અગ્નિનો રગ કાળો છે, અને પાણીનો રગ લાલ છે, તેજનો રગ કઇ કહેવાની જરૂર નથી આ ભજનમા તાલ, પખાવજ, ઢોલક, વગેરે લખેલા છે, તેનો સમાવેશ અનહદ નાદમા થાય છે

૧ ખજરી=એક જાતનુ વાજુ. ૨ નુગરા=ગુરૂ વિનાના. ૩ પરવીન=જુઓ ભજન ૪૨ ની ટીકા.

ભજન ૩૪.

ગુરૂતેરી નિરાકાર ગતન્યારી[1]

નિરાકાર ગત ન્યારી, ગુરૂ તેરી, નિરાકાર ગત ન્યારી એ ટેક
ઓહી પુરૂષને ખેલ રચાયો, ગુરૂને જ્ઞાન બતાયોરે હોજી,
ઉલટ સુલટકો ભેદ જો પાયો, તેરી કલા બલહારી ગુરૂ ૧
પરબત હોય ગુરૂ પાણી કરદે, પાણી પરબત હોવેરે હોજી,
સુકે પાથરમે મોજ ચઢાવે, જો તેના મનમા ધારી ગુરૂ ૨
એક પલમે તુને જુગત બનાઈ, કુદરત તેરી રચાઇરે હોજી,
વણ થભે આકાશ ખડા હે, જોયુ મે તો મનમા વિચારી ગુરૂ ૩
ચદ્રમા, સુરજ, ને સર્વે તારા, જીવ જનાવર સારારે હોજી,
તેરે હુકમસે મુખના[2] મોડે, કુદરત હે બલહારી ગુરૂ ૪
આ માર્ગમે સુરા[3] જાવે અધુરા પાર ના પાવેરે હોજી,
બીરમીલ કહે ગુરૂજ્ઞાની મીલીયા, ડુબતી નાવડી તારી ગુરૂ. ૫

ભજન ૩૫.

રચના ખૂબ રચાઇ[4]

રચના ખૂબ રચાઈ, માલીક મેરે રચના ખૂબ રચાઇરે હોજી એ ટેક

---

૧ આ ભજનમા ગુરૂની પ્રશંસા કરી છે ગુરૂનો મહીમા વર્ણવતા તુળસીદાસ કહે છે કે –

(દોહરા)

ગુરૂ ગોવિદ દોનુ ખડે મે કીસકે લાગુ પાય,
બલહારી ગુરૂ દેવકી જીને ગોવિદ દીયે બતાય

૨ મુખ=મો ૩ સુરા=કામ, ક્રોધ, મોહ, એવા શત્રુઓને જેણે જીત્યા છે તેવા બહાદુર ૪ આ ભજનમા નિરજન નિરાકાર પરમેશ્વરની સર્વ વ્યાપકતા બતાવી તેની અગાધ રચનાની પ્રશસા કરવામા આવી છે.

તુહી ચલતા તુંહીં સાયા હુલતાહે, તુંને એ જુક્તિ જમાઈરે હોજી,
ઘટ પરઘટમે તેરાહે વાસા, તુને એ સાન સુણાઈ માલીક ૧
જલ માટીકી મુરત બનાઈ, પવનમાહી પધરાઈરે હોજી
તન મનમે સાયા[1] તુંહી છુપાહે, તેરી કલા ના કલાઈ માલીક ૨
નામ ધરાયા, નગર બસાયા, બસ્તી બબ બસાઇરે હોજી,
કોઈ સોદાગર સોદા કરલે, કોઇને તો મુડીયા ગમાઇ માલીક ૩
કહી અધેરા કહીં ઉજાલા જલપર માટી જમાઇરેહોજી,
બીન આધારે આભામડલ, સુરજજોત[3] લગાઇ માલીક ૪
કહીં નિદમે કહીં જાગતા, કહી માન માયાને મોટાઇરે હોજી,
બીરમીલ કહે કોઇ ગગનમહેલમે જ્ઞાનીસે ગત પાઈ માલીક ૫

ભજન ૩૬.

(હેલારી)

મોહનજીરે અમને માયા લગાડી[4].

મોહનજીરે અમને માયા લગાડી મેલી ગયા નિરધારરે[5] એ ટેક.
હવે તે વહાલા અમને ઘરના ગમે છે સુની લાગે છે સસાર મોહન ૧

કવિ દલપતરામ કહે છે કે —

(દોહરા)

આસપાસ આકાશમા અતરમા આભાસ,
ઘાસ ચાસની પાસ પણ વિશ્વપતિનો વાસ,
ગુણ તારા ગાતા કદી ઠેઠ ન આવે ઠામ,
અલ્પ બુદ્ધિ શુ ઓચરે રચીને દલપતરામ

૧ સાયા=પરમેશ્વર ૨ ખૂબ=ઘણી, અગાધ, ૩ જોત=પ્રકાશ, તેજ
૪ ભક્તિ શૃગારરસનુ ભજન છે ઘાયલ પ્રેમીના વિગોગ દુખના ઉદ્ગાર
છે ૫ નીરધાર=આધાર વગર

પ્રથમ જાણુતી તો પ્રીત ના કરતી માયા લગાડી મન માર મોહન ૨
અતિશે [1]અવગુણ મુજ અબળાના ગુણનો તમારા નહીંપાર મોહન ૩
મેલી કરીને મને સ્વામી સીધાવીયા દરની દીવાની થઇ નાર મોહન. ૪
દેખા વિનાતો મારી દેહ[2] ઘણી દાઝે જોયા તમારા દીદાર મોહન. ૫
મોજમે[4] રહેણુ મુજ્જાં સાચા સમરના અદલ ધણીનો[5] આધાર મોહન. ૬

ભજન. ૩૭

જાઉં વારી તારી છબ ન્યારી.[6]

જાઉ વારી, તારી છબ ન્યારી, મારા શ્યામલીયા ગીરધારીરે એ ટેક
પ્રેમ કરીને વહાલે પ્રીત જો કીધો મેલી ગયા છે મોહન ન્યારી મારા. ૧
દઇને દીલાસા વહાલા દુર ગયા છે સુદ્ધી ના લીધી સ્વામી મારી મારા. ૨
પ્રેમ પીડાથી વહાલા દેહ ઘણી દાઝે તમો જીત્યાનેહુ તો સ્વામી હારી મા. ૩
જુગલ[8] કર[9] જોડી બીસ્મીલ અરજ કરેછે તીરલાગ્યોછે તનમા કારી.મા.૪

ભજન ૩૮

મુખડુ જોઇને મોહીરે [11]

(મોહન તારા મુખડાની માયા લાગીરે એ રાહ)

મુખડુ જોઇને મોહીરે રંગીલા તારૂ એ ટેક.
મુખડુ જોઇને મોહી, રાતલડી કાઢી રોઈ,
શુદ્ધ શરીરની ખોઈરે. રંગીલા ૧
પ્રેમની પીડા છે ભારી, શુ જાણે વ્રજ નારી,
પ્રેમની કટારી મારીરે. રંગીલા ૨

---

૧ અતિશે=ઘણા, અસંખ્ય, ૨ દેહ=શરીર. ૩ દીદાર=દર્શન. ૪ મોજ=ખુશી, આનંદ ૫ અદલધણી=પરમાત્મા. ૬ આ ભજનની ટીકા ભજન ૩૬ પ્રમાણે છે ૭ દાઝે=બળે ૮ જુગલ=બન્ને, બે ૯ કર=હાથ. ૧૦ તન=શરીર ૧૧ ભક્તિ શૃંગાર રસનુ ભજન છે વળી પ્રેમ સ્વરૂપની સમજ આપે છે. ૧૨ વ્રજ=વૃંદાવન.

વૃંદાવન વેણુ વાગી હરિ હરિ કરતી જાગી
દર્શન લીધા માગીરે રંગીલા ૩
મુખથી માગો તે લાવુ પ્રાણ છોડી[1] પાસે આવુ
પ્રેમના ભોજન પાવુ રે રંગીલા. ૪
બીસ્મીલ કહે અનવર વાણી પ્રેમરસ પીયો છાણી[2]
છબીલાની વાતો જાણીરે રંગીલા ૫

ભજન ૩૯

પાતળીયો મને પ્યારો[3]

પાતળીયો તો મને પ્યારો મારી સુજની
અમથી રમે છે ન્યારો ન્યારો મારી સુજની પાતળીયો. ૧
દર્શન દીધા વહાલે મન હરિ[4] લીધા વહાલે
મળવાના વાયદા કીધા મારી સુજની પાતળીયો ૨
કેમ રહેવાશે વહાલા? શી ગતિ થાશે વહાલા
દર્શન ક્યારે મને થાશે મારા સુજની પાતળીયો. ૩
કાયા બળી ગઈ વહાલા શુદ્ધિ ના કાંઈ રહી વહાલા
ગોકળીયામા ઘેલી થઇ મારી સુજની પાતળીયો ૪
મનડુ રૂંધાવે વહાલા ભોજન ના ભાવે વહાલા
સંદેશા કહાવે વહેલા આવે મારી સુજની પાતળીયો ૫
ગુરૂજીના પાયે લાગી ઈચ્છાઓ મનની માગી
નિદ્રાથી હુ તો જાગી મારી સુજની પાતળીયો ૬
બીસ્મીલતો બોલે વાણી જળનો કોઇ નથી હાણી
પાતળીયાની વાતો મે તો જાણી, મારી સુજની પાતળીયો ૭

---

૧ છાડી=છોડી, તજી ૨ છાણી=ગાળી ૩ ભક્તિ શૃંગારરસનું ભજન છે, ઘાયલ પ્રેમીયે પ્રેમાવેશમા રંગ કરી પોતાના મનનો ઉભરો બહાર કાઢ્યો છે ૪ હરિ=નઇ, હરણ કર્યા

ભજન ૪૦

પ્રીતમ પ્યારા વહેલા પધારોરે [૧]

પ્રીતમ પ્યારા વહેલા પધારોરે ડુબેલી નાવ તારોજી
સંસાર સર્વે ખારોરે નેણા[૨] કેરા બાણુ ના મારોજી એ ટેક.
મેંઠા વચન વહાલાતણા બીજી શી મીઠાશ
જેને લાગી પ્રીતડી તે જાણે છે ખાસ પ્રીતમ ૧
અંતર જાની આવશો હવે ના કરશો વાર
અબળા રહી ગઇ એકલી તેને શુ આધાર પ્રીતમ ૨
કાળજુ બળી લાળો થયો શરીર સુકાઈ જાય
વ્રેહ અગ્નિથી હુ બળુ ને મુજથી કેમ રહેવાય પ્રીતમ ૩
તન તારામા ખોળજે ભૂલો ફરે વિદેશ
તારાથી ન્યારો નથી તુજમા છે પ્રવેશ પ્રીતમ ૪
ગુરૂ મળે તો ગોવિંદ મળે દર્શન તેને થાય
ગુરૂ જેના માથે નથી તે નુગરો કહેવાય પ્રીતમ ૫
દર્શનથી દુ:ખ જાય છે આનંદ હોય અપાર
બીસ્મીલ રહેતા મોજમા અનવરનો આધાર પ્રીતમ ૬

ભજન ૪૧

તેરા નુર નજરૂમેં હમારે[૧]

તેરા નુર નજરૂમે હમારે અલખ તણિ ગતહે ન્યારીજી એ ટેક.
પાચ તત્વકા[૨] પુતલા બનાયા, કોણ પુરૂષ માહે આયારે હોજી ?
ઉસ પુરૂષકી કરે ખોજના ઉસ નરકે બલહારી તેરા ૧

---

૧ ભકિતશંગાર રસ સાથે આત્મજ્ઞાનનો બોધ આપ્યો છે ૨ નેણા=આંખો, નયન, ચક્ષુ ૩ લાળો=કોયલો

૧ આત્મજ્ઞાન સાથે સમાધી સ્વરૂપનુ ભજન છે, ૨ પાંચ તત્વ=અગ્નિ, પવન, પાણી, પૃથ્વી અને આકાશ,

આ કાયામેં નદીયા હે કીતની બતા જ્ઞાની હે જીતનીરે હોજી
નીર[3] નહી ઓર હરદમ જારી કહે કોઈ શબ્દ વિચારી તેરા ૨
બિના પરસે એક પખી આયા માત પિતા નહી એ જાયારે હોજી
ઇસ પખીકી કરે ખોજ ના ઉસ નરકે જાઉં વારી તેરા. ૩
પખ્ખા જાવે મારગના પાવે મછીયા જલમેં ખીહાવેરે હોજી
એ મારગ કોઇ વિરલાજ જાવે એક ધણી મન ધારી તેરા. ૪
ખોજકો જાવે વો નર પાવે બીસ્મીલ ખાલી કયું જાવેરે હોજી ?
કાલ કપટ મુમતાકો મારો દોલત દુનિયા કર ખારી તેરા ૫

ભજન ૪૨

બોલ કલમા કાલક જાય દીલકી

બોલ કલમા કાલક જાય દીલકી નબી નામ નિર્ગુણ ભારી એ ટેક
અવ્વલ કલમા પઢ આસાવન રખ દીલમે તુ યારીજી
જો ચાહેસો ઈસીમે પાવે કોણ પુરૂષ કોણ નારી બોલ ૧
દોયુમ કલમા દીલસે પઢલે એક ધણી ઘટ ધારીરે હોજી
કાલ કપટકો દીલસે કાઢો એહી ભજન હે ભારી બોલ ૨

---

૩ નીર=પાણી ૪ આ ભજનમાં કલમાનો મહીમા વર્ણવી કલમાની પ્રસંશા કરી છે (મયાન પજ કલમે ઓર આમ નતોકા અવ્વલ કલમા તૈયબ લાઇલાહા ઇલલલ્લાહો મોહમ્મદ દુર રસુલુલ્લાહ દોયમ કલમા શહાદત અશહદો અન્લાઇલાહા ઇલલલાહો વહ દહુના શરીકા લહુત્ર અશહદો અન્ના મોહમ્મદન અબ્દોહુ વરસુલોહ. સૈયુમ કલમા તમજીદ સુબહાનલ્લાહે વલ હમ્દોલીલ્લાહે વલા ઇલાહા ઇલ લ્લાહો વલ્લા હો અકબર વલા હવલા વલા કુવ્વતા ઇલ્લા બિલ્લા હીલ અલીઇલ અઝીમ ચાહરૂમ કલમા તવ્હીદ લાઇલાહા ઇલલલ લાહો વહદહુલા શરીકા લહુ લહુલ મુલકો વલહુલ હમદો યોહઇ વયોમી તો બે

સૈયુમ કલમા સાબુત પઢલે સેતાનકી ખ્વારીરે હોજી
લે કીલ્લી[1] ચઢજા કીલ્લેપર ખોલ અગમકી[2] બારી બોલ 3
ચાહરૂમ[3] કલમા ચાર યારસે હુવાદીન[4] રોશન[5] જારીરે હોજી
કીલ્લે ખૈબરકો જાકર ઘેરા રૈયત ધ્રુજે સારી બોલ. 4
પંજમ[6] કલમે નબી સલલ્લા મારે કુફ્ર[7] બડે અકારીરે હોજી
કહીં ઝુકા શિર ધરમેં આયે તેગ[8] ચલે દો ધારી બોલ 5
આમનતો અનવરને પઢાઈ પ્રેમ ચઢા મન હોશિયારીરે હોજી
કેહ પરવીન[9] ગુરૂ પ્યાલા પાયા ડુબતી બેડલી તારી બોલ 6

યદે હીલમયરો વહોવા અલા કુલ્લે શયઇન કદીર પંજમ કલમા રદ્દ કુફ્ર અલ્લા હુમ્મા ઇન્ની આઉઝો બેકા મીનઅન ઉગરેકા બેકાશય અવવ અના આ ામો બેહી અસતગ ફેરો કાયે માલા આ અનમો બેહી તુબતો વર જઅનોવ અસલમતો વઅકુલો અશહદો અનલા ઇલાહા ઇલ લલ્લાહો વહ દહુલા શરીકા લહુ વઅશ હદો અન્ના મોહમ્મદન અબદોહુ વ રસુલોહ ઇમાને મુજમીલ આમનતો બીલ્લાહે કમા હો વા બેઅસમા એહીવ સીફા તેહીવક બીલતો જમીઆ અહકા મેહીવ અરકાનેહી મિફતે ઇમાને મુફસ્સલ—આમનતો બીલ્લાહે વ મલાયેકતેહી વકો તાબેહીવ રોસો લેહી વલ યવમીલ આખેરે વલ કદરે ખય રેહી વ શરરેહી મીનલ્લાહ તઆલા વલ બઆસે બઆદલ મોત હકકુનલાઇલાહા ઇલલલલાહો મોહમ્મદુર રસુલુલ્લાહ. 1 કીલ્લી=કુંચી 2 અગમ=અગમ્ય, જેની ગમ ન પડે તે. 3 ચાહરૂમ=ચોથો 4 દીન=ધર્મ 5 રોશન=પ્રગટવુ 6 પંજમ=પાંચમો. 7 કુફ્ર નાસ્તિકપણુ 8 તેગ=તરવાર 9 પરવીન આ ભજન તથા "કોટડીમેં રંગ કુદરતકા છાયા" એ બન્ને ભજનો મરહુમ મુલ્લા સાહેબે તથા પરવીન સાહેબ એ બન્નેએ મળી બનાવેલ છે આ બન્ને ભજનો વાચી વાચક વૃંદને પરવીન કોણુ હતા એ વિષે હકીકત જાણુવાની ઉત્કંઠા થાય એમ સમજી તેમનો ટુંક હેવાલ આ સ્થળે આપ્યો છે

પરવીન —પરવીનનું અસલી નામ શોભેખા હતું તેઓ ખેરાળુના વતની

ભજન ૪૩

હરદમ હર સમરૂ ગારે

હરદમ હર સમરૂ ગારે સમ દર સહેજ તીરૂ ગાજી   એ ટેક
આપ રહુ હો ચારકો માફ્ર પ્રેમસે ભોજન પાઉ રે ભાઈ
દસ દરવાજે દવાઈ ફીરાવુ તબ સુખીઆ કેહલાઉ   હરદમ ૧
જ્ઞાન ધ્યાનકી ઘટમેં માલા હરદમ હય હક તઆલારે ભાઈ
પાયા નરતો પ્રેમ બતાલે ખોલ બ્રહ્મ ઉજવાલા   હરદમ ૨
નુરત સુરતકી નાવ બનાકે જા મતસાગર છોડુ રે ભાઈ
મનવે ગરકો ભીતર બીઠાકે ભવસાગર તીર જાઉ   હરદમ ૩
સોબતકા ફૂલ સુગરા પાવે નુગરા નામ લજાવેરે ભાઇ
સોબત સતગરૂ અનવર પાયા પરવીન તો ગુણગાવે   હરદમ ૪

હતા અને વિસનગરમા વહીવટદાર કચેરીમા પટાની નોકરીમા હતા તે દર મીયાન વિસનગરમા કાજી અનવરમીયાનો દોર હતો ધીમે ધીમે અનવર મીયા સાથે તેમનો પરીચય થયો ત્યારબાદ “ જ્ઞાનકોટડી ” સ્થાપાઇ તેમાં પ્રથમ ભાગ લેનાર તેઓજ હતા તેઓ ગાવામા બહુ પ્રખ્યાત હતા તેમ ના ગાવાથી કાજીસાહેબ પણ ખૂશ થઇ જતા અને કહેતા કે વાહ શોભે ખા તુતો પરવીન માણસ છે ત્યારથી તેઓએ જે વાણી કહી તેમા પોતાનુ નામ “ પરવીન ” મશહુર કર્યું તેઓ પચ્યાસ વરસની વયે મરણ પામ્યા અને તેમને પણ વિસનગરમા જે કબરસ્તાનમા મરહુમ સુધા સાહેબને દફન કરવામાં આવ્યા છે તેજ ઠેકાણે જોરાવરખાના બાગ તરફ તળાવ ઉપર આવેલા કબરસ્તાનમા દફન કરવામા આવ્યા છે પરમાત્મા તેમને જન્નત નસીબ કરે આમીન તેમની વાણી કેવી છે તે વાચકવૃંદના જાણવા માટે તેમના થોડાક કાવ્યો અત્રે આપ્યાં છે

ભજન ૪૪

ગરૂમેરે લગી ચોટ ભજન લહેર તનમે

ગરૂ મેરે લગી ચોટ ભજન લહેર તનમે ઘર નહી ચેન
ખુસલ નહીં મેરે મનમે જી. એ ટેક
ગરૂ મેરે આરે કાયામે' એક અમરત બોયા
વણુ ભક્તિએ સુફલ ખોયાજી ગુરૂ. ૧
ગરૂ મેરે તમ હોગે પુલડા તો હમ હેગે ભમરા
પ્રેમ રસપીયો જખ મારે જમડાજી ગુરૂ ૨
ગરૂ મેરે તમ હોગે દીપક તો હમ હેગે બતીયા,
વહાલો હસ્તીતો હમહે ખેવટીઆજી ગુરૂ ૩
ગરૂમેરે અનવર પરતાપે દાસ પરવીન બોલા,
જુગો જુગ રાખો અમને ભેલાજી ગુરૂ ૪

ભજન ૪૫

કોઈ હમકાહે મેલાજી

જુગ દર્શનમા દાતા કોઈ હમકાહે મેલાજી
હવે તમે ચેતોને સબ સતો સવેળાજી ટેક
ગુરૂમેરે નહીં કોઈ નાતી નહી કોઈ જાતીજી
હર એતો સરભગી અતિત કહાવેલા જુગ ૧
આરે કાયામે નવ દરવાજા દસમેકું લાગાહે તાલાજી
હરે એતો ગરૂજી ખોલે તો હોય ઉજાલા જુગ ૨
આરે કાયામે એક બાગ બનાયાજી
હરે એતો લાગી કલીને ગુલ ખીલા જુગ ૩
ગુરૂ મેરે જ્ઞાની પરતાપે દાસ પરવીન બોલાજી
હરે એતો ભય ભાગીને દુખ ટાલા જુગ. ૪

ભજન ૪૬

હવે તેને નહી છાડુ છબીલડી.

હવે તને નહીં છોડુ છબીલડી હવે ૨ એ ટેક.
ઘણા દિવસથી હાણ ચોરીને જાય છે રે
તેની ખબરો તને પાડુ છબીલડી ૧
કહ્યા પ્રમાણે કરતી નથી કામની રે
વણ સમજે શીદ ઓઢુ છબીલડી ૧
પૂન્ય કરતી હોય તો પૂછીને કરજેરે
નહી તો તારા માટ ફોડું છબીલડી ૩
પરવીનના સ્વામી તમે હસી હેત આલોરે,
શીદને કરે છે વગોડુ છબીલડી ૪

ભજન ૪૭.

મારી મોઘી માલનાં મોંઘા મોતી.

કાઇને જડેલ હોયતો દેજોરે મારી ઝીણી માલાના ઝીણા મોતી,
મારી મોઘી માલાના મોઘા મોતી એ ટેક
સેરીએ સેરીએ સાદ પડાવુ મારા મનમદીરમા જોતી કોઇને. ૧
ગલીએ કુચાએ હુ તો ફરતી મારા દસ દરવાજે જોતી કોઇને ૨
અનવર પરતાપે પરવીન બોલા હરખે હાર પરોતી કોઇને ૩

ભજન ૪૮,

ઉસ્તાદ સલામત રહો હમારે અનવર

(રાગ લાવણી)

ઉસ્તાદ સલામત રહો હમારે અનવર,
હમદમ ભરતે દીન રાત પડે ભવસાગર એ ટેક

જીસ રોજ ચલે મક્કેકી તૈયારી કરકે.
કંઈ હોસ ખોયે બેહોશ ખડે સબ મીલકે
તુમ કરના હમકો યાદ મદીના મનોવર. ઉસ્તાદ ૧
સબ દેખ રહે રસ્તા અનવર કબ આવે,
વો નૂરભરી પેશાની મુઝે દીખલાવે,
બીન દેખે મુઝકો ચેન પડેગા કયુંકર ઉસ્તાદ ૨
સબ હિન્દુ મુસલમાન મીયાકુ જાણે,
હમ સભી સાગરીદ આપ હુકમકો માને,
ભલા કોઈ બતલાવેગા ઉસી ધરમકા સાયર ઉસ્તાદ ૩
હર બાત સખાવત દીલ હાતમ હઝરતકા,
જો જાને સો માને ફકીરી ચુટકા;
એસે મુજીમ દીલકા ઓર નહી કોઈ બહાદર ઉસ્તાદ ૪
એક તુરત ખ્યાલ પરવીન બનાકે કહેતે,
હમ ઉસ્સી રોજસે યાદ બુઝમે રહેતે,
તુમ જલદીસેં ફીર આના બિસાનગર ઉસ્તાદ ૫

ભજન ૪૯.

મારા ગુરૂએ શબ્દ દીયો

પ્રેમગુરૂએ શબ્દ દીયોને સુરતા ધરી. એ ટેક
જ્ઞાનના ગોલા ગુરૂએ ગગનમા માર્યાં વારી,
ગોલાની સુરતાએ સુરતા લડી પ્રેમ ૧
આરે કાયાનો સતો ભરોસો ન કરીએ વારી,
પલમા જાવે પડી પ્રેમ ૨
ઉઠી ચાલ્યો વાણીયો પડી રહી હાટડી વારી,
તાલાની કુંચીઓ ના જડી. પ્રેમ. ૩

પ્રેમના પ્યાલા અમને ગુરૂજીએ પાયા વારી,
પીતા તો તરત સમજણ પડી   પ્રેમ ૪
અનવર પરતાપે દાસ પરવીન બોલ્યા વારી,
જ્યાની તો હવે સમજણ પડી   પ્રેમ ૫

ભજન ૫૦.

મસ્તાના મન મેરારે[1].

મસ્તાના મન મેરારે તું અમર નગરસે આયા,
પ્રમ નગરમા લોભાયારે હોજી   એ ટેક
ચાર ચીજકી[2] કાયા કોટડી પાચમે બાસ બસાયારે હોજી,
તીર્થ વાસી જાવે કાસી નાહ્ય ધોય નહી પાયા   મસ્તાના ૧
પથરા પુજે પીયુના પાવે અઠાતેર તીર્થ નાહઆવેરેહોજી
છુપા ભેદ ગુરૂજ્ઞાની જાણે ગુરૂકાયા ઘર પાયા   મસ્તાના ૨
એક ખાડ કે અનેક પદાર્થ બેહદ નામ ધરાયારેહોજી,
ગોલ કહુ કે કહુ ખાડમે સેલડીએ રસ લાયા   મસ્તાના ૩
બીણા એક હે ઘાટ એકહે દુસરા કહાસે આયારેહોજી,
સબકા સાહેબ એકજ હે ગુરૂ જ્ઞાનીને જ્ઞાન બતાયા   મસ્તાના ૪
ગુરૂ બચનકો શિષ નમાયા ઘેર ધારકર લાયારેહોજી,
મનની અદર આ દરશાવો બિરમીલ મોજમે આયા મસ્તાના ૫

ભજન સંગ્રહ સમાપ્ત.

---

૧ આ ભજન પ્રેમસ્વરૂપ સાથે આત્મજ્ઞાન સમજાવે છે ૨ ચાર ચીજ=ચાર તત્વોની કાયા કોટડી. ૧ અગ્નિ ૨ પવન ૩ પાણી ૪ પૃથ્વી મુસલમાનો ચાર તત્વો માને છે અને શીલસુરી પાચ

બિસ્મીલ કાવ્ય.

બાબ દોયમ.

ગઝલ સંગ્રહ.

ગઝલ ૧

તેરી તેગ અબરૂને અય સનમ[1].

(શએર)

ઇસારૂમે ઇકરાર[2] સારે હુવે હે,
હમ ઉનકે હુવે ટો હમારે હુવે હે

તેરી તેગ[3] અબરૂને[4] અય સનમ મેરે દીલપે દાગ લગાદીયા,
તેરે ચહેરે નૂર જમાલને[6] મુઝે ખ્વાબમે સે જગા દીયા ૧
તેરે બુતકે કાબેમે દીલ લગા કીયા સીજદા મેને ઉસી જગા,
ચેહીદીનથા મેરામે મગા સબ કુફ્ર દીલસે હઠાદીયા ૨
તેરે ગમમે હમ રોયા કરે દીદે ખૂન[7] મુખ ધોયા કરે,
નહી ચેન કયા સોયા કરેં બેવફાને કેસા દગા દીયા ? ૩
તેરે ઇશ્કને કીયાહે મુકામ તેરે ગમમે ફીરતા શુબ્હો શામ[8]
તુ પીલાદે વસ્લકા[9] મુઝકો જામ બીસ્મીલકો સાફ જગા દીયા ૪

---

૧ આ ગઝલમા સમાધી સ્વરૂપ સમજાવી ભક્તિશૃંગારરસનું વર્ણન કર્યું છે આવી ગઝલોના ભાવાર્થ બરાબર સમજી ઉંડો વિચાર કરવાનો છે. અજ્ઞાની અણસમજુ માણસો સમજયા જાણ્યાવગર આવી ગઝલોનો અર્થનો અનર્થ કરે છે. માટે બરાબર સમજી તેમાથી તત્વ ગ્રહણ કરવા ધ્યાન આપવુ આવી ગઝલોમા પરમેશ્વરને કોઇક વખત પરી એટલે અપસરારૂપે કલ્પી કોઇક વખત ખૂબસુરત છોકરાની ઉપમા આપી તેની ખૂબસુરતીનું વર્ણન કરવામા આવે છે તે તરફ ખાસ લક્ષ રાખવુ ૨ ઇકરાર=કોલકરાર. ૩ તેગ=તરવાર ૪ અબરૂ=ભ્રમર ૫ સનમ=પરમેશ્વર ૬ જમાલ=કાન્તિ ૭ દીદે=ચક્ષુ, આંખો ૮ શુબ્હોશામ=સવાર સાંજ. ૯ વસ્લ=મેળાપ.

ગઝલ ૨.

ખુલી આંખ મેરી ઇસ ખ્વાબમેં

(શએર)

બીમારે મહોબ્બત કભી અચ્છા નહી હોતા
ગર ચર્ખ ચહા રૂમસે મસીહા[૪] ઉતર આયે

ખુલી આખ મેરી ઈસ ખ્વાબમે દેખા દીલસે યે દીલદારહે,
નવો સમ્શહે ના કમર[૬]ભી હે વોતો હુસ્નમે[૭] બે પારહે ૧
અબ ઉઠ ચલા સબરો કરાર દીવાના દીલ તુ ના કર પુકાર,
ચલા ચશ્મમે લહુ એક બાર હુવા ગમઝદાઽ ગમ ખ્વારહે ૨
તુને હંસકે મુહ ફીરા લીયા ગમદાગ હીજરાતકા[૯] દીયા,
લગા ઝખ્મ[૧૦] તુને ના સીયા બેચેન હે બેકરાર હે ૩
આતાહે દીલમે બીસ[૧૧]ખામરૂ તેરા નામ લેકે દમ ભરૂ
જા[૧૨]મૂખપે તેરે કુરબા કરૂ તેરી અબરૂનો તલવારહે ૪
તેરે ઇશ્કકી નહિ થી ખબર પેગામ ભેજા બા એક દીગર[૧૪]
અબ તુ છપા જા કીસકે ઘર કેસા વસ્લ કેસા પ્યાર હે ૫
અયે પ્યારે! જબ તુ આયગા ગમ સારાહી મીટ જાયગા,
બીસ્મીલકે મનકો તુ ભાયગા તુ આયાતો સબમે બહારહે ૬

---

૧ આ ગઝલમા પરમાત્મા પરબ્રહ્મનો સમાધીમા મેળાપ થયા બાદ તેના વિયોગમા ઘાયલ પ્રેમીએ વિયોગ દુખના ઉદ્ગાર કાઢ્યા છે ૨ ચર્ખ=આસમાન ૩ ચહારૂમ=ચોથો ૪ મસીહા=હઝરત ઇસાનુ નામ છે ૫ શમ્સ=સુર્ય ૬ કમર=ચદ્ર ૭ હુસ્ન=કન્તિ, જોત ૮ ગમઝદા=વૈરાગ્ય ૯ હીજરત=જુદાઇ ૧૦ ઝખ્મ=ઘા, ૧૧ બીસ=ઝેર ૧૨ જા=જીવ ૧૩ પેગામ=સદેશો ૧૪ બાયકદીગર=એક પછી એક

ગઝલ ૩.

રસુલે પાક પેગમ્બર[1]

(શએર)

કરૂ ચહેરે મુબારકકા જો મજકુર,
સદા હર સીમ્ત[2] હો નૂરૂન અલાનૂર

રસુલે પાક પેગમ્બર સના[3] ઉનકી કરૂ કયુકર,
ઝુબા ચલતી નહિ મેરી કલમ ચલતી ન કાગજપર. ૧
ખુદાકે ભેદકા સાની બદનથા નૂરનૂરાની,
વો શોલા[5] નૂરકા નીકલા જહા[6] કે હો ગયે રેહબર[7] ૨
વો ચહેરા નૂર દીખલાવે મલાયક[8] હુર[9] સરમાવે,
કોઈ કયા રમઝૂયે[10] પાવે હમારે એસે હે સરવર[11]. ૩
હયાતુનૂહે[12] નબી કહેતે મદીને શહેરમે રહેતે,
મુરાદા માગીયા દેતે નીગેહ બાનીહે[13] બીસ્મીલપર ૪

ગઝલ ૪.[14]

તેરી તસ્વીરહે પ્યારી[14]

(શએર)

છુટી નહિ ઇસ સાપકે કાટેકી કહીંભી,
બિમારે મ્હોબતકી[15] દવા હો નહીં સકતી

તેરી તસ્વીર[16] હે પ્યારી કટારી પ્રેમકી મારી,
કલેજા ખોલકર દેખો યે કયસી હુયગી દીલદારી ૧

---

૧ આ ગઝનમા પેગમ્બર સાહેબની સ્તુતિ કરવામા આવી છે ૨ સીમ્ત=દીશા, બાજુ ૩ સના=તારીફ ૪ ઝુબા=જીભ ૫ શોલા=ભડકો ૬ જહા=દુનિયા ૭ રેહબર=રસ્તો દેખાડનાર ૮ મલાયક=દેવતા ૯ હુર=દેવાગના ૧૦ રમ્ઝ=ભેદ, મર્મ ૧૧ સરવર=સરદાર ૧૨ હયાતુન=કાયમ, હમેશ રહેનાર ૧૩ નગેહબાની સભાળ રાખવી. ૧૪ આ ગઝલ પ્રેમસ્વરૂપી છે ઘાયલ પ્રેમીના ઉદ્ગાર છે ૧૫ મહોબત=પ્યાર, પ્રેમ. ૧૬ તસીર=છબી.

ન દીલ લગતા હે દુનિયામે ન સહેરા[1] દીલકો ભાતા હે
કહા હુડુ અરે દીલબર[2]! નકી આ કર તે ગમ ખ્વારી[3] ૨

લુભાયા દીલ મેરા પ્યારે રૂખે[4] ગુલ[5] તેગ[6] અબરૂને[7]
ચશ્મ[8] તલવાર હે તેરી કલેજે ઘાવ હે કારી ૩

યે ફુરકત[9] બીચ રોતાહુ તડફતે રેન[10] સોતાહુ
સબર સબ ઉઠ ચલા મેરા ચશ્મસે ખૂન હે જારી ૪

અગર હોગા ઇશ્ક કામીલ[11] કોઇ દીન હોવગે વાસીલ[12]
નફા દેગી યકીં[13] બિસ્મીલ તુમારી આહ ઓર ઝારી[14] ૫

ગઝલ ૫.

અજબ હે શાન યે ઉસકી[15]

(શએર)

પીલા સાકીયા સાગીરે મુશ્કબુ[16]
કેહે મુજકો દરપેશ તારીફે મુ[17]

અજબ હે શાન યે ઉસકી કે નાગભી[18] મોતી ગલતે હે
યે નાગન ડસ ગઇ જીસકો તડફતે હાથ મલતે હે ૧

નીગાહ[19] તલવાર હે કાર્‌ટ કટારી પ્રેમકી મારી
નદી હે ખૂનકી જારી ચશ્મસે હો નીકલતે હે ૨

પત્થર રોરો ભીગોયા હે ધૂપમે ખૂબ સોયા હે
આસુસે મૂખકો ધોયા હે જીગર[20] બીરયાન[21] જલતે હે ૩

---

૧ સહેરા=જંગલ ૨ દીલબર=દીલને ખેચનાર ૩ ગમ ખ્વારી=ખબર પૂછવી, બીજાની સભાળ રાખવી ૪ રૂખ=મો ૫ ગુલ=ફુલ ૬ તેગ=તરવાર ૭ અબરૂ=ભ્રમર ૮ ચશ્મ=આખ ૯ ફુરકત=જુદાઇ. ૧૦ રેન=રાત ૧૧ કામીલ=પૂર્ણ ૧૨ વાસીલ=મળવુ ૧૩ યકીન=નિશ્ચય ૧૪ આહઝારી=નિસાસો મૂકી રડવુ ૧૫ આ ગઝલમા પ્રેમભાવ બતાવવામા આવ્યો છે ૧૬ બુ=વાસ ૧૭ મુ=વાળ ૧૮ નાગ=માથાના કેશ ૧૯ નીગાહ=દૃષ્ટિ ૨૦ જીગર=કાળજુ ૨૧ બીરયા=બળતુ

મિજાજી[1] પર હુવા કાયમ હકીકી[2] પર ગયા એકદમ
ઉસે દુનિયાકા કયા હે ગમ વો ઉલટી રાહ[3] ચલતે હે ૪
ઇશ્કકી[4] આગમે જલના કદમ સાબિત નહી હીલના
પીયાસે[5] તબ હોવે મીલના કલામ[6] બીસ્મીલ નીકલતે હે ૫

ગઝલ ૬.

ન પાયે જીંદગી તેરા[7]

(શએર)

જા ચુકે ઐયામ[8] કુચ્છ બોયા નહી
મુહ સે યાહીસે[9] અભી ધોયા નહી

ન પાયે જીંદગી તેરી ખુદાકો કયા મૂહ દીખાવોગે
ન બોયા બીજ ઇસ પલમે તો ફીર ફલ કહાસે ખાવોગે ૧
મવક્કલ મોત[10] આવેગા કઝાકા[11] જામ લાવેગા
બે દીલ રોરો જગાવેગા તભી લઝ્ઝતકો[12] પાવોગે ૨
અંધેરી કબ્રમે સોના ન કુચ્છ કામ આયગા રોના
યેહી પલ બીચ ફલ બોના જહા ચાહો વો ખાવોગે ૩
યે મહેશર[13] બીચ કયા કહોગે? જવાબ રબકો[14] તો કયા દોગે?
કહા તક વો ખડે રહોગે? કીયા વેસાજ પાવોગે ૪
રઝા[15] પર હક્કકી રાઝી હો ન ગફલત બીચ અબ તુ સો
સીયાહી દીલસે અપને ધો તો ફીર અસરત[16] ઉઠાવોગે ૫

---

૧ મિજાજી=ગમારી ૨ હકીકી=સત્ય ૩ રાહ=રસ્તો ૪ ઇશ્ક=પ્રેમ ૫ પીયા=પરમેશ્વર ૬ કલામ=વાત ૭ જેવુ વાવશો એવુ લણુશો એવો આ કાવ્યનો ભાવાર્થ છે સત્કર્મ કરવા ઉપદેશ આપ્યો છે ૮ ઐયામ =વખત, દીવસો ૯ સેયાહી=કાળાશ ૧૦ મવક્કલ મોત=યમદેવ ૧૧ કઝા=મૃત્યુ ૧૨ લઝ્ઝત=મજા ૧૩ મેહશર=હીસાબ આપવાની સ્થિતિ. ૧૪ રબ=પરમેશ્વર, ૧૫ રઝા=હુકમ, મરજી ૧૬ અસરત=સુખ, મોજમઝા

યે દુનિયા જુઠકી બાજી યે સબ ઉસપર હુવે રાજી
કહે બીસ્મીલ સુનો કાજી[1] યે ખાદીમકોર[2] નીભાવોગે ૬

ગઝલ ૭.

યે બોલતા હે કોન હે[3]

(શએર)

કુચ્છ ન થા તબ થા ફક્ત એક નૂર ઝાત
એકભી કહેનેસેથી બાકી વો બાત

યે બોલતા હ કોન હે તુજકો ખબર નહીં
રહેતા હે તેરે ઘરમે ભટકતા તુ કહી કહીં ૧
યે નહનો અકરબ[4] રબ[5] કહા કુરઆન મે સહી
નઝદીક હે નેરેસે દીખાતા નહી નહી ૨
ફુલમે જેસી બાસ હે મેધીમે રંગ હે
ઘોટે બિનાના રંગ દીખાવે તેરી દેહી ૩
કયા ઝાડ પાન જીવ જનાવરમે નુર હે
કીસીકાના દીલ દુખાના કીતાબુસે હે સહી ૪

---

૧ કાજી=કાજી અનવર મીયાંનુ નામ ૨ ખાદીમ=ચાકર ૩ આ કાવ્ય આત્મજ્ઞાન સંબધી છે પરમાત્માને ખોળવા માણુસ દ્વારે દ્વારે ભટકે છે તે પરમાત્મા તેની પાસેજ છે પણુ તેની તેને ખબર પડતી નથી એવો આ ગઝલનો બોધ છે આ સબધી મો બુઅલી કલંદર સાહેબ કહે છે કે.—

યાર દર પશ તુ ચીરાઇ બે ખબર,
યાર દર ખુદ તુ ચે ગરદી દરબદર ?

ભાવાર્થ=પરમાત્મા તારામાં છે અને તું શા માટે બેખબર છે, પરમાત્મા તારામાં છેજ અને તું શામાટે દ્વારે દ્વારે ભટકે છે ૪ નહનો અકરબ =હું તારી પાસેજ છુ એવો પવિત્ર શ્લોક ૫ રબ=પરમેશ્વર. ૬ મુન્તઝર=રાહ જોવાવાળો

બિસ્મીલતો મુન્તઝર[6] હે હરસકા જો આપકે
દીદાર[7] અબ દીખાદો કે દીલકો સબર નહીં ૫

ગઝલ ૮.

જલવા મહંમદી હે જહાંમે યે સરબસર*

(શએર)

કયા શાને એહમદીકા ચીમનમેં જહુર હે
હર ગુલમે હર શજરમે મોહમદકા નૂર હે

જલવા મહમદી હે જહામે[1] યે સરબસર
મીઠે નબીકે નામપે કુરબાન જાન[2] કર ૧

---

૭ દીદાર=દર્શન * આ ગઝલ આત્મજ્ઞાનની છે અને તેમાં પેગમ્બર સાહેબની અને તેમના પરિવારની ઉમદા તારીફ કરવામા આવી છે. કહ્યું છે કેઃ—

મોહમદ સીરરે કુદરત હે કોઇ રમઝ ઇસકી ક્યા જાને
શરીયત મેંતો બંદા હે હકીકતમે ખુદા જાને ૧
ખુદા ઓર મુસ્તુફાકી કુનેહમે ઇદરાક આજીજ હે
મોહમદકો ખુદા જાને ખુદાકો મુસ્તફા જાને ૨
અહદને સુરતે એહમદમે અપના જલવા દીખલાયા
ભલા ફીર કીસ તરાહસે કોઇ ઉનકા મરતબા જાને ૩
હોવલ અવલ હોવલ આખર હોવજ ઝાહર હોવલ બાતન
ઉસીકો ઇબતેદા જાને ઉસીકો ઇન્તેહા જાને ૪
વહી હે એક દરીયા ઓર દો આલમ ઉસકી મોજે હેં
ગરીકે બેહરે ઇસીયા હોતો ઉસકા માજરા જાને ૫
મોહમદ ફીલ હકીકત આયતાએ લામઝાલી હે
ઉસીકે નૂરકા દોનું જહાંકો પરતવા જાને ૬

૧ જહાં=દુનિયા. ૨ જાન=જીવ.

હુરાં કહે સલવાત[1] મલાયક કેહ મરહબા[2]
યે ધૂમ મચી રહી હે સાતુ આસમાન પર ૨
ઉમ્મત કે ખાતીર સરકો કટાયા હે જાબજા
બે કફન જીનકી લાશ હે કરબલમે ખૂનતર ૩
પીરૂમે બડે પીર કરામતકે કોટ હેં
ડુબી હુઇ જો નાવ તીરાઈ હે નામવર ૪
બિસ્મીલકી ઇલતોજા[3] હે આસાન મોતહો
મહેશરમે છુડાઇગે મેરે પાક પયગમ્બર ૫

ગઝલ ૯.

બેચેન મુઝે કર દીયા દીલ તુને લગાકર[4]

(શએર)

ઇશ્ક હે અસલમે એક નાગ કાલા
ઉન્હે કઈ આશકુકો માર ડાલા

બેચેન મુઝે કર દીયાદીલ તુને લગાકર
બિમાર તડફતા હુ મેરી અબતો દવા કર ૧
આતા નથા ઇસ રસ્તેમેં પેગામ[5] આતે હજાર
મુખડા દીખાકે મુહકો છુપાયા નથી ખબર ૨
તસવીર[6] તેરી નજરૂમે ફીરતી હે રૂબરૂ
કબતક જલાઉં દીલકો કહા તક કરૂ સબર ૩
પ્યાલા ઇશ્કકા જીસને પીયા ઉસકો હે ખબર
આશક તો ઇન્તેજારીમેં[7] ફીરતે હે દરબદર[8] ૪

---

૧ સલવાત=પ્રાર્થના ૨ મરહબા=શાબાશ, આફ્રીન. ૩ ઇલતેજા=અરજ ૪ આ ગઝલમા ભક્ત પુરૂષનો પરમેશ્વર પ્રત્યેનો અતિ પ્રેમભાવ જણાવવામા આવ્યોછે વિયોગી પ્રેમીના વિયોગ દુખના ઉદ્‌ગાર છે ૫ પેગામ=સદેશો ૬ તસવીર=છબી ૭ ઇન્તેજારી=રાહ જોવી. ૮ દરબદર=દ્વારે દ્વારે.

બીસ્મીલ તો ખાકસાર હે એસે સુખનકો સુન
કલમા જો મોસે નિકલે સુનો લબ્બે જાનપર ૫

ગઝલ ૧૦.

કાબેમેં મુસલમાનકો જાના જરૂર હે [1]

(શેર)

યારબ હજ્જે અકબરકી શરાફ્ત નસીબ કર
તેરે હબીબે પાકકી શફાઅત નસીબ કર

કાબેમેં મુસલમાનકો જાના જરૂર હે
ઇમાનમેં યે કુફ્રે[2] દીલ લાના જરૂર હે ૧
કાબાતો ગુન્હેગાર કે બક્ષીસકા હે સમર
સીજદેમે અપને સરકો ઝુકાના જરૂર હે ૨
સચ્ચ હે અંધેરી ગોરમેં દેના પડે જવાબ
મરનેકે બાદ મોમીનો ઉઠના જરૂર હે ૩
મેરાજ હુઇ અપને મોહમદ રસુલકો
હીજરત[4] હે પ્યારે કો બુલાના જરૂર હે ૪
મહેશરમેતો બીસ્મીલકા વસીલા હે મુસ્તફા
ઉમ્મતમેં મોહમ્મદકી લીખાના જરૂર હે ૫

---

૧ આ ગઝલમા મુસલમાનોને કાબામા જવાનો ઉપદેશ આપવામા આવ્યો છે કાબાનુ ધામ મક્કા શરીફમા આવેલું છે ત્યા દર વરસે હજ્જ કરવા મુસલમાનો જાય છે. ૨ કુફ્ર=નાસ્તીકપણું ૩ સમર=ફળ. ૪ હીજરત=જુદાઇ

ગઝલ ૧૧

અનવરકી સાની હમતો કહાંસે જો પાઇંગે[1]

(શએર)

અનવર તેરી મહોબત મુઝકો સતા રહી હે
ચારૂ તરફસે' અબતો મુઝકો જલા રહી હે.

અનવરકી શાની હમતો કહાસે જો પાઇગે,
સો કોસમે નહીં હે કોઈ કહાંસે લાઇગે. ૧
શહેરૂ મે સોરા હો ગયા અનવરકી વફાતકા[2]
શબ્બાહે પાલનપુરમે જીયારતકો જાઇગે ૨
શાગીર્દ[3] હંસારે હાજરથે વક્તે વફાતકે
તારૂ પે તાર છોડે હે કીસકો બુલાઇગે ૩
જીનત[4] કીયા નવાબને જનાજેકી દેખીયે
બોલેકે લેચલો તુમ અબ હમભી આઇગે ૪
બીસ્મીલકી ઈલતીજા હે દીદારમે રહુ
દુનિયાકો મેરે દીલસે શીતાબી છુડાઇગે ૫

ગઝલ ૧૨

માહરૂ મેહતાબસા ચહેરાના છુપાઇયે.[5]

(શએર)

મરીઝે ઇશ્કકા દરમા[6] અબસ કરેહે તુ
દવા હમારી અરસતુ ભલા તું કયા જાને.

---

૧ આ ગઝલમાં રચનારે પોતાના ગુરૂ અનવરમીયાના મરણ વખતનુ વર્ણન કર્યુ છે. વધારે ખુલાસા માટે જુઓ પદ ૬ ૨ વફાત=મૃત્યુ. ૩ શાગીર્દ=શિષ્યો. ૪ જીનત=સમારવુ ૫ આગઝલમા પરમેશ્વરની પ્રાથના કરવામાં આવી છે ૬ દરમા=દવા. ૭ અબસ=બેફાયદા, નાહક. ૮ અરસતુ= એકહકીમનુ નામ છે.

અયે માહરૂ[1] મેહતાબસા ચેહરાના છુપાઇયે
પત્થર ભીંજોયા રે। રે। અબના રૂલાઇયે ૧
ચેહરા મુબારિક દેખકર ગશ[3] મુજકો આગયા
અબ થામલો દીલદાર નાજમીંપર ગીરાઇયે ૨
અબરૂ[4] તેરી તલવાર હે ચશ્મુસે ચલે તીર
કયા બે કલીહે દીલકો કીસે જા સુનાઇયે ૩
દીન રાત ઇતેજારીમે જાતાહે આપકી
તનમનતો તુમકો દેદીયા કયુ કર ભુલાઇયે ૪
દીદાર દેખકર કે સબર મુજકો હો ગયા
બીસ્મીલતો[5] હે કયા કહેના હે દીલમે જમાઇયે ૫
બીસ્મીલકીયે અરજ હે દીદારમે રહુ
કદમુ મે સર ઝુકાયા હે અબ ના ઉઠાઇયે. ૬

ગઝલ ૧૩

અેહમદ પ્યારે આઇયે.

(શએર)

તકરારકા અલ્લાહસે સામાન હે સારા
મેહબુબ જો થા ઉસકા હુવા અબવો હમારા

અેહમદ પ્યારે આઇયે તશરીફ લાઇયે
દુનિયાકા ગમ બડા હે દીલસે ભુલાઇયે ૧
દીલમે હે ઇન્તેજારી સુરત દેખું તુમારી
નેનુસે નેન આકર જલદી મીલાઇયે. ૨
સુરત દેખુ તુમારી દીલકો લગે હે પ્યારી
દીલદારી[7] કેસી હોતી હે મુઝકો બતાઇયે ૩

---

૧ માહરૂ=ચંદ્ર જેવા મુખવાળો ૨ મેહતાબ=ચંદ્ર જેવો ઉજ્જવળ. ૩ ગશ=મુર્છા ૪ અબરૂ=ભ્રમર ૫ બિસ્મીલ=ઘાયલ, મુવેલા જેવો. ૬ કદમ=પગ. ૭ આ કાવ્યમા નબી સાહેબની સ્તુતી કરવામાં આવી છે ૮ મેહબુબ=પ્યારો. ૭ દીલદારી=મહોબત.

હીજરતને[1] દીલ જલાયા આખુમે ખુન[2] આયા,
બેચેન યહા તડફતે કબતક રૂલાઇયે ૪

મુઝકો વિરહ[3] તુમહારા દુનિયામે નહીં પ્યારા,
દુનિયાકી પડા જાલમે જલદી છુડાઇયે ૫

અપના મુઝે બનાલો ખાદીમકો અબ નીભાલો,
ખીદમતમે આ ખડાહે શીતાબી સુનાઇયે ૬

બીસ્મીલકી યે અરજ હે દીલદારકી ગરજ હે,
રોજા, નીમાજ, ફરજ હે સરકો ઝુકાઇયે ૭

ગઝલ ૧૪.

તુમતો વફાદાર હો[5]

(શએર)

હીદાયતકો કેસા નબીથા હમારા,
બુતુનેભી અલ્લાહ હો અકબર પુકારા

સો બાર બે વફાહુ મે તુમતો વફાદાર હો
મેતો મુશ્તર[6] ખાક હુ તુમ સરવરે[7] સાલાર[8] હો ૧

અર્દ[9] ઓર અફલાક[10] બનાયાહે તુમ લીયે,
અબીયા[11] કે પેશવાહો સબકે તુમ સરદાર હો ૨

કયા તાકાત હે જબાકુ સના[12] આપકી કરે,
ખાદીમપે મહેરબાન હો હરદમ પ્યાર હો ૩

દમ બદમ હરદમ હમેશા યાદમે રહેના,
માસીયત[13]મે આ પડા હુ બહોતસા લાચાર હો ૪

બીસ્મીલ કોતો મચાઇયો મેદાન મહેશરમેં,
તુમસા વસીલા શરપે હે ગુન્હે હજાર હો ૫

—ગઝલ સંગ્રહ સમાપ્ત—

---

૧ હીજરત=જુદાઇ ૨ ખુન=લોહી, રકત ૩ વિરહ=ધ્યાન ૪ શીતાબી જલદી ૫ આ ગઝલમા પેગમ્બર સાહેબની પ્રશંસા કરવામા આવીછે, ૬ મુશ્તર=મુઠ્ઠીભર ૭ સરવર=સરદાર ૮ સાલાર=આગેવાન ૯ અર્દ=જમીન ૧૦ અફ્લાક=આકાશ ૧૧ અંબીયા=પેગંમ્બરો ૧૨ સના=તારીફ ૧૩ માસીયત=ગુન્હા.

બીસ્મીલ કાવ્ય.

બાબ સૈયુમ.

ગરબી સંગ્રહ.

ગરબી ૧.

વાંસલડી વાગીરે.[1]

(મોહ્યું મોહ્યું મોહનના સાથરે મન મારૂં મોહ્યુંરે-એ રાગ.)

વાગી વાગી મંદિરીયા માહ્યરે વાંસલડી વાગીરે
સખી સુતીથી સ્પનામાંહ્ય ઝબકીને જાગીરે વાગી૦ ૧
કહાન ઉભો છે જમુનાને તીરરે બસી બજાવેરે
સૌ ગોપીઓ મળી છે ઠાઠ મંગળ ગાવેરે વાગી૦ ૨
તારી વાંસલડી વાગી વનમાહ્યરે ગોપીઓ ઘેલીરે
શુદ્ધ નથી શરીરની કાંય પ્રીત કરી પહેલીરે વાગી૦ ૩
આવી જુવે જશોદા પેરરે ગોપીઓ બીહારીરે
સૌ ગોપીઓ બની ગુલઝાર[2] રાધકા ન્યારીરે વાગી૦ ૪
સૌ ગોપીઓ ચાલી ઘેરરે, શ્યામ ઓશિયાળારે
સમજાવે જશોદા પેર[3] વનમાં ચાલ્યારે વાગી૦ ૫
જઈ પકડે જશોદા હાથ રે ઘેરરે ચાલોરે
ગુણ ગાવે તો. બીસ્મીલદાસ ગોપીઓમાં મહાલોરે વાગી૦ ૬

---

૧ આ ગરબીમાં ભક્તિશૃંગારરસ વાપરવામાં આવ્યું છે. આત્માને કહાન મનની વૃતીઓને ગોપીઓ વિગેરે કલ્પેલી છે તે તરફ લક્ષ રાખી વાંચવું ૨ ગુલઝાર=સુંદર ૩ પેર=રીત, રસ્તો

ગરબી ૨ જી.

કહુ વાતડીજોમા [1]

(હરી આવોને આપણે સુખ માણીએજો-એ રાહ)

આવો આવોને અલબેલા કહું વાતડીજો
મેતો તમ માટે પાડી મારી જાતડીજો. અલબેલા૦ ૧
હમવુ મેહુ લાગે મને શામળાજો
હુ તો વનરાવન ફરીને હરિ ના મલ્યાજો અલબેલા૦ ૨
તારા વચન વહાલા હીરદા [2] મા વાગ્યા હરિજો
કોલ [3] આપ્યા હરિ ના જાશો ફરી જો અલબેલા૦ ૩
બાણુ પ્રેમના હરિ વહાલા વાગીઆજો
સુવે શરીર સખી મનતો જાગીઆજો અલબેલા૦ ૪
દાસ બીસ્મીલ્લ ઉપર દયા કરી આવજોજી
હેતે પ્રીતે કરીને બોલાવજોજી અલબેલા૦ ૫

ગરબી. ૩ જી

મોહન મોરલી વગાડી [4]

(હરિ આવોને આપણે સુખ માણીએજો એ-રાહ.)

મોહન મોરલી વગાડી વહાલે વનમાજો,
બાણુ શબ્દોના વાગ્યા મારા તનમાજો મોહન૦ ૧
પ્રેમ પ્રીતડી છે દીવાના પતંગને જો,
પ્રીત તેની ખરી કે બાળે અગને જો મોહન૦ ૨
પ્રેમ વિના તો પીયુજી તને નહી મળે જો,
પ્રેમે પ્રેમી પીયુમા જઇ ભળે જો મોહન૦ ૩

---

૧ ભક્તિશૃંગારરસની ગરબી છે ઘાયલ પ્રેમીના વિયોગ દુઃખના ઉદ્ગાર છે ૨ હીરદા=હૃદય ૩ કોલ=વચન ૪ ભક્તિશૃંગારરસની ગરબી છે

ગરબો ત્રીજીનું સધાણ.

પ્રથમ પ્રાતની તે રીત તને ના આવડી જો
મુખે બંસરી બજાવે ચારે ગાવડી જો મોહન૦ ૪
દાસ **બીસ્મીલ** ઉપર દયા કરી આવજોજી
હરે પ્રેમ પ્રીતે કરીને બોલાવજોજી મોહન૦ ૫

ગરબી. ૪

આંખલડી રંગરાતી[૨]

(બોલમા બોલમા બોલમારે—એ રાગ)

આંખલડી રંગરાતી, છબીલા તારી, આંખલડી૦
મુખડું જોઉં તો મદમાતી છબીલા૦ એ ટેક.
પ્રેમની પીડા જઇ પુછો પતંગને રે,
દીવા ઉપર બળે સાથી[૩]? છબીલા૦ ૧
પ્રીતમ પીયુ પર એવો પ્રાણ મૂકે રે,
ત્યારે તો થાય એક નાતી છબીલા૦ ૨
અંતરમા ભાઠી નીદ્રાઓ નાઠી,
વેહની ઝાળો ઘણી વાતી છબીલા૦ ૩
જ્ઞાનીનો સેવક બીરૂમીલ તો બોલે,
ગુણ હરિના હું તો ગાતી[૪] છબીલા૦ ૪

ગરબી ૫

અલબેલો કાળજાની કોર છે[૪]

(રાગ ઉપરનો)

અલબેલો કાળજાની કોર છે રે, બેની, અલબેલો૦
કોર છે કોર છે કોર છેરે બેની એ ટેક
તન મન હતું તે સોંપ્યુ તમોને રે,
હાણુલીલાનું બહું જોર છે રે. બેની૦ ૧

---

૧ ગાવડી=ગાય ૨ આ કાવ્ય ભક્તિશૃંગારરસનું છે. ૩ સાથી=શામાટે, કેમ. ૪ ભક્તિશૃંગારરસની ગરબી છે.

વૃંદાતે વનમા વહાલો વાસળી વગાડે રે,
જાદુ ભરેલો તેનો ઘોર છે રે — બેની૦ ૨
હુ થઇ છુ ઘેલી કયા ગઇ સાહેલી રે,
અનહદ વાસલડીનો શોર છે રે — બેની૦ ૩
બીસ્મીલતો બોલે અનવરનો સેવક રે,
સતોથી સીધો દોર છે રે — બેની૦ ૪

ગરબી ૬

વાંસલડી કોણે વજાઇ

(રાગ ઉપરનો)

વાસલડી કોણે વજાઇ, છબીલાલ, વાસલડી૦
શુધ્ધ શરિરની ગમાઇ — છબીલા૦ ટેક
ઇગલાને પિગલા સુખમણ ચાલે,
અનહદ નાદે જગાઇ — છબીલા૦ ૧
જાપ અજપા સુરત નૂરતથી,
બેસોને શુરતા લગાઇ — છબીલા૦ ૨
બકનાલ થઇ ત્રવેણીમા જાવુ,
જલહલ જોત જગાઇ — છબીલા૦ ૩
ઉલટ સમાઇને આપને વિસારો,[૧]
સુન મહાસુનમા જાઇ — છબીલા૦ ૪

---

૧ ભક્તિશૃંગાર રસ દ્વારાએ સમાધીના ધ્યાનની હકીકત જણાવી છે
૨ સુખમણ નાડીનું નામ છે ખુલાસા માટે વાચો ભજન ૧૫ની ટીકા
૩ સુરત=દીર્ઘ દૃષ્ટિનું મસ્તકમા જવુ, નૂરત=સુરતીને ઠરવાનુ સ્થાન ૪ જળહળ જોત=બ્રહ્મતેજ ૫ વિસારો=ભુલો

દસમો દ્વાર[1] તારો કેમ ઉઘડશે ?
બીસ્મીલે સાન બતાઈ — છબીલા૦ ૫

ગરબી ૭

અગમથી તમો આવ્યાર.

(રાગ ઉપરનો)

અગમથી તમો આવ્યા, નબીજી વહાલા, અગમ — ટેક
સીધો મારગ તો બતાવ્યો સ્વર્ગનોરે,
પ્રેમથી કલમો પઢાવ્યા[2] — નબીજી૦ ૧
નરનારી જે કોઇ માગે તેને મળશેરે,
રાધો તો થાય છે ખાવા — નબીજી૦ ૨
જનમ તમારો વહાલા મકકે થયો છે રે,
મદીનો શહેર જઈ વસાવ્યા — નબીજી૦ ૩
વ્યાપક[3] છો તમો સૌમાં રમો છો રે,
સતોના મનમા સમાવ્યા — નબીજી૦ ૪
અપરાધી[4] ઉપર તમો દયા ભાવ કરજોરે,
બીસ્મીલને હેતે બોલાવ્યા — નબીજી૦ ૫

---

૧ દસમો દ્વાર=" બ્રહ્માન્ડ"ને દસમો દ્વાર કહે છે ૨ આ ગરબીમાં નબીજીની એટલે હઝરત મોહમદ પેગમ્બર સાહેબની પ્રશસા કરવામાં આવી છે. આ અને આ પછીની બે ગરબીઓ વાચી વાંચકવૃંદને મોહમદ સાહેબ કોણ હતા ? કયા પેદા થયા ? કયારે પેદા થયા ? એ જાણવાની અભિલાષા થાય એમ લાગવાથી અને અહીંના ઘણા મુસલમાન ભાઇઓએ આ લઘુ પુસ્તકમા હઝરત મોહમદ પેગમ્બર સાહેબનું જીવનવૃતાત દાખલ કરવાના લાલસા જણાવ્યાથી તેમના જીવનનો ટુક હેવાલ આ સ્થળે નીચે પ્રમાણે લખવામાં આવ્યો છે ૨ પઢાવ્યા=ભણાવ્યા, શીખવ્યા ૩ વ્યાપક=સર્વેમાં મળી રહેલું ૪ અપરાધી=ગુન્હેગાર

હઝરત મોહમદ પેગંમ્બર સાહેબનું ટુંક જીવનવૃતાંત.

ઇસ્લામી ધર્મના સ્થાપનાર આ મહાન પેગમ્બરનો જન્મ ઇ સ ૫૭૦ના અગષ્ટ માસની તા ૨૬ મીએ સોમવારના દિવસે પ્રાત કાળમા મક્કા શહેરમા થયો હતો (હીજરી રબ્બીઉલઅવ્વલ મહીનાની તારીખ ૧૨) તેમના પેદા થયાની વાત તેમના દાદા અબદુલ મુતલીબના જાણવામાં આવવાથી તેમને ઘણી ખુશી હાંસલ થઇ અને તેઓએ બધા લોકોને એકઠા કરી મીજબાની આપી આ મહાન પુત્રનું નામ મોહમદ રાખવામાં આવ્યુ "મોહમદ" નો અર્થ વખણાએલ, પ્રતાપી, તેજસ્વી એવો થાય છે તેમના પિતાશ્રીનું નામ હઝરત અબદુલ્લા હતું અને માતાનું નામ બીબી આમીના હતુ પિતા આ પ્રતાપી પુત્રનુ મુખ જોવાને ભાગ્યશાળી થયા નહોતા કારણ કે તેઓ તેમના પેદા થયા પહેલાં કેટલાક દીવસ પહેલા ૨૫ વર્ષની યુવાન વયમા દેવલોક પામ્યા હતા રેતાળ જમીનની સ્વચ્છ હવામાં રહેવાથી શરીર પુષ્ટ બને છે વિશાળ રેતીનું રણ જોવાથી મન ઉદાર અને વિશ્વવ્યાપી થાય છે એવુ ત્યાના લોકો ધારતા હોવાથી તેઓ નાનપણથીજ તેમના બાળકોને માતાથી વિખુટા પાડી દાઇને સોંપતા એજ રીવાજ પ્રમાણે હઝરત મોહમદને તેમની માતાથી વિખુટા પાડી હલીમા દાઇ નામની બાઇને સોપવામા આવ્યા હતા

હલીમા દાઇ—તે એક પર્વતની તળેટીમાં રહેતા હતાં સ્વચ્છ હવામાં રહેવાથી તેમનુ શરીર દહાડે દહાડે ઘણું વધવા લાગ્યુ ત્રણ વર્ષ સુદ્ધીમાં તો કુદરતે તેમના અંત કરણને સાફ કરી, નિર્મળ નૂરથી ભરપૂર કરી દીધુ તે મહાન પુત્ર ઉપર કુદરતના આવા રહેમત રૂપી સંજોગો થવાના સમએ અને દૂધ છોડાવાનો વખત નજીક આવવાથી દાઇ હલીમા આ બાળ પુત્રને લઇ મક્કે ગયા

બીબી આમીના—જ્યારે હઝરત મોહમદ ૭ વર્ષના થયા ત્યારે બીબી આમીના તેમને લઇ યસરબ પોતાના સગાને ત્યા ગયા ત્યા એક માસ રહયા પછી તેઓ મક્કે આવવા પાછા નીકળ્યા, રસ્તામા બીબી આમીનાની તબીયત બગડવા લાગી અને તેઓ રસ્તામાજ મરણ પામ્યા. બીબી આમીનાનો સ્વર્ગવાસ થયા પછી હઝરત મોહ મદ તેમના દાદા હઝરત અબદુલ મુતલીબ પાસે રહેવા લાગ્યા દાદા ગૃહસ્થ માણસ હતા, અને કાબાની આગેવાની પણ તેઓજ કરતા વળી ઝમઝમ નામના કુવામાથી યાત્રાળુઓને પાણી પાવાનુ કામ પણ તેઓજ કરતા હતા હઝરત "મોહ મદ" ઘણીવાર તેમની સાથે કાબામા જતા આ વખતે કાબામા મુર્તીપુજાનુ જોર બહુજ હતુ કેટલાક ખુશીથી દેવની પુજા કરતા હતા વળી સ્ત્રીજાતિની મુર્તીઓ આગળ નાગી થઇ નૃત્ય કરતી હતી. હઝરત મોહમદ સાહેબ નાનપણથીજ ઘણા ઉડા વિચાર કરનારા ચોકસ અને ચાલાક હતા. તેથી તેઓને લાગ્યુ કે કાષ્ટ પાષાણના દેવો આ અદ્ભુત સૃષ્ટિને સરજી શકે નહીં પરંતુ તેનો સર્જનહાર સર્વે શક્તિમાન અનાદી અને અનત એકજ ખુદા હોવો જોઇએ વળી તેઓ મુર્તિપુજા તરફ તેમજ સ્ત્રી નૃત્યો અને એવાજ મક્કાના લોકોના જગલી રીવાજો તરફ તીરસ્કારની દૃષ્ટિથી જોતા અને આવી ખરાબ ચાલો કાઢી નાખવા ઘણી કોશિશ કરતા

હઝરત અબુતાલીબ—હઝરત અબદુલ મુતલિબ બીબી આમીનાનો સ્વર્ગવાસ થયા પછી બે વર્ષે દેવલોક પામ્યા તે વખતે તેઓ હઝરત મોહ મદને તેમના કાકા હઝરત અબુતાલિમને સોપતા ગયા હતા. તેથી આ પ્રતાપી પુત્ર તેમના કાકા પાસે રહી મોટા થવા લાગ્યા તેઓ હઝરત "મુસા" ની માફક ઢોરો ચારવા જતા, ખુદાની અકળ લીલાનું અવલોકન કરતા અને ઉડા વિચારો બાધતા.

સામની સફર—આ પ્રમાણે હઝરત મોહ મદ સાહેબ ચોવીસ વર્ષના થયા ત્યા સુધ્ધી તેમના કાકા સાથે કામકાજમા સામેલ રહેતા ચોવીસમા વર્ષે તેઓ અને તેમના કાકા હઝરત અબુતાલીબ કેટલોક માલ લઇ વ્યાપારાર્થે

મુલ્કે સામ(સીરીયા) તરફ જવા નીકળ્યા રસ્તામા બસરા શહેરમા તેમને બહીરા નામનો શાસ્ત્રી મળ્યો તેણે કહ્યુ કે શાસ્ત્રમાં પેગમ્બરની જે નિશાનીઓ કહેલી છે તે આ યુવાન માણસમા છે તેથી તમો તેમને સામ દેશ તરફ લઇ જશો તો યહુદીઓ તેમને હેરાન કરશે આથી તેઓ બધો માલ વેચીમારી સારો નફો મેળવી પાછા ફર્યા

હઝરત બીબી ખદીજા રદી૦—હઝરત મોહમદ સલ્લમે પોતાના પ્રમાણિકપણાની લોકો ઉપર એવી છાપ પાડી કે લોકો તેમને "અલ અમીન" એટલે ઇમાનદાર કહી બોલાવવા લાગ્યા તેમની આટલી બધી પ્રતિષ્ઠા જોઇ બીબી ખદીજા નામની એક વિધવા શ્રીમંત બાઇએ પોતાના પાસેથી કેટલોક માલ આપી તેમને વ્યાપારાર્થે સામ તરફ મોકલ્યા રસ્તામા તેમને બહીરા શાસ્ત્રીના મઠમા નસ્તરનામનો સાધુ મળ્યો તેણે તેમને સામ તરફ જવાની ના પાડવાથી તેઓ બધો માલ વેચી મારી ઘણો નફો મેળવી પાછા ફર્યા અને બીબી ખદીજાનો કોડી કોડીનો હીસાબ ચુકવી દીધો તેમનું આટલુ બધું પ્રમાણિકપણુ, સત્યતા, અને શાત, પ્રેમાળ સ્વભાવ જોઇ બીબી ખદીજાના મનમા તેમની સાથે પુનર્લગ્ન કરવાની ઇચ્છા થઇ હો / ઓહારાએ તે સદેશો હઝરત મોહમદ સલલલ્લાહો અલયહે વસ્સલ્લમને મળતા તેઓએ તેમના કાકાનો મત લેઇ બીબી ખદીજા સાથે પુનર્લગ્ન કરી લીધુ બીબી ખદીજાને કાસમ અને ઇબ્રાહીમ, નામના બે પુત્રો અને જેનબ, રૂકેયા, ઉમ્મકુલસુમ, અને બીબી ફાતમારદી નામની ચાર પુત્રીઓ થઇ (રદી=રદીઅલ્લાહોતઆલા અનહા) તેમા ફક્ત બીબી ફાતમા જીવ્યાં તેમનુ લગ્ન ચોથા ખલીફા હઝરત અલી સાથે થયુ હતુ

ઇ૦ સ૦ ૬૦૫ માં કુરેસ લોકોએ કાબાની ઇમારત જે જીર્ણ થઇ ગઇ હતી તેને રીપેર્ડ કરવાનુ કામ માથે લીધુ હતુ તે તૈયાર થઇ ગયા બાદ હજરે અસવદને તેની મુળ જગોએ ગોઠવવાનો વખત આવ્યો દરેક કુટુંબના લોકો કહેતા હતા કે એ ગોઠવવાનો અમારો હક્ક છે તકરાર ઘણી વધી પડી આખરે સા લોકોએ એકાનુ મતે થઇ કહ્યુ કે જે કોઇ કાબાની મસજીદમા સવારે સૌથી પહેલો આવે તે આ બાબતનો તોડ પાડે

પરમકૃપાળુ પરમાત્માની કૃપાથી ત્યા હઝરતમોહંમદ સૌની પહેલા આવી પહોચ્યા તેમણે પોતાની પાસેનુ લુગડુ પાથરી તેના હજ્રે અસવદને મુકી કહ્યુ કે આ લુગડાને દરેક કુટુબને મુખ્ય માણસ પકડે અને મને વકીલ બનાવી મુખત્યાર આપે તો હુ તેને અસલની જગોએ ગોઠવી દઉં આ વાત સૌ લોકોએ કબુલ કરી અને હઝરત મોહમદ સાહેબે હજ્રે, અસવદ (એ નામનો પત્થર) ને તેની મૂળ જગોમા ગોઠવો દીધો..

આ અરસામા મક્કામાં ભારે દુષ્કાળ પડયો હતો તેમાં મોહમદ સ. લ. અ. મે ગરીબ લોકોને ઘણીજ મદદ કરી હતી હવે હઝરત મોહમદ સ. લ. અ ને ખુદાનુ ધ્યાન બરોબર લાગ્યુ હતું તેઓ કોઇ કોઇ વખતે જંગલમા ચાલ્યા જતા અને કેટલાક દિવસ સુધી ભૂખ્યા તરસ્યા પર્વતની ગુફામા પડયા રહેતા હતા. તેઓ રાત દિવસ ખુદાની બંદગી કર્યા કરતા અને કેટલાક દિ‍ ‍ાસ સુધી ખજુરના અહાર ઉપરજ ગુજરાન ચલાવતા ખુદાની બંદગી છોડી તેમને ખાવાનુ પણ ભાવતું નહોતુ, તેમણે પોતાની ૬૩ વર્ષની ઉમરમા ફક્ત સવા મણ અનાજ ખાધુ હતું

કોહે " હિરા " પર્વતની ગુફામા તું માણસ છે તું ખુદાનો પેગમ્બર છે એવા અવાજો થવા લાગ્યા. શબેકદ્રની રાત્રે આ મહાન પુરૂષ ખુદાની બંદગીમા તલ્લીન થયેલા હતા તેવામા બે વખત અવાજ આવ્યો કે "વાંચ" પણ હઝરત સ લ. અ. મે કંઇ પણ જવાબ આપ્યો નહી. ફરી ત્રીજી વાર અવાજ આવ્યો કે " વાચ " ત્યારે તેઓએ ભાર દઇ કહ્યુ કે મને વાચતા આવડતું નથી, ત્યારે જવાબ મળ્યો કે " જે સાહેબે આ સર્વ ચીજો બનાવી છે તે સાહેબનુ નામ લઇ વાંચ " આવા શબ્દોનો ધ્વની તેમના કાને પડતાજ તેમનુ હૃદય નિર્મળ નૂરથી ભરપુર થઇ ગયુ " તુ ખુદાનો પેગંમ્બર છે " એવા શબ્દોનો ધ્વની તેઓ અનુભવવા લાગ્યા ઘેર આવી તેમણે આ વાત બીબી ખદીજા રદી૦ આગળ જાહેર કરી થોડે થોડે આ વાત લોકોના ફેલાઇ અને પેગમ્બરની જે નિશાનીઓ શાસ્ત્રમા કહેલી છે તે તેમનામા મળી આવવાથી તેઓ ખુદાના પેગંમ્બર મનાયા. (જુઓ કુરાન શરીફ સુરે ઇકરા)

આવી રીતે એકવાર આવેલી વહી બંધ થઇ જવાથી હઝરત મોહમદ સ. લ અ ને બહુ ખેદ થવા લાગ્યો અને કોહે હિરા પર્વત આગળ જે દીવ્ય માણસ જોયો હતો તે ફરી જોવાની ઘણી આતુરતા થવા લાગી હઝરત મોહમદ સ૦ લ૦ અ૦ કમલ ઓઢી સુતા હતા. તેવામા તે દીવ્ય પુરૂષ દેખાયો અને કહેવા લાગ્યો કે હે કથાધારી ! ઉઠ, તારા માલીકના ગુણુ ગા અને લોકોને તવહીદનો રસ્તો દેખાડ (જુઓ કુરાન શરીફ સુરે મુઝમમીલ)

હવે હઝરત મોહમદ સ૦ લ૦ અ૦ ને પેગમ્બરનો મરતબો મળ્યો તેથી તેઓએ સ્ત્રીજાતિ ઉપર થતો જુલમ, કાબામા થતી મુર્તિપુજા, એક નિરંજન નિરાકાર ખુદાને નહિ માનતા અનેક મનાતા દેવો, અને કાબામાં નૃત્ય કરતી સ્ત્રીઓને અટકાવવા કમર બાંધી

કુરેશ લોકો અને ખાસ કરી હઝરત મોહમદ સ૦ લ૦ અ૦નો કાકો અબુજહેલ પોતાની મુર્તિઓની થતી અપકીર્તિ સાભળી બહુ નાખુશ થયા, અને મોહમદ સ૦ લ૦ અ૦ને ઘણી ઘણી તકલીફો આપવા લાગ્યા કેટલાક તેમને જાદુગર કહેતા કેટલાક ખરાબ નામ દઇ બોલાવતા અને કેટલાક તેમને કાંકરા મારી હેરાન કરતા. જે લોક હઝરત મોહમદ સ૦ લ૦ અ૦ ઉપર ઇમાન લાવ્યા હતા તેમને પણ તેઓએ હેરાન કરવામા બાકી રાખી નહોતી કેટલાકને ગરમ રેત પર ચત્તાપાટ સુવાડતા, કેટલાકને ભૂખ્યા તરસ્યા રાખતા, કેટલાકને ધમકાવતા, અને કેટલાકને મારી મારીને અધમુવા કરી નાખતા પરતુ તેઓ મુખમાથી ઉફ સરખુ બોલતા નહીં અને તેમના પાક દીન " ઇસ્લામ ' ને છોડતા નહી.

મેરાજ—જ્યારે આ હઝરત સ૦ લ૦ અ૦ ૫૧ વર્ષની ઉમરના થયા ત્યારે તેમને મેરાજ થઇ (જુઓ પાન) એક દીવસ પથારીમા તેઓ સુતા હતા તેવામા જીબરીલ ફીરસ્તા બુરાક નામનું જાનવર લઇ તેમની પાસે આવ્યા અને તે પર આ હઝરતને સવાર થઇ ખુદાની મુલાકાત કરવા ચાલવા કહ્યુ તેઓ સવાર થઇ સીનાઇ પર્વત ઉપર બેથને હેમની જગ્યાએ આવી પહોંચ્યા અને ખુદાની બંદગી કરી. રસ્તામા તેમને લલચાવવા ઘણા ચ

મકારો થયા પણ તેઓ નહીં લલચાતા આગળ ચાલ્યા અને બેતુલ મુકદદસ (જેરૂસલેમ) સુધી આવી પહોચ્યા ત્યા તેમણે હઝરત ઇસા. અ૦ સ૦ અને હઝરત મુસા અ૦ સ૦ ની મુલાકાત લીધી અને ખુદાની નમાજ અદા કરી ત્યાથી તેઓ સાત સ્વર્ગમા ગયા અને ત્યાથી ખુદા તાલાની હજુરમાં ગયા ત્યા નૂર સીવાય બીજુ કઇજ દેખાતું નહોતું અલૌકીક સમાગમથી તેમનુ શરિર કપવા લાગ્યુ. તેમણે ઇશ્વરી સમાગમમા રહી અનતજ્ઞાન મેળવ્યુ અને પોતાની કોમના હાજતો પુરી પાડવા ઇશ્વર આગળ યાચના કરી તે તે દયાળુ કીરતારે કબુલ કરી પથારીમાથી ઉઠી મેરાજ થયાની વાત લોકો આગળ કહી

એક દિવસે કુરેશના તમામ સરદારો એકઠા થઈ આપના કાકા હઝરત અબુતાલિબ પાસે આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે આપના ભત્રીજાને મના કરો કે અમારી મુર્તિઓને અને અમારા રીત રીવાજોને બુરા કહે નહીં નહીં તો અમો તેમના કતલપર તૈયાર થઇ જઇશુ આ વાત સાભળી અબુતાલીબના મનમા ધાસ્તી પેઠી અને તેઓ મોહંમદ સ૦ લ૦ અ૦ ને બોલાવી કહેવા લાગ્યા કે હવે જીવ જવાની ફીકર છે તેથી આપ લોકોને નસિયત કરતા અટકો, અને ખામોશ રહો તો બહેતર છે. આ સાંભળી હઝરત મોહમદ સ૦ લ૦ અ૦ મે કહ્યુ કે "જો આ લોક સુર્યને મારા જમણા હાથ પર અને ચંદ્રને મારા ડાબા હાથ પર મુકી દે તો પણ હું ઉપદેશ કરતા જરાપણ અટકીશ નહીં અને ખુદાના હુકમમા એક અક્ષર પણ કમી કરીશ નહી, અગર મારૂ મસ્તક રહો યા જાય" એમ કહી ચાલવા માડયુ, આ સાંભળી અબુતાલિબે કહ્યું ઓ મારા ભત્રીજા કયા ચાલ્યા, અહી આવ, તારા દીલમા જે આવે તે ખુશીથી કહે, હું જ્યાં સુધી ખાખમા મળી જઇશ નહી ત્યા સુધી તારો સાથ કદીપણ છોડીશ નહી.

કુરેશ લોકે હવે હઝરત મોહમદ સ૦ લ૦ અ૦ ને બહુજ દુ:ખ દેવા માડયુ. તેઓ તેમના પસાર થવાના રસ્તા ઉપર કાટા પાથરી દેતા, તેમના ઉપર ગંખોડી નાખતા પણ આં હઝરતે તેમની બીલકુલ દરકાર નહી કરતા ઉલટ બેર પોતાનું કામ ચાલુ રાખ્યુ તેઓએ તેમને પૈસાની

બારે લાગ આપવા માડી પણ તેઓએ તુચ્છકારી કાઢી અ થી કુરેશ લોક બહુજ ચીડાયા અને આ હઝરતને મારી નાખવાનો ઘાટ ઘડવા લાગ્યા, એક રાત્રે જ્યારે આ મહાન પેગમ્બર પોતાના ઘરમા એકલા સુનેલા હતા તે વખતે આ બધા લોકો એકઠા મળી હઝરત મોહમદ સ૦ લ૦ અ૦ના ઘરના ચોતરફ ફરી વળ્યા અને હઝરત નીકળે કે તરતજ તેમનો ઘાટ ઘડી નાંખવો એવા વિચારથી રાહ જોતા ઉભા

પરંતુ જે માલીકે આ રચના રચી છે જેણે માણસને એક વજની બુંદથી પેદા કર્યો છે જેણે "કુન" શબ્દથી પોતાની આ બધી ખુદાઇ જાહેર કરી છે તેણે પોતનો ખરો ધર્મ જાહેર કરનાર પોતાના પ્યારા હબીબને કંઇ પણ ઇજા આવવા દીધી નહી જ્યારે આ લોક ઉંઘમા મગ્ન થઇ રહ્યા હતા ત્યારે આ હઝરત ચુપકીથી તેમની પાસે થઇ જતા રહ્યા અને પોતાના વફાદાર દોસ્ત હઝરત અબાબકર સીદીક અલૈ૦ ને લઇ ગારે "સોર"મા જઇ સતાઈ રહ્યા કાફરો જઇ જુએ છે તો આ હઝરતને ન જોયા પણ તેમની પથારીમા હઝરતઅલી મુરતુઝા રદી ને જોયા કાફરોએ હઝરતઅલી રદી૦ ને ઘણુ ધમકાવ્યા, ડરાવ્યા, પણ આ હઝરતનો કઇ પણ પત્તો લાગ્યો નહી કુરેશ લોક અને ખાસ કરી અબુ જહેલે લોકમા સાદ પડાવ્યો કે જે કોઇ હઝરત મોહમદ સ લ અ નુ માથુ કાપી લાવે તેને તે જે ચીજ માગે તે આપીશુ લોક શોધ કરતા કરતા ઝબલસોર સુધી આવી પહોચ્યા કે જ્યા આ હઝરત તથા અબુબકર સીદીક રદી૦ સંતાઇ રહ્યા હતા પણ તેઓ તેમને શોધી શક્યા નહીં. કારણકે ગારના દ્વારે કરોળીયાએ જાળ પાથરી હતી અને કબુતરે ત્યા ઇંડા મુક્યા હતા તેથી આખરે તેઓ નિરાશ થઈ પાછા ફર્યા. ચોથે દીવસે હઝરત અબાબકર સીદીક રદી. નો ગુલામ બે ઉંટ લઇ હાજર થયો તે ઉપર બેસી હઝરત મોહમદ સ. લ અ. અને અબાબકર સીદીક રદી મદીનામા સહીસલામત દાખલ થઇ ગયા મદીનાના લોકોએ તેમનો બહુજ આદર સાકાર કર્યો અને હવે મુસલમાનો આરામથી રહે તેવી જગ્યા મળી ગઇ અહીયા હઝરત મોહમદ સ. લ અ મે એક મસજીદ બનાવી અને પોતા-ના અનુયાઇયોને બોલાવી તેમા ખુદાની બદગી કરવા ફરમાવ્યુ

અહીઆ પણ કુરેશ લોકોએ હઝરત મોહમદ સ લ અ ને આરામ લેવા દીધો નહીં તેઓએ તેમના સાથે લડાઇઓ આરભી પણ તેમ તેઓ નીરાશ થયા તેઓએ મુસલમાનો સાથે ઘણીજ લડાઇઓ કરી પણ તેઓ તેમા જરા પણ ફાવ્યા નહીં. મુખ્ય લડાઇઓ નીચે પ્રણાણે હતી જગેબદર, જગે ઓહોદ, ખદકની લડાઇ, જગે ખૈબર અને જગે હુનેન વિગેરે

આવી મોટી મોટી લડાઇઓમા હઝરત મોહમદ સ લ અ ને ફતેહ મેળવી તેથી કુરેશ લોકોની ખૂનખ્વાર કોમો નાશ પામી અને લડવાને અશક્ત થઇ ગઇ તેથી હઝરત મોહમદ સ લ અ. ને કુરેશ સાથે સુલેહ કરી લીધી. કુરેશ લોકો લડવાને તદ્દન અશક્ત હતા તેથી મુસલમાનોએ મક્કા શહેર સહેલાઇથી સર કરી લીધુ, અને જ્યા આજ સુધી મુરતીપુજા ચાલતી હતી ત્યા એક ખુદાના મહીમા ગવાવા લાગ્યા. જ્યાં અસત્યનુ રાજ ચાલતું હતું ત્યા હવે સત્યના રાજે જોર કીધુ અને હવે કાબા કે જ્યા બૈરા નાગા થઇ નાચતા હતા તે મુસલમાનોનું પવીત્ર યાત્રાધામ બન્યુ હીજરી સન ૮

મક્કા શહેર ફતેહ થયા બાદ હઝરત મોહમદ સ. લ અ બે વર્ષ સુધી જીવ્યા અને તે દરમીયાન ઇસલામનું નૂર આખા અરબસ્તાનમા પ્રસરી ગયુ અને હવે કદી ન મટે એવો પવીત્ર ઇસલામી ધર્મ જમાવી હઝરત મોહમદ સ. લ અ નો આત્મા હીજરી સન ૧૧ રબીઉલ અવ્વલ મહીનાની ૧૨ તારીખે (ઇ સ ૬૩૨ તા ૮ માહે જુન)ના રોજ આ ક્ષણભગુર દેહનો ત્યાગ કરી જડ શરીરનો સબધ છોડી પરમાત્માના અનત સમાગમમા તેજરૂપ થઇ સમાઇ ગયો આખ્યો મીચાઇ ગઈ અને આત્મારૂપી પક્ષી શરીરરૂપી પાંજરાનો ત્યાગ કરી ઉડી ગયુ અને જીંદગી પુરી થઇ ગઇ પેગમ્બર જ્યા મરે ત્યાજ દફન કરવાનો રીવાજ હોવાથી હઝરત સ લ અ ના જનાઝની નમાજ પડી તેમને બીબી આએશા રદી. ના હુજરામાં દફન કરવામા આવ્યા.

કાલુ ઇન્ના લીલ્લાહે વ ઇન્ના ઈલયહે રાજેઉન્

ગરબી ૮

મુરતી બનાવી તમારી[1]

(હારછો હાગ્છો હારછો એ રાગ)

મુર્તિ બનાવી તમારી, નબીજી વહાલા, મુર્તિ૦
મતિના પહોચે અમારી નબીજી૦ એ ટેક–
બ્રહ્મરૂપની એક મુરતી બનાવી.
અરબસ્તાનમા ઉતારી નબીજી૦ ૧
વાદળ છાંય કરતો માખી ના બેસે[2]
એવી છે લીલા તમારી નબીજી૦ ૨
ઇષ્ટ દેવને જે માને મુસલમાન,
સાભળજો નરનારી. નબીજી૦ ૩
જગત ગુરૂજી તને પાપથી છોડાવે,
ખોટી વસ્તુ દે વિસારી નબીજી૦ ૪
શરીરના સૌ ભાગ જુદા છે,
તને તું જોને વિચારી નબીજી૦ ૫
જોયા વિના મારો જીવ ઘણો કલપે[3]
નામ ઉપર બલહારી. નબીજી૦ ૬
પામર જીવ એક બીસ્મીલતો બોલે,
મુખડા ઉપર જાઉં વારી નબીજી૦ ૭

---

૧ આ ગરબીમા મોહમદ પેગમ્બર સાહેબની તારીફ કરી છે. ૨ મોહંમદ પેગમ્બર સાહેબ ઉપર વાદળ છાંય કરતો હતો અને માખી તેમના શરીર ઉપર કદીપણ બેસતી નહોતી એવા તેમના ઘણા મોઅજીઝા છે.
૩ કલપે=આકુળવ્યાકુળ થાય, બેચેન રહે

ગરબી ૯

મારા મંદિર મોહન મદ આવજો[1]

(ગગ ઉપરનો.)

આવજો આવજો આવજોરે, મારા મંદિર મોહનમદ૦
પ્રિતમ પ્યારાને સાથે લાવજોરે, મારા૦ ટેક–
બાલપણામા[2] મારે પ્રીત બંધાણી,
સંદેશો વહેલા વહેલા કહાવજોરે. મારા૦ ૧
નિદ્રા ના આવે મને ભોજન ના ભાવે,
હેતે કરીને બોલાવજોરે. મારા૦ ૨
તમારા વિના મારૂં મન ઘણું કલ્પે,
કાગળ લખીને મોકલાવજોરે. મારા૦ ૩
બ્રહ્મ અવતારી હું તો દાસી છું તમારી,
સદા મારા મન ભાવજોરે. મારા૦ ૪
અનવર તમારો હું અનવરનો,
બીસ્મીલ નામ ધરાવજોરે. મારા૦ ૫

ગરબી ૧૦

પાતળીયાજી મુજ મંદિરે પધારોરે[3]

(સખી કોઇ કંથને સમજાવેરે એ રાહ.)

પાતળીયાજી મુજ મંદિરે પધારોરે. એ ટેક.
સોમવારે ગયા શ્યામ મુકીરે, કાયા મારી સાળ[4] થઈ સુતીરે;
આશા મે તો મળવાની મૂકીરે, પાતળીયાજી૦ ૧

---

૧ ભક્તિ શૃંગાર રસની ગરબી છે, ઘાયલ પ્રેમીના વિયોગ દુઃખના ઉદ્‌ગાર છે ૨ બાલપણુ=નાનપણુ, બચપણુ. ૩ ભક્તિ શૃંગાર રસના સાતવારછે.

મંગળવારે મુજ અબળા નારીરે રમી નાસ બાળ બ્રહ્મચારીરે,
ગયા શીદ સ્વામીજી વિસારી પાતળીયાજી૦ ૨
બુદ્ધવારે તે સુદ્ધિમે ખોઇરે નયણા ભરી આસુડે રોઇરે;
ઉભી ઉભી વાટડીઓ જોઇ, પાતળીયાજી૦ ૩
ગુરૂવારે ગોવિંદ ઘેર આવેરે, વધામણી વહાલા તણિ લાવેરે,
વહાલા મારા હ્રદીયામા ભાવે, પાતળીયાજી૦ ૪
શુક્રવારે શામલીયાના જેવોરે નથી કોઇ નવખંડમા એવોરે,
વહાલો મારો કાબુલનો મેવો, પાતળીયાજી૦ ૫
શનીવારે સુરતાઓ લાગીરે જોયા મે તો સ્વપનામા જાગીરે,
પ્રીત અને તે દિવસથી લાગી, પાતળીયાજી૦ ૬
આદીતવારે અબળાને મળજોરે, આપ્યા કોલ હાથે તેવા પલજોરે,
વહાલા મારા વહેલેરા વલજો, પાતળીયાજી૦ ૭
સાત વર બીસ્મીલ તો બોલેરે, અમીરસ પાય પીયે ઢોળેરે,
વહાલા મારા આવ્યા મારા મહેલે, પાતળીયાજી૦ ૮

ગરબી ૧૧

ગોવીંદ ઘેર આવજો અલબેલાજી[1]

(રાગ ઉપરનો)

ગોવિંદ ઘેર આવજો અલબેલાજી એ ટેક.
કારતકે કંથ ગયા છે મેલીરે, સુના મંદિર ગમે ના સાહેલીરે,
મે તો પ્રીત કરી વહાલા પહેલી ગોવિંદ૦ ૧
માગશર માસે મહા દુઃખ સહીએરે, વાતો મનની તે કયા જઈ કહીએરે,
પ્રીત લાગી પીયુ સાથે રહીએ ગોવિંદ૦ ૨
પોષ માસે પીયુ મને પ્યારારે વહાલા મૂકી ગયા છે ન્યારારે,
ચાલી આખે આસુડાની ધારા, ગોવિંદ૦ ૩

૧ ભક્તિ શૃંગાર રસના મહીના છે વિયોગ દુઃખના ઉદ્‌ગાર છે

મહા માસે મોહન ક્યારે મળશેરે, ત્યા સુદ્ધી કાળજડાનો બળશેરે,
કોલ હાથે આપ્યા તેવા પળગે, ગોવિંદ૦ ૪
ચાર માસ ગયા હવે વીતીરે, ફાગણુ આવ્યો પ્રીતમ રાખો પ્રીતીરે,
હુ તો હારી તમો ગયા જીતી, ગોવિંદ૦ ૫
ચૈતર ચિન્તા લાગી મારા મનમારે, બાણુ નેણુ'ના વાગ્યા છે તનમારે,
હુ તો ઘેલી ફરૂ વન વનમા, ગોવિંદ૦ ૬
વૈશાખ માસે વહાલા ગીરધારીરે, હાથ જોડી કહે વ્રજનારીરે,
તારા મુખડા ઉપર જાઉ વારી, ગોવિંદ૦ ૭
જેઠ માસે જોબનીયાની ઝાળોરે, આ ટાણે નથી મારો વહાલોરે,
શરીર સુકીને થઇ ગયો લાળો[1], ગોવિંદ૦ ૮
અસાડ આવ્યો વાદળીયો ગાજેરે, વિજ ઝબકે બહુ સુડ[2] વાજેરે;
વહાલા વિના કાળજડાં તો દાઝે ગોવિંદ૦ ૯
શ્રાવણુ માસે તે શુદ્ધ વિસરાઇરે, કેવો સગપણુ તમારો સગાઈરે,
મોહન મળવાનુ મારગ પાઈ, ગોવિંદ૦ ૧૦
ભાદરવે તો ભ્રમણાઓ ભાગીરે, સુતી સ્વપનામા ઝબકી જાગીરે,
વીણા વહાલાતણી ક્યા વાગી ? ગોવિંદ૦ ૧૧
આસો માસે અલબેલાજી આવ્યારે, હેતે પ્રિતે કરીને બોલાવ્યારે,
મહા સુદર મુખ દેખાવ્યા ગોવિંદ૦ ૧૨
અધિક આવ્યો કરો પુન્ય દાનરે, બીરમોલ બોલ્યો તે સમજોને સાનરે
મારા મુખના વચન હરિ માન ગોવિંદ૦ ૧૩

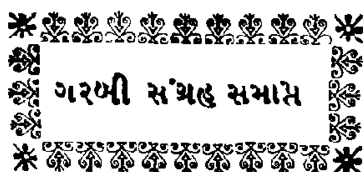
---

૧ લાળો=કોયલો ૨ સુડ=મુશળધાર વરસાદનું પડવુ

ગરબી ૧૨

હો મૈયારી ઉભી રહેને[1]

હો મૈયારી ઉભી રહેને અબળા ગોકુળ નારી એ ટેક
મારે મહી ગોરસ વેચ્યાનુ કામ, કદી અહીં દાણીનું નહોતું નામ,
મને આજ મળ્યો તું મોરારી[2], હો મૈયારી૦ ૧
ગોકુળ મથુરામા મારૂ દાણ, હોય ભૂપપતિ તો રોકુ વહાણ,
સુણ ગોપી કહે છે ગીરધારી, હો મૈયારી૦ ૨
હરે મહી ગોરસ ઢોળાશે મારૂ, મેલો પાલવ મોહન નહી સારૂં;
તારા હૃદયે જોજે વિચારી, હો મૈયારી૦ ૩
તારા ઘુઘટની લાગી છે માયા, તે કારણ પાલવ સાયા[3]
તારી બોલી લાગે છે મને પ્યારી, હો મૈયારી૦ ૪
મને મોહીની લગાડી મોહન વહાલે, વહાલા તમ વિના ઘડીએ ના ચાલે,
જુગજીવન જીત્યા હુ હારી, હો મૈયારી૦ ૫
બીરમીલના સ્વામી તમો છો ન્યારા, સૌ જુગને લાગો છો પ્યારા,
છો ગુણવતા બહુ ગુણકારી હો મૈયારી૦ ૬

૧ ભક્તિ શૃંગાર રસનુ કાવ્ય છે ૨ મોરારી=કૃષ્ણ કહાન. ૩ સાયા =ઝાલ્યો, પકડયો.

બિસ્મીલ કાવ્ય.

બાબ ચાહરૂમ.

પદ સંગ્રહ.

પદ ૧ લું.

ભુલ્યો ભુલ્યો મારા ભાઇ.[1]

(પરભાતીઉ ૧)

શુરે સુનો સુખ ચેનમા ભુલ્યો ભુલ્યો મારા ભાઈ એ ટેક
દિવસની સરોરે ચઢીઓ બે ઘડી, આવી નિદ્રાઓ આવી.
માથે મરણની મારછે સુખની સેજો બીછાઈ શુરે૦ ૧
ઘરરે ધધામા ઘેલો ફરે શુદ્ધ બુદ્ધિ કયારે ગમાઈ,
પાછલી રાત છે એક પહોરની શુભ કરી લે કમાઈ[2] શુરે૦ ૨
કાયારે વહાલા તારી કયા હતી નહોતી રતી એક રાઈ,
પેસાબનોરે તારો પડ[3] બધાણો અકળ લીલારે સમાઈ શુરે૦ ૩
મરઘોરે બોલ્યો માણુસ જાગરે ચકલા બોલે સાહેબ તુંહીં,
માણુસ થઇને તું ઉંઘતોરે તારી મતીઓ મુંઝાઇ શુરે૦ ૪
બીસ્મીલતો દાસ જ્ઞાનીતણોરે દીધો પલમા સમજાઇ,
ચાતુરને એક પલ ઘણી છે મુરખ રેન[4] ગમાઈ શુરે૦ ૫

---

૧ આ પદમા સુખશય્યા પર ભર ઉંઘમા સુતેલા જનને જાગ્રત કરી ભકિત કરવા ઉપદેશ આપ્યો છે ૨ કમાઇ=પરમાત્માના ભજનરૂપી કમાઇ. ૩ પડ=શરીર. ૪ રેન=રાત

પદ ૨ જું.

વાટો જોઉ છુ તમારી.[1]

સુખ શય્યાપર (પરભાતીઉ ૨)

જુગજીવણ વહાલા ઘેર પધારો વાટ જોઉં છુ તમારી એ ટેક૦
બાલપણામા તમને ન જાણ્યા છમભેદ કરી રહ્યા છાના,
પ્રાણ હરિ[2] હવે તમે ઓલખાણા મુખપર જાઉં બલહારી જુગ૦ ૧

---

૧ શૃગાર રસનું પદ છે (વિયોગી પ્રેમીના ઉદ્‌ગાર) જેમ સ્ત્રીનો પતિ પરદેશ ગયો હોય અને તે સભળી આવવાથી સ્ત્રી જેમ વિરહ વેદનાથી દુખ પામે છે તેમ પરમાત્માની જુદાઇથી દુખ પામતા ખગ પ્રેમી ભક્તે આ કાવ્યમા પરમાત્માને પોતાનો પ્રેમીપતિ કલ્પી પોતે તેની પ્રેમાળ સ્ત્રી બની પરમાત્મા આગળ પોતાનુ દુખ જાહેર કર્યું છે આવા ઘણા પ્રેમી ભક્તો (આશકો) થઇ ગયા છે કે જેમણે પરમાત્મા ને પોતાનો માનીતો ભરથાર ગણી પોતે તેની પ્રેમાળ નાર થઇ તેના ગુણના કાવ્યો લખેલા છે. નીચે લખેલુ, કાવ્ય વાચવાથી આ બાબતનો બરાબર ખ્યાલ આવશે

(પરભાતીઉં)

પ્રીતમજીરે તમને શુ કહું વહાલા મારી પીડાયુ ન જાણી
ઘણારે દિવસની મારી ચાકરી મોહન તમે લેખે ન આણી
હુતોરે જગલ કેરી હરણી વનવગડે ઘેરાણી
વાલીડે મારીરે મુજને બાલડી મારી પાસળીયુ વેધાણી
હુતોરે દરિયાવ કેરી માછલી જળ દરિયાવ માંહિ રહેતી
પીયુડે નાખીરે અમ પર જાલડી હુતો પ્રેમ ફાસે ફસાણી
કાજી મહેમુદશાહના વલામણે વહાલા મારા વહેલેરા વળજો
તમે તો સુલુણા છો સ્વામીજી હુતો નાર અજાણી.

૨ હરિ=શોભાવી, ચોરી

વાયદો વડાએ મળવા કીધો દર્શન ફરી ના દીધો,
સોકલડીના વહાલે મંદિર સેવ્યા સુદ્ધિ ના લીધી હમારી જુગ૦ ૨
દુરીજન[1] દુખડા નિતનિત દેછે તમવિના પ્રાણ કેમ રહેશે,
જોગણ થાઉ તો જુગ નિંદા કરશે જોજો મનમા વિચારી જુગ૦૩
બીસ્મીલતો મનને એમ સમજાવે પ્રેમ વિના પીયુ નહીં પાવે,
પ્રેમના ભોજન જે કોઇ પાવે નૂર નિરંજન[2] નિરાકારી જુગ૦ ૪

પદ ૩ જું.

સાહેબ નામ સમરો રે [3]

(કીરતન ૧)

(ધીરાના પદની રાહ પુલ્યો શુ ફરે છે રે એ-રાહ)

સાહેબ નામ સમરોરે, સમરોને સાથે તારે આવેજી,
અખંડ રાત ઉઘેરે તેમા તો ફલ કયાથી પાવેજી એ ટેક૦
નાભી કમળસે નિસયોને ઉડી આકાશે જાય,
જે જોવા જેવી જુક્તિ બનીને મુખથી નહીં કહેવાય,
એ વાતો છે ઝેણીરે ગુરૂ વિના નહીં પાવે સાહેબ૦ ૧
જ્ઞાન ગુરૂના હૃદયે વસે ને શાસ્ત્ર જુઓ પુરાણ,
ભુખ્યાને ભોજન[4] આપજોને મળે તો આપો દાન,
એતો સાથે ચાલેરે, બીજુ સાથે નહીં આવે. સાહેબ૦ ૨
ઈંગલા પીંગલા સુખમણાને[5] બંકનાલ થઈ જાય,

---

૧ દુરીજન=દુરજન, દુષ્ટલોક. ૨ નિરંજન=કથ કહી શકાય નહીં તેવો. ૩ સમાધી સાથે બોધદાયક પદ છે. ૪ ભોજન=અહાર, ખાવાનુ. ૫ ઇંગલા, પીંગલા, સુખમણા=એ નાડીઓના નામ છે

ત્રવેણીમા[1] તીર્થંકરને ગેબી અવાજો થાય,
સુન મહાસુનમા જાવુરે દસમો તો દ્વાર દેખાવે સાહેબ૦ ૩
નટણી દોર ઉપર ચઢીને જ્યા ધારે ત્યા જાય,
અકળ લીલા અતિ[2] ઘણીને પ્રેમના રસ પીવાય,
અંતરજાની[3] ઓળખોરે, ચોરાસી ફેર નહીં આવે સાહેબ૦ ૪
રાતદીવસમા બે ઘડીને બંદગી[4] કેમ ના કરે,
મીવા મીઠાઇઓ ખાય છે તું જાણે નહીં મરે,
માટીમા માટી ભળશેરે, બીસ્મીલતો મનને સમજાવે સાહેબ૦ ૫

પદ ૪ થું.

સુણજો કાન ધરીરે ધરી[5]

(કીરતન ૨)

(રાગ ઉપરનો)

સુરીજન ભાઇઓરે સુણજો કાન ધરીરે ધરી,
અવધી[6] વરસ સોની રે તો પણ જાવું મરીરે મરી એ ટેક૦
માયાની મોહ જાળમા જીવ ફસાયો જાય,
કરોડ જતન[7] કરી રાખશો તો પણ નહો રહેવાય;
ભૂલ્યા ભમે છેરે મુખથી બોલો હરિરે હરિ. સુરીજન૦ ૧
કાયા કુંપો કાચનો પડને ના લાગે વાર,
પાણીપર પરપોટો ફરે તેને શું આધાર ?
એવી કાયા તારીરે એતો ના આવે ફરીરે ફરી. સુરીજન૦ ૨
કાયા પુછે જીવને તુ મૂકીને જાય,

---

૧ ત્રવેણી=બે ભમરો વચ્ચેની જગા ૨ અતિ=ઘણી, વધારે ૩ અંતર-જાની=મનની વાત જાણનાર, આત્મા=પરમાત્મા ૪ બંદગી=ભક્તિ, ભજન ૫ આ પદમા ભક્તિ કરવા સબંધી ઉપદેશ છે ૬ અવધી=ઉમર ૭ જતન=યત્ન.

સ્વર્ગવાસી તું જઈ થયોને વનમા કેમ રહેવાય,
લઈ ચાલો થાસેરે સાંભળને વત ખરીરે ખરી સુરીજન૦ ૩
એક દીન એવો આવશે પ્રલેપાક સૌ થાય,
વાયુ ચાલે ચોદેશથીને પુકયો સુર કહેવાય;
એ ઘડી હશે કેવીરે વિચારો બીસ્મીલ જરીરે જરી સુરીજન૦ ૪

પદ ૫ મું.

દર્શન કારણ આઈ દુરસે.[1]

(લાવણી ૧).

દર્શન કારણ આઈ દુરસેં કરાર કરકે કોલ દીયા,
ગોકુલ મથુરા હુંડ ફીરી મે બસીને આવાજ દીયા. દર્શન૦ ૧
બિન્દ્રા બનમેં મીલે મોરારી ફીર મીલને અરમાન[2] રહ્યા,
વોહી તસવ્વુર[3] દીલમેં જમાહે દુનિયા દીલસે દુર કીયા દર્શન૦ ૨
એસી મુર્તિ ઘડી ખુદાને દુનિયામે કોઇ નહી શાની,
પ્રેમ બીના પીયુ કભી મીલે નહીં ખરાખરી મે માન લીયા. દર્શન૦ ૩
નાજુક બદન ઓર નેન રસીલે ઉસે દેખ કર ખુશ હોતા,
લગે દાગ પર દાગ પ્યારે રસ્તેમે ઉભા રોતા. દર્શન૦ ૪
દુનિયાકી કુચ્છ શરમ હયા[4] નહી કોઇ મુઝે કયા કહેવેગા,
જીસકુ ઇશ્કકા દાગ લગાહે વોમી જવાબ ઉસકા દેગા. દર્શન૦ ૫
સચ્ચી પ્રીત તો હેગી પતંગકી દીપક ઉપર જલ જાવે,
હંસા હોતો મોતી ખાવે કેર કણુ વો નહી ખાવે. દર્શન૦ ૬
બીસ્મીલ બોલે વાત ખરી હે મરને પહેલે મરજાવે,
જો કરના હોય સો કરલે પ્યારે મનખા જનમ ફીર નહીં આવે. દર્શન૦ ૭

---

૧ આ પદ પ્રેમસ્વરૂપી છે ૨ અરમાન=આશા, ઉમેદ૦ ૩ તસવ્વુર=ધ્યાન ૪ હયા=લજ્યા૦

પદ ૬ ઠું.

ઉસ્તાદ હમારે પ્યારે [1]

(લાવણી ૨)

સુનો અનવર મીયાં ઉસ્તાદ હમારે પ્યારે,

---

૧ આ પદમા રચનારે પોતના ગુરૂ મરહુમ મહાત્મા કાજી અનવરમીયા સાહેબના મરણ વખતનુ અને તેમનો રોજો બાધવા બાબત વગેરેનું વર્ણન કર્યું છે નિચે આપેલા કાજી અનવરમીયા સાહેબના જીવન ચરિત્ર ઉપરથી આ બાબતની હકીકત સવીસ્તર સમજવામા આવશે

મરહુમ મહાત્મા જ્ઞાની કાજી અનવરમીયાં સાહેબ—આ મહા પુરૂષનો જન્મ વિક્રમાર્ક ૧૮૯૯ ના વૈશાખ વદ ૭ શુક્રવારના દિવસે વિસનગરમા થયો હતો તેમના પિતાશ્રીનુ નામ આજમમીયા ઉર્ફે આજામીયા હતું. આ મહાત્માના બુઝુર્ગો મૂળ રહીશ અરબસ્તાનના હતા અને અરબ જાતમા કુરેસી વંશના હતા (કુરેશીવંશ=આ વંશમા મુસલમાનોના મહાન પેગમ્બર હઝરત મોહમદ સ૦ લ૦ અ૦ થયા છે) અરબસ્તાનથી ધર્મ સુધારાર્થે આ મહાન પુરૂષના બુઝુર્ગોનુ આવવુ હિન્દુસ્તાનના દીલ્હી શહેરમાં થયેલુ ત્યાર પછી મુસલમાનોનું રાજ્ય અને વસ્તી ગુજરાતમા વધી તે દરમ્યાન દીલ્હીના લશ્કર ભેગા તેમનું આવવુ ગુજરાતના પાટણ શહેરમાં થયેલુ મુસલમાનોમા જે લોક વિદ્યા અને ધર્મ બાબતનુ વધારે જ્ઞાન ધરાવતા હોય તેમને કાજીનુ કામ સોપવામા આવતુ તેજ પ્રમાણે આ મહાત્માના બુઝુર્ગોને જાગીર અને તેને લગતા લવાજમ વિસનગર ખાતે બક્ષવામા આવવાથી તેઓ વિસનગરમા વાસ કરી રહ્યા

નાનપણથીજ આ મહાપુરૂષનું ધ્યાન વિદ્યા અભ્યાસ તરફ ખેચાયુ, અને આ અસાર સસાર તરફથી તેમનું મન ઉઠી ગયુ અને સાધુ, સત, ફકીર, એવા પુરૂષોના સમાગમમા રહેવા લાગ્યા જ્યારે તેમની વય ૧૨ વર્ષ ની હતી ત્યારે એક મસ્ત સીધ તરફથી વિસનગરમા આવેલા તે વખતે આ મહા પુરૂષ તેમની પાસે બેસી રહેતા મસ્ત સાહેબને કંઈક વિચાર

દુનિયાસે કુચકર સબસે હો ગયે ન્યારે. એ ટેક.
હમ ખડે રહે લાચાર કે અનવર બોલે,

થઇ આવવાથી પ્રેમાવેશમા એક પ્યાલો સાકરના સરબતનો ભર્યો અને તેમાથી થોડુંક આપે પીધુ અને બાકીનુ કાજી સાહેબને પાઇ દીધુ તે સરબત પીતાની સાથેજ કાજી અનવરમીયાના હૃદયમા પ્રેમાગ્નિએ જોસ કર્યો અને આ ફાનિ દુનિયા તેમને તુચ્છ ભાસવા લાગી અને પરિણામે અન્તરના ઇશ્વર પ્રેમના આવેશથી એકાત વાસમા તે રહેવા લાગ્યા.

પોતાના મુસલમાની ધર્મ પ્રમાણે વિક્રમાર્ક ૧૯૩૭ ની સાલમા મક્કે, અને મદીને, હજ કરી આવ્યા બાદ પોતાના ઘર પાસે એક જુની મસજીદ હતી તે નવી બનાવી પોતાના આત્માનુ જેથી કલ્યાણ થાય તેવા તેમજ પરોપકારી અને સંસાર વ્યવહારના મહત્વના કામ સિવાય અન્ય કામનો ત્યાગ કરી ઇશ્વર ભજન કરવા સારૂ મુકરર કરેલા મકાનમા રહી રાત્રી દિવસ ઘણો ભાગ એકાતવાસમાં ઇશ્વર પ્રાર્થનામા ગાળી પોતાની જીદગી ગુજારતા હતા.

સાધારણ રીતે આ મહાન પુરૂષનુ શરીર સારૂં રહેતું પરંતુ ગુર્દાના દર્દની પીડાથી તે કોઇ કોઇ વાર હેરાન થતા સંવત ૧૯૭૨ ના કારતક માસમા તેમની તબીયત વિસનગરમા નરમ થઇ અને કાઇક વિચાર થઇ આવવાથી પોતાના પહેરવાનાં થોડાક લુગડા પાસે રાખી પાલનપુર ગયા. પાલનપુરના મરહુમ નવાબ નેક નામદાર શેર મોહમદખાનજી બહાદુરનો આ મહા પુરૂષ ઉપર ઘણો ભાવ હોવાથી તેઓ સાહેબને કાજી અનવરમીયાંના આવ્યાની ખબર પડવાથી તેમનો તપાસ કરાવી તેમને પોતાના બંગલે લઇ ગયા અને તેમને ચદ્ર મહેલમા ઉતારો આપ્યો

તેમને દુખમાથી મુક્ત કરવાને વૈદ્ય, હકીમ, અને ડોક્ટરોની દવાઓના ઇલાજો કરવામા આવ્યા પણ તેથી સારૂં નહી થતાં ઉલટી તબીયત વધારે બગડી અને સવત ૧૯૭૨ ના પોષ વદ ૨ તા. ૨૨-૧-૧૯૧૬ શનીવાર હીજરી સન ૧૩૩૪ માહે રબીઉલ અવલની તા ૧૬ મીના દીવસે બપોરના અઢી વાગે ૭૩ વરસની ઉમરે આ મહાત્માનો આત્મા ક્ષણભંગુર

ઇન્તેજારી[1] દીલમે મેરે આખ કબ ખોલે,
અબ સોસો તરેહકે ઉઠે હે દીલપે સોલે,[2]
એતા ચલા નેનુસે નીર[3] કે મુખડા ધોલે સુનો૦ ૧

બિસા નગરકે બાસી[4] અનવર પાલનપુર ખુશ આયા,
દેહ છોડ દીયા અનવરને વલી[5] કેહલાયા,
શેર મોહંમદખાન બહાદુરને રોજા ચુનવાયા,
વહા લગે પુલનકા ઢેર મેલા ભરવાયા સુનો૦ ૨

સબ હિન્દુ મુસલમાન હજરતકો બસ ચહાતે,
મરનેકા સુના અનવરકા બહોત પસ્તાતે,
કઈ મેવે મીઠાઇયા તુરબત[6] ઉપર લાતે,
વો કરે માનતા દીલકા જો મકસદ[7] પાતે સુનો૦ ૩

અગસોસો કોમમે અનવરકી નહીં શાની,
મુલકુમે હુવાહે નામકે જ્ઞાની જ્ઞાની,

દેહનો ત્યાગ કરી ચાલ્યો ગયો તેમને પાલનપુરમા મુરશદના રોઝાની પાસેની જગ્યામાં દફન કરવામા આવ્યા અને પાછળથી મુરશદના રોઝાના જેવોજ રોજો તેમનો તૈયાર કરવામા આવ્યો છે કે જ્યા દર વરસે મોટો મેળો ભરાય છે અને હજારો લોક દેશ પરદેશથી આ મહાન પુરૂષની દર્ગાહના દર્શન કરવા આવે છે (આ હકીકત મરહુમ કાજી સાહેબે રચેલા અનવર કાવ્ય નામના ગ્રંથ ઉપરથી લેવામાં આવી છે)

પદ ૬ ના રહી ગયેલા શબ્દોના અર્થ અત્રે આપ્યા છે

૧ ઇન્તેજારી=રાહ જોવી ૨ સોલે=ભડકા, ૩ નીર=પાણી, અશ્રુ ૪ બાસી=રહેવાસી, વસનાર, ૫ વલી=ઓલીયા. ૬ તુરબત=કબર, રોજો. ૭ મકસદ=ઇચ્છા. ૮ શાની=ના જેવો, બીજો

જુગજીત ગયાહે બાતલો મેરી માની,
સબ નાશ હોયગા નામ ધરાયા ફાની. સુનો૦ ૪
કહીં સંત સાધુ હજરતકો મીલને આવે,
આકરકે બેઠે પાસ ખુશી હો જાવે;
જો મનકી ઇચ્છા હોવે વો સારી બર લાવે,
એક નયે છંદકો બનાકે બીસ્મીલ ગાવે. સુનો૦ ૫

પદ ૭

મુલ્લાં મસ્તી છોડદે.

(દોહરા)

મુલ્લાં મસ્તી છોડદે દુનિયા મે મત ફુલ.
આખરકુ મરજાયગા પડી રહેગી ધુલ ૧
મુલ્લા મહોબત[2] છોડદે દુનિયાસે હરબાર,
હોરી સાબુત ખેંચલે તબ ઉતરેગા પાર. ૨
જબ ઉતરેગા પાર નૂરકો હરદમ દેખે,
તન અપનેકો યાર ઇશ્કકી આગમે સેકે. ૩
દુનિયામેં ખુશહાલ માલકી ચઢ રહી મસ્તી,
આખરતું મર જાય મોત સામી હે હસ્તી. ૪
કોઈ ઘડી કોઇ આન[3] કોઇ દમમે તું જાવે,
જો અંધાતુ જાય ઉજાલા કહાસે પાવે. ૫
કહેતે બીસ્મીલદાસ ખોફસે[4] ઉસકે ડરના,
કબર પુકારે યાર[5] એકદીન તુજકો મરના ૬

---

૧ જ્ઞાનનો ઉપદેશ છે. ૨ મહોબત=મોહ, માયા. ૩ આન=ક્ષણ.
૪ ખોફ=ડર. ૫ યાર=મીત્ર.

પદ ૮

સારા નૂર જહુર.[1]

(સાખીઓ)

એહમદ નબીકે નૂરસેં સારા નૂર જહુર,
સબ સૃષ્ટિ ઇસ્સે રચી જીન્નો, મલાયક,[2] હુર, ૧
બીસ્મીલ્લ જલવા મોહમદી સબ જગ નૂર જહુર,
પ્રેમ ગલીમેં પીયુ બસે કહાં ઢુંડે તું દુર ? ૨
મીઠા નામ મોહમદકા નબીયુંકે સરતાજ[4],
મુલ્લા મહોબત દીલમેં રખો તો સુધરીગે સબકાજ ૩
મોહંમદ ચઢે મહેરાજકુ[5] અર્શ કુર્શ પર જાય,
રબસે[6] જાકર મીલ ગયે મોતીઅન થાલ બધાય, ૪
મોહમદ નામહે નૂરકા ઘટ પરઘટમે જાન,
મુલ્લા મુક્તિ નહીં મીલે બિના મોહમદ નામ ૫
સારા બદનથા નૂરકા બાદલ કરતા છાય,
સાયા[7] જમીંપર નહીં પડા સમજ સમજ મન માહ્ય. ૬
હશર, કબર, ઓર મોતહે, તીનુ બાતા માન,
જ્ઞાન ગુરૂકે હૃદયે બસે તું તુજકો પેછાન. ૭
અનવર નામ હે નૂરકા સારા નૂર જહુર,
મુલ્લા તુ ઇસ નૂરસે કયુંકર હોવે દૂર ? ૮

---

૧ આત્મજ્ઞાન સાથે બોધદાયક પદ છે ૨ મલાયક=દેવતા ૩ હુર=દેવાંગનાઓ ૪ સરતાજ=માથાના મુકુટ. ૫ મહેરાજ=આસમાનપર જવાની સ્થિતિ. ૬ રબસે=પરમેશ્વર ૭ સાયા=ઓળો, છાંયડો.

અનવર મેરે દીલમે બસે કહા હુંડનકો જાઉ,
બહાર હુંડે મીલે નહીં ગુરૂ મુરશદસે[1] પાઉં ૯
મુલ્લા તો માબાપને રખા હમારા નામ,
મુલ્લાકો હમ હુંડતે ફીરતે ગામો ગામ. ૧૦
મુલ્લાંતો માબાપને રખા હમારા નામ,
મુલ્લા જો બતલાયગા કરૂ ઉસકો સલામ ૧૧
કલમેમે કલ[2] બહોતહે આલીમ[3] કયા સમજાય,
આલીમ સમજે ભેદકો તો ખોલ કીતાબ બતાય ૧૨
કલમે જેસા બડા પદાર્થ દુનિયા ભૂખી જાય.
ગુરૂ કરેને જ્ઞાન બિચારે અવિચલ[4] પદ્મી પાય ૧૩
કોસી ટેમે' જીવહે પવન ન પેઠે માહ્ય,
સાહેબ ખાવે હેતહે નહિતો જીવે નાહ્ય. ૧૪
હીરા ગોબરમે[5] ગીરા ગુરૂને નાખ્યા ધોઈ,
કિમત નહીં ઓછી હુઈ હીરા વોઈકા વોઈ ૧૫
મળ, મુતર, હે પેટમે ઉસકો આપ સુકાય,
નૂર ભરાવે પેટમે નૂર નૂર હો જાય ૧૬
તન તેરાહે પીંજરા મન મેના કરમાન,
એક દીન ઉડકર જાયગી ખરી બાતહે માન ૧૭
તરવેણી કે તીરપે બેહદ નૂર દીખાય,
એ તરવેણી હે દુસરી ગુરૂ બીના નહીં પાય. ૧૮

---

૧ મુરશદ=ગુરૂ, આચાર્ય. ૨ કલ=આત્મજ્ઞાન રૂપી કળ. ૩ આલીમ=પંડીત. ૪ અવિચળ=કદી ચળે નહી તેવી ૫ ગોબર=છાણ

નહીં મારગ નહીં શેરડી નહીં ધુપકે છાંય,
પરબત ચીર ગફામે બેઠા ખોજખોજ તનમાહ્ય. ૧૯
મેં સાહેબકા નુરહું ખુદા નૂરકે માહ્ય,
મુરશદ બીના મીલતા નહીં સમજસમજમન માહ્ય. ૨૦
એંચે બેચે હમ ફીરે જહા તહાકે સાથ,
હમતો ચેરી[1] નાથકે નાથ નાથકે હાથ. ૨૧
અનવર પાલનપુર બસે બીસ્મીલ બસે કલોલ,
ગરૂજી કીરપા કીજીઓ ખાદીમ હુ બે મોલ. ૨૨

પદ ૯

ગઇ ભરમના ભાગ[2]

(કુડલીયા ૧)

પરગટ દેખા પીયુકો ગઇ ભ્રમણા[3] ભાગ,
જેસા માખણ દૂધમે જયું પત્થરમેં આગ ૧
જયુ પત્થરમે આગ લાગ બિન હાથ ન આવે,
કરે કરોડ ઉપાય ગુરૂ બીન જ્ઞાન ન પાવે ૨
કહેત બીસ્મીલ દાસ ગુરૂકે મે બલહારી,
ડુબતી દરિયા માહ્ય નાવડી મેરી તારી. ૩

પદ ૧૦ મુ.

કરતે હેં અસનાન.[4]

(કુડલીયા ૨)

મન મેલા તન ઉજલા કરતે હેં અસનાન,
મન મેલેકી ખબર નહીને તનકો દેતે માન ૧

૧ ચેરી-ચેલો, બંદા. ૨ આત્મજ્ઞાનનું પદ છે. ૩ ભ્રમણા=શંકાઓ, મનમા ઉત્પન્ન થતા ખોટા તરંગો. ૪ બોધદાયક પદ છે.

ભગવે પહેને ભાવસેં સંત બડે બન જાય,
ઘરમે દીપક[1] છોડકે બહાર ભટકને જાય. ૨
કહેતે બીસ્મીલદાસ પ્રેમસેં ખીચે દોરી,
તબ પ્રીતમકો પાય બાત સચ્ચી હે મોરી. ૩

પદ ૧૧ મું.

આયે જડજ મુનસબ[2]

(કુડલીયા ૩)

આયે જડજ મુનસબ સુધારા કરનેવાલે,
બુજ નહી સીપાઇ તો ફીરતે જાલે જાલે[3] ૧
રૈયત હે બે માર હુકમત કરતે મતવાલે,
નહી અદલ ઈન્સાફ ખુસામત કરતે વહાલે[4] ૨
કહેતે બીસ્મીલદાસ જગતકે એસે ચાલે,
આયે હે અંગ્રેજ જગતમેં ટોપી વાલે. ૩

પદ ૧૨ મું.

સગા ન તેરા કોઇ.[5]

(કુડલીયા ૪)

સુણાં દુનિયાં દેખલે સગા ન તેરા કોઇ,
સવારથકો સબકોઇ રોવે તુજે ના રોવે કોઇ ૧

---

૧ દીપક=આત્મા રૂપી દીવો ૨ ચાલુ જમાનાની સ્થિતિ કેવી છે તે સમજાવી છે. ૩ ફીરતે જાલે જાલે=અર્થાત્ સંતાતા ફરે છે ૪ ખુશામત કરતે વહાલે=જે ખુશામત કરે છે તે વહાલા લાગે છે. ૫ દુનિયા સ્વાર્થની છે તે સમજાવ્યુ છે. જ્યાં સુધી પાસે પૈસો હોય ત્યા સુધી સો માન આપી બોલાવે છે અને પૈસો ખૂટ્યો એટલે કેમ છે એવુ પણ કોઇ પુચ્છું નથી.

તુજે ન રોવે કોઇ જગતકા રસ્તા એસા,
સગા હોવે સંસાર પાસ જબ હોવે પેસા ૨
ભાઈ ભેણુ[1] ઘરનાર લડકા[2] લડકી[3] અપના,
કહેતે બીરમીલદાસ દેખલે જેસા સપના ૩

પદ ૧૩ મુ.

માહે રમદાં કુચ ફરમાને લગા [4]

(અલવદા ૧)

અલવદા રમઝાન્ યે જાને લગા,
મોમીનુકા દીલ તો ગમ ખાને લગા,
સાયમુકો[5] અશ્ક[6] ભર આને લગા,
સુનકે હીજરત[7] જીભી ગભરાને લગા.
માહે રમઝા કુચ ફરમાને લગા,
નારખે રોઝે વો પસ્તાને લગા ૧

એહલે મજલીસ મોમીનો સાયમ તમામ,
સબલગે મીલ કરકે કહેને યે કલામ,[8]
દાગ દે દીલપર ચલા માહે સીયામ [9]
અલવદા રમઝાન કાહે અસ્સલામ,
માહે રમદા કુચ ફરમાને લગા,
નારખે રોઝે વો પસ્તાને લગા ૨

---

૧ ભેણુ=બેન ૨ લડકા=છોકરો. ૩ લડકી=છોકરી ૪ અલવદાનો અર્થ જવુ રૂખ સત થવુ એવો થાય છે રમઝાન (મુસલમાની વર્ષનો નવમો મહીનો) રમઝાન મહીનાની ૨૭ મી તારીખથી અલવદા પઢવાનુ શરૂ થાય છે અને તેમા રમઝાન મહાનો જવાથી નારાજી, દીલસોજી, અને

મસજીદુંકી રોશની લેકર ચલા,
જો મુસલમા મોમ દીલહે તલમલા;
દાગ ફુરકતસે[1] જીગર સબ કા જલા,
કરકે અબ ઉલફતમે[2] હમકો મુબતલા
માહે રમઝાં કુચ ફરમાને લગા,
ના રખે રોઝે સો પસ્તાને લગા ૩

રોઝે રખના ફર્ઝ જેસા કર્ઝદાર,
પઢ નમાઝા પજ[4] વખતુંકી ગુજાર,
કૈસે કરતા હે ગુનાહ દીલમે બિચાર,
અલવદા રમઝાન હે જાતી બહાર,
માહે રમદા કુચ ફરમાને લગા,
નારખે રોઝે વો પસ્તાને લગા ૪

તે સાથે રમઝાન મહીનાની ખૂબીઓ વિગેરેનુ વર્ણન કરી કાવ્ય લખવામાં આવે છે ઘણા મુસલમાન શયરોએ (કવીઓ) આવી જાતના કાવ્યો લખેલા છે તેજ પ્રમાણે મરહુમ મુલ્લા સાહેબ પણ આવી જાતનાં કેટલાક કાવ્યો લખી ગયા છે, તે હાથ લાગવાથી આ સ્થળે લખવામા આવ્યાછે.

આ અલવદામાં રમઝાન મહીનાની ખૂબીઓનું વર્ણન કરી, આ ખૂબીઓ (સવાબ) મેળવવામા જે લોક પાછળ રહ્યા અર્થાત ના મેળવી શકયા તેનાથી દૂર (મેહરૂમ) રહ્યા તેમણે પસ્તાવો કરવો જોઇએ એવો બોધ આપી રચનારે રમઝાન મહીનો જવાથી નારાજી અને દીલસોજી જણાવી છે (રોઝાની ખૂબીઓ માટે વાચો પાછળ મુફીદુલ ઇનસાનની ફસલ પાચમી) ૫ સાયમ=રોજાદાર. ૬ અશ્ક=અશ્રુ ૭ હીજરત=જુદાઇ. ૮ કલામ=વાત. ૯ સીયામ=રમઝાન મહીનો

૧ ફુરકત=જુદાઇ. ૨ ઉલ્ફત=મહોબત. ૩ મુબતલા=ફસાવી. ૪ પંજ=પાંચ.

હઝરતે એહમદ કો રબ્બે[1] કારસાઝ,
શોકસે બોલા કરો રોઝે નમાઝ,
હે યે તહફા[2] ઇસકો બુઝો મેરારાઝ,[4]
ઇસકા આમીલ[5] હો ખલકસે[6] બે નયાઝ[7];
માહે રમઝા કુચ ફરમાને લગા
ના રખે રોઝે વો પસ્તાને લગા. ૫

અબ ખતમ હો જયે તરાવીમે કુરા,
કબ સુનીગે ફીર કીરાઅત ખુશ બયા;
સરનગુ[8] હો કરકે કહેતે કારીયા,
અલવદા રમઝાન કાહે અઝ જહા,
માહે રમઝા કુચ ફરમાને લગા,
નારખે રોઝે વો પસ્તાને લગા ૬

અબ રહે રમઝાનકે દીનતીન ચાર,
અલવદા હોનેકી હરજાહે પુકાર;
બંધ હો જાવીંગે જન્નત કે દવાર,[9]
બક્ષ બીસ્મીલ્લકે ગુનાહ પરવર દીગાર;
માહે રમઝા કુચ ફરમાને લગા,
ના રખે રોઝે વો પસ્તાને લગા. ૭

---

૧ રબ=પરમેશ્વર ૨ તહફા=ઇનામ, બક્ષીસ, અનોખું, નાદીર. ૩ બુઝો=સમજો, ૪ રાઝ=ભેદ. ૫ આમીલ=અમલ કરનાર ૬ ખલક=દુનિયા. ૭ બે નયાઝ=લા પરવા, ફીકર રહીત ૮ સરનગુ=માથુ નમાવી ૯ બંધ હો જાવીંગે "જનતકે દવાર"=આનો ભાવાર્થ એ છે કે તીરમજીએ લખ્યું છે કે રીવાયત છે હઝરત અબી હરિરારદી થી કે ફરમાવ્યુ હઝરત મોહમદ સ૦ લ૦ અ૦ મે કે જ્યારે રમઝાન મહીનાની પહેલી રાત આવે છે ત્યારે શયતાનોને જંજીરોથી જકડી બાંધી દેવામા આવે છે અને દોઝખ (નર્ક)ના દ્વાર બંધ કરી, જન્નત (સ્વર્ગ)ના દ્વાર ઉઘાડી દેવામાં આવે છે.

પદ ૧૪

અયે મહે મકબુલ રહમાં અલવદા.[1]

(અલવદા. ૨)

આજ હોતા હે યે રમઝાં અલવદા,
મોમીનુંકા નૂરો ઈમાં અલવદા;
ઓર તસ્સલી[2] યે દીલોજા અલવદા,
આહ સદ અફસોસ ગફરા[3] અલવદા.
અયે મહે મકબુલ[4] રહમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમઝા અલવદા ૧
નેઅમતુંસેં થાભરા માહે સીયામ,[5]
બ દગી કરતે મુસલમા નેક નામ,
આજવો હોતા વદાહે અસ્સલામ,
કહેતેહે રોરોકે યું હરખાસો આમ,
અયે મહે મકબુલ રહેમાં અલવદા;
અયે મુસાફીરકુ માહે રમઝાં અલવદા, ૨
હુકમે મોલા મુરતુઝા આલી જનાબ,
લવ ઈશાદશાહ બર ઉમ્મત અઝાબ;
તબ ન દેતા માહે રમઝાકા સવાબ,

૧ આ અલવદામાં રમઝાન મહીનાની ખૂબીઓનું વર્ણન કરી રમઝાન મહીનો આવ્યા પછી ઈદ જેવો મુબારિક તહેવાર આવે છે તે બતાવી હઝરત ઈમામહસન હુસેનસાહેબ ઈદના દીવસે હઝરત પાસે રોતા રોતા ગયા વિગેરેનું વર્ણન કરી આવો મુબારિક મહીનો જવાથી શોક કરી હદ યનો ઉભરો બહાર પાડવામા આવ્યો છે. ૨ તસલ્લી=હાઈમ, દીલતા ૩ ગફરા=બક્ષીસ, ગુનાહનું માફ થવુ. ૪ મકબુલ=કબુલ કરેલો. ૫ સીયામ-રોઝા મહીનો.

બક્ષીસે હક્ક હે યસુ^મોહકા સવાબ,
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમઝા અલવદા ૩
ખ્વાજયેદીં[1] ઇસતરા ફરમાય હે,
લો અયે બન્દે ખુબીયા રમઝાનમે,
આરઝુ રખ્ખો તુમે દીલજાનમે,
ખુબ[2] હે સારા બરસ રોઝે રખે,
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમદા અલવદા. ૪
દમ બદમ તસ્બીહસે[3] થે કામીયાબ,
નીંદ ભર સોના ઇબાદતમેં હીસાબ.
હર અમલકા પાઇ ગેન્દોહરા સવાબ,
રોઝા દારૂકી દુઆ હે મુસ્તજાબ,[4]
અયે મહે મકબુલ રહમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમદા અલવદા ૫
ઝેહનમે લાવો[5] તુમે એહલે યકીન[6]
રોઝા રખના અઝ[7] અમીરૂલ મોમનીન,
ફર્ઝ રોઝાહે, રખા વો શાહદીન,
બાઇસે બક્ષીસ હે રોઝા બીલયકીન,[8]
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા;
અયે મુસાફીર માહે રમદા અલવદા ૬

૧ ખ્વાજએદી=અર્થાત્ હઝરત મોહમદ મુસ્તફા ૨ ખુબ=સારૂ ૩ તસ્બીહ=માળા ૪ મુસ્તજાબ=કબુલ ૫ ઝહેનમે લાવો=માનો, હૃદયમા ગ્રહણ કરો ૬ એહલે યકીન=સાચુ માનનાર, નિશ્ચય રાખનારા ૭ અઝ=નકુથી ૮ બાઇસ=સબબ ૯ બીલ યકીન=નિશ્ચય પૂર્વક

રોઝાદારો જાગના હર રાતમે',
શુગ્લ રખ કુરઆનકી આયાતમે,
યાદે હક્કકી ખુબસે[1] અવકાતમે,
ડર ચલો ઐયામે માદુદાતમે[2]
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમદા અલવદા ૭

ઝીનયે[3] મીમ્બરકે ઉપર મુસ્તુફા,
સુન દુઆ જીબ્રીલસે આમીન કહા,[4]
જીન ઈબાદત ના કીયા રમઝાનકા,

---

૧ ખુ=ખૂશઓ ૨ ઐયામે માદુદાત=રોઝાના દીવસો ૩ ઝીના=પગથીયુ ૪ આ ચરણનો ભાવાર્થ એ છે કે (હદીમ) હઝરતે મીમ્બર પર ચઢતા પહેલા પગથીઆ પર ' આમીન " કહ્યુ અને બીજા અને તીજાપર પણ તેજ પ્રમાણે "આમીન" શબ્દ કહ્યો આથી અસહાબોએ (પાસે બેસનારા દોસ્ત) આ પ્રમાણે કહેવાનું કારણ પૂછ્યુ ત્યારે હઝરત મોહમદ સ૦ લ૦ અ૦ મે ફરમાવ્યુ કે જ્યારે હું પહેલા પગથીયા પર પહોંચ્યો ત્યારે જીબ્રીલ અસે૦ મારી પાસે આવ્યા અને કહ્યું કે જે માણુસે રમઝાન જેવા મુબારિક મહીનામાં બન્દગી (પ્રાર્થના) કરી પોતાના ગુનાહ (અપરાધો) ના બક્ષવાયા તે ખુદાની રહેમત (કૃપા)થી દુર થયો. બીજા પગથીઆપર કહ્યું કે જેણે પોતાના માબાપની ચાકરી કરી જન્નત (સ્વર્ગ) ન મેળવી તે પણ ખુદાની રહેમનથી દુર થયો, અને તેવીજ રીતે ત્રીજા પગથીઆ પર કહ્યુ કે જે મારૂં (હઝરત મોહમદ સ૦ લ૦ અ૦) નામ સાંભળીને દરૂદ ન પઢે તે પણ ખુદાની કૃપાથી દુર છે અર્થાત ખુદા તેનાપર મહેર (દયા) કરતો નથી અને જેણે ઉપર લખ્યા પ્રમાણે ઈબાદત કરી ફાયદો મેળવ્યો તેના પર ખુદાનો પ્યાર થાય છે, એવી દુઆ જીબ્રીલે કરી અને મે તે સાભળી ત્રણે વખત આમીન (મારી દુઆ કબુલ કર) કહ્યું

વો હોલાકી ઔર ખરાબીમેં પડા;
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમદા અલવદા
સુન્નતે આદમ સફીઉલ્લાહહે,
તેરવીંસે તીન હરમહીને મને,
બયઝ હૈ ઐયામ જો રોઝા રખે,
ચાનદસા મુહલે કયામતમે ઉઠે,
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમઝા અલવદા ૯
શત હે રમઝાનકે રોઝે રખો,
ઔર સદકા ફી સબીલીલ્લાહ દો;
આકેબતકી[1] ખુબીયા હાસીલ કરો,
તુમ નસીહત અપને દીલસેં યે સુનો,
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમદાં અલવદા ૧૦
સબ્ર કરના અંબીયાકા કામ હે,
ભૂખમેં ઔર પ્યાસમેં આરામહે;
માસીયત[2] ઘટનેકા યે અંજામહે,
ઇસ સબબ રમઝાન ઇસકા નામહે
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમદા અલવદા ૧૧
ઝબ્ત કરલો[3] તુમયે મેરી બાતકો,
બન્ધ કર રખીયો અપસકી જાતકો,

૧ આકેબત=પરલોક ૨ માસીયત=ગુનાહ ૩ જપ્ત કરલો=નિશ્ચય કરીલો

ઓર સખાવત[1] બીચ રખીયો હાથકો,
કાફ્લા જાતા ન ભુલો સાથકો,
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમઝા અલવદા ૧૨

તુંઅનીબતસે રખે રોઝા તમામ,
કયા ભલા રમઝાનકા થા એહતેમામ,[2]
જ્યું મુબાહે ઇદથી હર વખત શામ,
ખુશથે સબ સાહો ગદા[3] ઓ ખાસો આમ;
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અરે મુસાફીર માહે રમઝા અલવદા. ૧૩

જાહર અબ જાતા હે રમઝા અલવદા,
કુચ ફરમાતા હે રમઝાં અલવદા,
સબયે સીખલાતા હે રમઝા અલવદા,
ઇદ દીખલાતા હે રમઝા અલવદા;
અયે મહે[4] મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમઝાં અલવદા. ૧૪

ઇદકે દીનકો મદીને બીચ સબ,[5]
ખુશ લીબાસા પહેન ઓલાદે અરબ;

---

૧ સખાવત=પૂણ્ય કરવુ, દાન કરવુ ૨ એહતેમામ=અંજામ. ૩ ગદા=ફકીર ૪ મહે=મહીનો. ૫ અહીંથી હઝરત ઇમામહસન હુસેન સાહેબ હઝરત પાસે ઇદના દીવસે રાતા રોતા ગયા વગેરેનુ વર્ણન શરૂ થાય છે. સરખાવો.

સુનનેકા માજરાહે દીન આયા જો ઇદકા,
હઝરતસે જાકે દોનું નવાસુને યુ કહા,

ઈદ્દગાહ જાતેથે બા ઝોકોતરબ,[1]
હઝરતે હુસનેનને દેખાયે સબ,
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમઝા અલવદા. ૧૫

છોટે બડે મદીને કે પહેને હૈ સબ લીબાસ,
નાના ફટે પુરાને હૈ કપડે હમારે પાસ,
એહલે કુરેશ કપડે પહેનકર જો આઇગે,
મારે હયાકે હમતો ના મસજીદકો જાઇગે.
આજુર્દા દેખ દોનુકો શાહકો કલક હુવા,
દરગાહે કીબ્રીયામે નબીને થેકી દુઆ,
યારબ બહોત સગીર હૈં યે દોનુ નાઝનીન,
પેગમ્બરકે તોરસે વાકીફ જરા નહીં
ઈતનેમે આયે હઝરતે જીબ્રીલ તેજ પર,
ખુલદે બરીંસે લાયે દો બિલ્લુસ ખૂબતર
જોડા નીકાલને લગે જીસ વખ્ત મુગ્ગુદા,
એક જોડા સુખ દુસરેકા રંગ ૦બ્ઝ થા
જબ દોનુ શાહજાદે વો જોડે પહેન ચુક,
આખુસે જીબ્રીઈલકી આસુ રવા હુવે.
હઝરતને પૂછા રોતે હો કયુ ભાઇ ઇસ કદર,
જીબ્રીઇલ અર્જ કરને લગે હાથ જોડ કર
જોડા પસદ જીસને કીયા સબ્જ રગકા,
અલમાસખાકે રગ ઝમરરૂદસાદ હોયગા,
ચાહાજો સુર્ખ જોડેકો હઝરત હુસેનને,
યે કત્લ હોકે ખૂનમે અપને નાહાઇગે
સુલતાને દો જહાન હુવે સુનકે બેકરાર,
ઉમ્મત જો યાદ આઇ કીયા સબ ઇખતીયાર

૧ ઝોકો તરબ=હસી ખુશીથી

ગમ કરો યારો તુમે હુસનેનકા,[1]
માજરા સુન સૈયદે કો નેનકા,[2]
ભુલ જાવો વક્ત અબ સુખ ચેનકા,
આજુવા જારી કરો અયે નેનકા[3]
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમદા અલવદા ૧૬

ફાતમાકે દો પીસર[4] જાનો[5] જીગર,
રોતે રોતે ગયે નબી સાહબકે ઘર,
ગોદમે લે પ્યારસે પુછી ખબર,
કયાહે કયુ રોતેહો અયે નૂરે બસર[6]
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસ ીર માહે રમદા અલવદા ૧૭

ખા કસમ બોલે ઇમામે દો જહા,[7]
હમકો નયે કપડે પીનાવો જયું શહા[8]
નહીં ફીરીગે હમ ફટે કપડે લે યહા,
તુમ બીના કહેવે કીસે જાવે કહા,
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે મરદા અલવદા ૧૮

---

૧ આ ચરણમા રચનારે નસીહત આપી છે કહ્યુ છે કે—જો ગમ હોતો હો આલે એહમદકા ગમ, સીવા ઇસ અલમકે નહો ઓર અલમ
૨ સૈયદ=સરદાર ૩ કોનેન=આ લોક અને પરલોક. ૪ અયનેન=બન્ને ચક્ષુ.
૫ પીસર=છોકરા ૬ જાન=જીવ, ૭ નૂરે બસર=નૂરચશમ, આખોનુ તેજ.
૭ કસમ=સોગન. ૮ જહા=દુનિયા ૯ શહા=બાદશાહો.

કરકે સીજદા માગી હઝરતને દુઆ,
આજ ફરજંદુકો[1] મેરે બે બહા,[2]
ઈફ્‌દે યારબ, બ હસબુલ મુદ્દઆ,[3]
જામયે સુનદસ વ ઇસ્તબરક પીના[4]
અયે મહેમકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમઝા અલવદા. ૧૯

લેકે જોડે જીન્નતી જીબ્રીલ આયે,
વાસ્તે હુસનેનકે સીવે સીલાયે,
થે સુફેદ વો ઉનકી ખાતીર મે ન આયે,
લાલ જોડા સબઝ[5] જોડા કયુ ન લાયે,
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમઝા અલવદા ૨૦

મુસ્તુફા બોલેકે અયે જીબ્રીલ આવ,
આબે[6] કવસર ભરકે એક અબ્રીક લાવ;
મે રંગુ કપડે તુમે પાની નમાવ,
ખૂશ કરો મેરે નવાસુકો પીનાવ
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમઝા અલવદા. ૨૧

નીલે કપડે તબ હસન શાહકે રંગે,
ખૂશ હુસેન અઝ્ રંગ યાકુતી[7] બને,

---

૧ ફરજંદ=છોકરા, લડકા. ૨ બે બહા=ખૂબ, વધારે, અતિશય. ૩ બ હસબુલ મુદ્દઆ=ધાર્યા પ્રમાણે ૪ જામયે સુનદસ વ ઇસ્તબરક પીના=પાતળા અને સારા શોભિતા રેશમના લુગડા પહેરાવીને. ૫ સબઝ=લીલો, હરો. ૬ આબ=પાણી. ૭ યાકુતી=લાલ.

પહેનકર કપડે લટક ચલને લગે,
દેખકર ખૂશ હો નબી સાહબ હસે.
અયે મહે મકબુલ રહેમાં અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમઝા અલવદા. ૨૨
વયેસે મેં જીબ્રીલ હો ગયે અશ્કબાર,[1]
તબ રસુલુલ્લાહ રોયે ઝારઝાર;
એહલે બેતે મુસ્તુફા રોયે પુકાર,
ઈદકે દીન કયા ખુશી ઓર કયા સંગાર.
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમઝા અલવદા ૨૩
હાય હસના છોડદો ! યા મુસ્તુફા,
ઈસ હંસેપર યું ચલે તેગે કઝા[2]
જેહર સેતી[3] હૈ હસનકા તન હરા,[4]
ગર્કખૂ[5] હોવે શહીદે કરબલા,
અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમઝા અલવદા ૨૪
લાલચ ઈસ દુનિયાકી યારો છોડદો[6],
મદેહ[7] અસહાબે[8] નબી બોલા કરો,
ઝીક્ર[9] ખાલીક[10] સેં જબા ગોયા[11] કરો.
હુબ્બે એહલે બેતમે રોયા કરો,

---

૧ અશ્કબાર=રોવા લાગ્યા, રડવુ ૨ તેગે કઝા=કાળ રૂપી તરવાર. ૩ સેતી=થી, વડે ૪ હરા=લીલો. ૫ ગર્કખૂ=લોહી લોહાણુ થવુ, શહીદ થાય ૬ અહીંથી પાછુ અસલી મકસદ પર (મૂળ વર્ણન) આવી રચનારે આખરણોમા નસીહત આપી છે. ૭ મદેહ=સ્તુતિ ૮ અસહાબ=મીત્રો. ૯ ઝીક્ર=ધ્યાન, માળા ૧૦ ખાલીક=પેદા કરનાર, પરમાત્મા ૧૧ ગોયા=બોલવુ

અયે મહે મકબુલ રહેમા અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમઝા અલવદા. ૨૫
એકને પૂછાકે અયે સૈયદ[1] જલાલ,[2]
ઇદકા દીન કબહે પરસુ યાહે કાલ;
બોલે ઉસદીન ઇદકા હોય બાકમાલ,[3]
જબ મરૂં ઇમાનસે પાઉ વિસાલ,[4]
અયે મહે મકબુલ રહેમા[5] અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમદા અલવદા ૨૬
યા ઇલાહી યા ઇલાહી યા ઇલાહ,[6]
કર મેરા ઈમાનપર તું ખાતેમા,[7]
દે તેરા દીદાર જનત આલીયા,
બક્ષદે બીસ્મીલકો તું અયે કીબ્રીયા,[8]
અયે મહેમકબુલ રહેમાં અલવદા,
અયે મુસાફીર માહે રમઝા અલવદા. ૨૭

પદ ૧૫

આહ યે રમદા ચલા કોઇ આનમે[9]

(અલવદા ૩)

હુકમ રબકા જો હુવા કુરઆનમેં,
રોઝે મહીનેકે રખો રમઝાનમે,

---

૧ સૈયદ=સરદાર ૨ જલાલ=ખુદાનુ નામ છે. ૩ કમાલ=પૂર્ણ, સૂર્યતા જ્યારે માથા ઉપર આવે ત્યારે કમાલ કહે છે અને ત્યાર પછી જ્યારે નમ વા માંડે છે ત્યારે જવાબ કહે છે. ૪ વિસાલ=મેળાપ થવુ ૫ રહેમા=મહેરબાની કરનાર ૬ આ ચરણોમા રચનારે પોતાના ઉપર પરમાત્માની કૃપાદ્રષ્ટિ વરસાવવાની દુઆ માગી અપરાધોની ક્ષમા ચાહી છે ૭ ખાતેમા=પુરૂ થવું ખતમ થવુ, મરણ. ૮ કીબ્રીય=મોગી. ૯ આ અલવદામા રમઝાન મહીનો જવાથી નારાજી બતાવી છે

યે નીદા[1] પહોચે હરએકકે કાનમે,
છોડદો ગફલત રહો ગીરયાનમે[2]
હાય વો રમઝા ચલા કોઇ આનમે,
બેકરારી હે મેરે દીલ જાનમે[3] ૧

જબ રસુલુલ્લાહુપે હુઇ રબસે નીદા,
પડ નમાઝા પંજ[4] વખતુકી સદા,
ફર્જ[5] રબકે સબતુ કર દીલસે અદા,
ઘર બ ઘર હોને લગી અબ અલવદા,
આહ યે રમઝા ચલા કોઈ આનમે[5]
બેકરારી હે મેરે દીલ જાનમે ૨

અયે મેરે દીલકે જીગર[6] કબ આયગા ?
દાગે હીજરતસેં તો દીલ ગમ ખાયગા,
નારે[7] ફુરકતસે[8] જીગર જલ જાયગા,
વસ્લકી[9] ઉમેદ કબ દીખલાયગા
હાય યે રમઝા ચલા કોઇ આનમે,
બે કરારી હે મેરે દીલ જાનમે. ૩

અવલવદા પડનેકા હરજા સોરહે,
મોમીનુકા મસજીદુમેં દોરહે,
અબ ઈબાદકા જહામે[10] જોરહે,

૧ નીદા=આવાજ, પોકાર ૨ ગીરયા=રૂદન કરવુ, રડવું ૩ જાન=જીવ ૪ પંજ=પાચ. ૫ આન=વેહળા, પળ, લમહા, વખ્ત. ૬ જીગર=કાળજુ. ૭ નાર=દોઝખ, આગ ૮ ફુરકત=જુદાઇ ૯ વસ્લ=મળવું, મેળાપ થવો. ૧૦ જહા=દુનિયાં, સંસાર, જગ

ના રખે શેઝે ખુદાકા ચોરહે
હાય યે રમઝા ચલા કોઇ આનમે,
બે કરારી હે મેરે દીલ જાનમે. ૪

શેઝે સબ રખતેથે દીલમેં થા સબુર,
મસજીદુમે થા બરસતા નૂર નૂર,
અબ વદા હોકર ચલા જાતાહે દૂર,
ગમસે મોમીનકા હુવા દીલ ચુરચુર,
હાયે યે રમઝા ચલા કોઈ આનમે,
બેકરારી હે મેરે દીલ જાનમે. ૫

અબ તરાવીમે ખતમ કુરઆનકા,
જીદગીમે કયા ભરોસા જાનકા[1]
જબ હુવા હુકમ્ સુનો સુબહાનકા,
રહેમતુકા કામહે રહેમાનકા,
હાયે યે રમઝા ચલા કોઈ આનમે,
બેકરારી હે મેરે દીલ જાનમે ૬

અબ સીધાતા હેમા રમઝા અસ્સલામ,
માફ કરદે સબ ગુન્હા[2] મેરે તમામ,
વસ્લકા સરબત પીલા ભર એક જામ,
ખત્મ[3] કરદે અબ તુ બીસ્મીલ્ર યે કલામ,
આહ યે રમઝા ચલા કોઇ આનમે,
બેકરારી હે મેરે દીલ જાનમે. ૭

---

૧ જીદગીમેં કયા ભરોસા જાનકા=હવે જીવવાની કોને આશા, જીદગીનો શો ભરોસો છે ૨ ગુનાહ=અપરાધો ૩ ખત્મ=પુરૂ કરવુ

પદ ૧૬

કુચકર ચેક બાર રમદાં અલવદા.[1]

(અલવદા ૪)

કુચ કર ચેક બાર રમદા અલવદા,
હોકે અબ તૈયાર રમદા અલવદા,
સબકો કર ગમખ્વાર[2] રમદા અલવદા,
દર્દ હે બેપાર રમદા અલવદા,
કર ચલા બિમાર રમદા અલવદા,
અયે મહે દીલદાર રમદા અલવદા ૧

મસ્જીદુ મે મોમીના રોતે હે આજ
અશ્ક[3] જારી કરકે મુખ ધોતે હે આજ;
દર્દ ફુરકતસેં નહીં સોતે હે આજ,
ઇસ મુસીબતમેં તો જી[4] ખોતે હે આજ
કુચ કર ચેક બાર રમદા અલવદા,
અયે મહે દીલદાર રમદાં અલવદા ૨

માહે રમદા અબ ચલાતું છોડકર,
દાગ[5] ફુરકતકા લગા દીલ તોડકર,
ચાહ[6] ઉલફતમે ચલાતું જોડકર,

૧ આ અલવદામાં રચનારે રમઝાન મહીનાની ખૂબીયોનું આબેહુબ ચીતાર આપી રમઝાન મહીનાની જુદાઇમાં શોક પ્રદર્શિત કર્યો છે ૨ ગમખ્વાર=ફીકર કરવા વાળો, ગમ કરવા વાળો. ૩ અશ્ક=અશ્રુ, આંસુ ૪ જી=જીવ, જાન. ૧ દાગ=ડાઘ. ૨ ચાહ=કુવો.

મુબતલા કર તુ ચલા મુખ મોડકર,
કુચ કર યેક બાર રમદા અલવદા,
અયે મહે દીલદાર રમદા અલવદા ૩

અબ તરાવીહમે હુવે કુરઆનખતમ,
બેઠે મસ્જીદમે મુસલમા ચશ્મ નમ[1]
અબ ચલાયા છોડ રમઝા દેકે ગમ,
બેકરારીસે ભરે જાતે હે દમ,
કુચકર યેકબાર રમદા અલવદા,
અયે મહે દીલદાર રમદા અલવદા ૪

અલવદા રમઝાકી હે હરજા પુકાર,
તું ચલા જાતાહે કર દીલ બેકરાર,
તેરે જાનેસે ચલી જાતી બહાર,
મોમીના સબ મીલકે રોયે એકબાર,
કુચ કર યેક બાર રમદા અલવદા,
અયે મહે દીલદાર રમદા અલવદા ૫

અયે મહે રમઝા તું ફીર કબ આયગા,
હે મુસલમા મોમ દીલ[2] ગમ ખાયગા,
કરકે તેરી યાદ વો પસ્તાયગા,
કર ઇબાદત બદગી સુખ પાયગા,
કુચ કર યેક બાર રમદા અલવદા,
અયે મહે દીલદાર રમદા અલવદા ૬

---

૧ ચશ્મનમ=રોવાવાળો, રૂદન કરતા ૨ મોમદીલ=નરમદીલ

રહેમતાં માગો તુમે રહેમાનસેં,
ઓર ગુન્હા બક્ષાવ તુમ સુબહાનસેં[1]
કર ઈબાદત બહગી દીલજાનસે,
મુલ્લાં તુમ સાબીત રહો ઈમાનસે,
કુચ કર ચેક બાર રમદા અલવદા,
અચે મહે દીલદાર રમદા અલવદા. ૭

પદ ૧૭

મદીનો શહેર વસાયો અલાઈ.[2]

(સિંધી કાફી ૧)

મદીનો શહેર વસાયો અલ્લાઈ યા મોહમંદ મદીનો શહેર વસાયો—ટેક.
મદીનેજી ગલીયું ડીસણુ હલીયુ નાલો મીઠો યાદ આયો. યા મોહમદ૦ ૧
હુરાને પરીયુ જીન્નો મલાયક મોતીઅન થાલ બધાયો. યામોહમદ૦ ૨
નુરૂનઅલ્લાનૂર બદન બનાયો છાયો જમીતે ના લગાયો યામોહમદ૦ ૩
મેરાજ હલીયા રબસે મીલીયા અરશએ રૂત્બો બડાયો યામોહમદ૦ ૪
બીસ્મીલતાં ખાદીમ આહે અસાએ ગુનનસેં પાક કરાયો યામોહમદ૦ ૫

---

૧ સુબહાન=પાક ૨ આ કાફીમા મોહમદ પેગમ્બર સાહેબની તારીફ કરવામા આવી છે

પદ ૧૮

કરજા મોંજી વાર[1]

(શએર)

મેરે મીરાકો હકકને એસી બક્ષીહે મસી હાઇ
કે જીસકે દરપેહે લાખુ મરીઝુને સીફા પાઈ

(કાપી સિધીભજમા)

કરજા મોજી વાર, સૈયદ મીરાદાતાર૦ એ ટેક—
દેશ દેશથી પીર મેદની અચેથી,
મેલે જો ના આચે પાર કરજા૦ ૧
ચાદી સોને જો કઠેડો બનાચો,
કુલનજા લગા મથે હાર કરજા૦ ૨
દર્દી દીવાના હોતે અચનથા,
મુરાદુ મગે નરનાર કરજા૦ ૩
વાંઝીયનકે પીર પુતર દીયનથા,
દર્દી જા આચો દાતાર. કરજા૦ ૪
બીસ્મીલતો અર્જ કરે તો અવાથી,
તોહજો આહે વડો દરબાર. કરજા૦ ૫

---

૧ આ સિધિ કાપીમા સૈયદ મીરાદાતારની તારીફ કરી છે મીરાદાતારનું ધામ ઉનાવા તા૦ સીદ્ધપુર ગામે આવેલુ છે અને ત્યા દર વરસે સફર મહીનાની ૧ લીથી મોટો ઉરસ (મેળો) ભરાય છે કે જ્યા હજારો લોકો દેશપરદેશથી તેમની દરગાહના દર્શનાર્થે આવે છે.

પદ ૧૯

હાયરે અમ્રે ઈલાહી આયા[1]

(માતમ ૧)

હાયરે અમ્રે[2] ઈલાહી આયા, અમ્રે ઇલાહી આયા,
બીબીયુને ભી જંગલ બસાયારે, હાય હાયરે અમ્રે૦ એ ટેક
કયા મદીનેમેં ઘરઘર ખુશીથી, ધૂમ શાદીકી હરજા રચીથી
જંગે કરબલકા ફરમાન આયારે, હાય હાયરે અમ્રે૦ ૧
કુફીયુંને લીખે ખતયુ શાહપર, બયત હમ કરનેકો રાજીહે સરવર;
કયા દગા કર ફીર શાહકો સતાયારે હાય હાયરે અમ્રે૦ ૨
થે નવાસે જો મહેબુબે[3] દાવર[4], નામહે જીનકા હસન ઇબને હૈદર,
ઝેર જાલીમને ઉનકો પીલાયારે હાય હાયરે અમ્રે૦ ૩
તીરસે માસુમ[5] અસગરકો મારા, યુહી અકબરપે ખંજર ચલાયા,
તીનદીન તકકે પ્યાસા બીઠાયારે. હાયહાયરે અમ્રે૦ ૪
પેર[6] આબીદમે[7] જંજીર[8] પીનાયે, શાહકે સરકો નેઝેપે[9] ફીરાયે,
કયા કયા ગમહે શકીને[10] દીખાયારે, હાય હાયરે અમ્રે૦ ૫
પરીયા કરતીહે ઈસ ગમસે ઝારી, ઓર મલાયકભી ભરઆહભારી,
સબને ગમસે યુ શોર મચાયારે હાય હાયરે અમ્રે૦ ૬
ગમસેં ગુલશનકે[11] દીલપર લગી આગ,ઓર કુમરીને[12] ગમસેં ખાયાદાગ
રોરો મુહીને માતમ સુનાયારે હાય હાયરે અમ્રે૦ ૭

---

૧ આ માતમમા કુફીઓએ હઝરત ઇમામહુસેનપર “ અમે તમારી બેત કરવા રાજી છીએ ” એવા પત્રો મોકલી ઇમામહુસેનને બોલાવી પાછળથી દગો કરી તેમને કરબલાની રણભૂમી પર કેવા કેવા પ્રકારનુ દુઃખ વગેરેનુ વર્ણન કર્યુ છે. ૨ અમ્ર=હુકમ. ૩ મહેબુબ=પ્યારા ૪ દાવર=ખુદાનુ નામ છે ૫ માસુમ=ગુના રહીત, બે ગુનાહ. ૬ પેર=ચરણ, પગ ૭ આબીદ=ઝેનુલ આબદીનનુ ટુકુ નામ છે ૮ જંજીર=બેડી. ૯ નેઝા=ભાલો. ૧૦ શકી=બદબખ્ત, કમનસીબ ૧૧ ગુલશન=બાગ ૧૨ કુમરી=હોલો પક્ષી

પદ ૨૦

રનમે દુલેકી જાતી સ્વારી [1]

(રીવાયત ૧)

રનમેં દુલેકી જાતી સવારી, ફોજ અદુ[2] ઉપર કર તેયારી.
લાજ રખલે ખુદાયા હમારીરે રનમે૦ ૧
જબકે કરબલકે મેદાને આઇ, સીમ્રકી ફોજસે જંગ મચાઈ,
તેગ ચલને લગી દોદો ધારીરે. રનમે૦ ૨
જીસ વખત હાથ હુએ ના થે કરતે, ખૉફ મરનેસેં હરગીજ ના ડરતે,
ફોજ જાલીમકી જાતીહે મારીરે. રનમે૦ ૩
હુકમપર રખકે રહેતેથે રાજી, ફોજ જાલીમસેં લડતેથે ગાજી,
જાન અપની ન કરતેથે પ્યારીરે રનમેં૦ ૪
વકત શહાદતકા નજદીક આયા, અર્શ, કુરશી, ભી સુત લમલાયા;
હુરા પરીયાચુ ગમસે પુકારીરે રનમે૦ ૫
ઝેર કાતીલ પીલાયા હસનકો, હયફ્ સદ હયફ્ બદઝાત [3]ઝનકો,
દીલ તડફને લગા આહ મારીરે રનમે૦ ૬
જામે શહાદત પીયાહે હુસેના, ગમસે ફટને લગા મેરા સીના[4]
જખમ[5] ગમકા લગા દીલપે કારીરે રનમેં૦ ૭
અર્શ પરભી શહીદુ કા ગમથા, જીસકો દેખો સો વો ચશ્મનમથા[6]
ગમસે રોતી ખુદાઇભી સારીરે. રનમેં૦ ૮

---

૧ આ રીવાયતમાં હઝરત કાસમ લડવા જાય છે તેનું વર્ણન કરી ઇમામહસન ઝેરથી અને ઈમામહુસેનને તરવારથી શહીદ કર્યા તે જણાવી, ઇમામ હુસેનના માણસો લડતાં ત્યારે માથું જવાની પણ દરકાર નહી રાખતા એવા તેઓ બાહોશ, દીલેર, અને શુરા હતા વગેરે વગેરેનું વર્ણન કરવામા આવ્યુ છે. ૨ અદુ=દુશ્મન ૩ ઝન=ઓરત. ૪ સીના=છાતી ૫ જખ્મ=ઘા, વાર. ૬ ચશ્મનમ=રોવાવાળો, રૂદન કરનાર.

ગમસે ગુલશનકે દીલપર લગી આગ, ગુલહજારે કે દીલપર લગાદાગ,
બીસ્મીલ બસકર કલમ ગમહે ભારીરે. રનમેં૦ ૯

પદ ૨૧

હાયરે લડનેકો કાસમ ચલાહે.[1]

(રીવાયત ૨)

હાયરે લડનેકો કાસમ ચલાહે, જીગર જોહરાકા જોતલમલાહે,
દાગ ફુરકતસેં દીલતો જલાહેરે, હાય લડનેકો૦ એ ટેક

ચલા ઘરબારકો છોડ સારા, અબ નગરમે હુવાહે અંધારા,
બાનુ રોરો કહે અયે પ્યારા, અબતો તગદીરસેં મેરા ગીલાહેરે
હાય લડનેકો૦ ૧

દેખ કાસમ બનેકી સ્વારી, બીબીયા ગમસેં રોતીથી સારી;
શીમ્રકી ફોજ ફીર યું પુકારી, દીલકા મકસદ[3] જો થા સો મીલાહેરે.
હાય લડનેકો ૨

ખેંચ ખંજર શકી જબકે આયા, તેગ કાસીમકે ઉપર ચલાયા,
વકત નજદીક શહાદતકા આયા, હુકમ રબકાજો થા સો મીલાહેરે.
હાય લડનેકો૦ ૩

મુર્શાં મત તું કમલકો ચલાયાર, હાય ઇસ ગમકા કબ આયગા પાર;
હશ્રમેં સબકો રબ દેવે દીદાર, જો તુ નેકી કરેતો ભલાહેરે
હાય લડનેકો૦ ૪

---

૧ હઝરત કાસમ લડવા જાય છે તેનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. ૨ જોહરા=ઇમામ હુસેનની માતુશ્રી ૩ મકસદ=ઇચ્છા.

પદ ૨૨

જીબ્રીલને ઝુલેકો ઝુલાયા હેગા[1]

(રીવાયત ૩)

જીસકે ઝુલેકે[2] તઇ જીબ્રીલને ઝુલાયાહેગા,
હક્ક તઆલાસે મરાતબકો[3] વો પાયાહેગા જીસકે૦ ૧

લોલીયાં દેતેથે હુરાં વ, મલાયક સારે,
જોન પરીજાદુકે દીલમે ભી સમાયાહેગા જીસકે૦ ૨

હાય એહમદકા નવસા[4] વો ચલા લડનેકો;
ગાઝીયુને સર રાહે હક્કમે ઝુકાયાહેગા જીસકે૦ ૩

શીમ્રને કત્લ કીયા હાય ઉસ શહેદીકો,[5]
બાગ એહમદકા વો ગુલઝાર[6] સુકાયાહેગા જીસકે૦ ૪

બીબીયુંકોભી કયા કયા દુઃખ દીયા વલ્લાહ વલ્લાહ,
આકે ખેમમે[7] ઉનકે તઇભી સતાયાહેગા જીસકે૦ ૫

અર્શો કુર્શ બનાયા હેગા જીનકી ખાતર,
સુનો ઉસ સરદારને કરબલકો બસાયાહેગા જીસકે૦ ૬

વાવેલા કરતેહે ઇસ ગમસે સારે ઇનસોજા,
સુનો મુલ્લાંકોભી ઇસ ગમને જલાયાહેગા. જીસકે૦ ૭

---

૧ હઝરત ઇમામહુસેન પર ખુદાનો અને રસુલુલ્લાહનો કેટલો બધો પ્યાર હતો અને ખુદાના કેવા લાડલા હતા તેમના પર પણ કેવુ કેવુ દુઃખ પડયુ તેનુ બયાન કરવામા આવ્યુ છે ૨ ઝુલા=પારણું ૩ મરાતબ=મરતબાઓ ૪ નવસા=છોડીનો છોકરો ૫ શહેદી=દીનના સરદાર ૬ ગુલઝાર=સુંદર. ૭ ખેમા=તંબુ

પદ ૨૩

સુના લગે મદીના.[1]

(ગીનાયત ૪)

પ્યારે મેરે હુસેના, હોકર ચલે રવાના,
જલતાહે ગમસેં સીના, સુના લગે મદીના. પ્યારે મેરે૦ ૧
જોહરાકે થે પ્યારે, કરબલકો વોસીધારે,
મેંદાંમેં યું પુકારે, સાબીત કદમહો રહેના. પ્યારે મેરે૦ ૨
મેદાંમે ફોજ આઈ, કેસી મચી લડાઈ,
શમસેર[2] વો ચલાઈ, તન ખૂનસે થાભીના. પ્યારે મેરે૦ ૩
દીન તીનસે પ્યાસે[3], એહમદકે થે નવાસે,
શહીદુકે તાજખાસે, કીસ્મતમે થા ન પીના પ્યારે મેરે૦ ૪
કરબલમે જંગ[4] મચાયા, શહાદત શહીદપાયા,
તન ખૂનમે ડુબાયા, ફીર કીસકો દાસ[5] દેના પ્યારેમેરે૦ ૫
જેનબને પટકી ખાઈ, રોતાંથી સબ ખુદાઈ;
હકસે નીદા યુ આઈ, સબ્ર કરો સકીના પ્યારે મેરે૦ ૬
ગુલશનમેં ગુલ હજારા, રોતા ચીમનતો સારા;
કુમરી કરે પુકારા, બુલબુલકા થા યે કહેના. પ્યારે મેરે૦ ૭
બીસ્મીલ્લ કલમકો બન્ધકર, હક હમેશા દમભર,
સાકી[6] સુબુએ[7] મહેશર, હમકો બચાતુ લેના પ્યારેમેરે૦ ૮

---

૧ હઝરત ઇમામહુસેન મદીનાથી નીકળી, કરબલાના રણક્ષેત્રમાં જઇ જંગમા શહીદ થયા તેનું આ માતમ છે ઇમામહુસેન શહીદ થયાથી પ્રાણી, પક્ષી, અને ફુલોના કુદરતી સ્વભાવમા શોકરૂપમા ઉત્પ્રેક્ષા કરી શોકનું વર્ણન કર્યું છે ૨ શમસેર=તરવાર ૩ પ્યાસે=તરસ્યા. ૪ જંગ=લડાઇ. ૫ દાસ=વાક. ૬ સાકી=સરાબ પાનાર ૭ સુબુ=ઘડો

પદ ૨૪

સબકો સલામ હમારા

(સલામ ૧)

સબકો સલામ હમારા, રબકા કલામ પ્યારા,
કુદરતકા ખેલ ન્યારા, દીલમેં નથે બિચારા સબકો૦ ૧

આલે નબી પયગમ્બર, અસ્મા જમીં સમંદર,
નુરે નબીકે પરતવ[1], શમસો કમર વ તારા. સબકો૦ ૨

હઝરત અબા બકરહે, આદીલજો વો ઉમરહે,
ઉસ્માન ગની હૈદરહે, ઉનકાહે હમકો સહારા[2] સસકો૦ ૩

ખાતુન જો કયામત, તાઅતમે કર તુ મહેનત,
બક્ષાએ રબસેં રાહત, મીટજાય દર્દ સારા. સબકો૦ ૪

કરબલકા ગમ સુનાયા, આખુમે ખુન આયા,
દીલપરજો દાગ ખાયા, બેચેનહો પુકારા. સબકો૦ ૫

ગુલશનમેં ગમ લગાહે, સોતા ચીમન[3] જગાહે,
રબસે દુઆ મંગાહે, બેચેનહે હજારા. સબકો૦ ૬

સબ ઓલીયા પયગમ્બર, હઝરત થે સબકે રહેબર[4],
પઢતા દરૂદે અકબર, મુદ્દસાં ગુલામ તુમારા. સબકો૦ ૭

---

૧ પરતવ=કીરણ ૨ મહાગ=આશરો. ૩ ચીમન=બાગ ૪ રહેબર=
રસ્તો બતાવનાર, ભોમીયો

પદ ૨૫

સબકો સલામ હો.

(સનાર દીગર)

વાલેકુમ અસ્સ લામહે, સબકો સલામહે,
અપને ખુદા હબીબકા, હરદમ કલામહે. વાલેકુમ૦ ૧

હઝરત અબાબકર, ઓર ઉમરપે હો સલામ,
ઉસ્માન અલી વો પેસવા[1] ઓર જો ઈમામહે. વાલેકુમ૦ ૨

અકબરઅલી અબ્બાસ વ હુસનેન ઓર હસન,
અરદો[2] સમાકે[3] બીચમે રોશનજો નામહે વાલેકુમ૦ ૩

સારે પયંગ્મ્બરા ઓર જો હે ઓલીયા તમામ,
સબકો સલામ હમારી બસ સુબહો સામહે વાલેકુમ૦ ૪

હે દીલમેં ગમ હુસેનકા આખુમે આબહે,
સુહ્રાં નબી રસુલકે દરકા ગુલામહે વાલેકુમ૦ ૫

પદ ૨૬

ફાતેહા પડલો તમામ[4]

(ફાતેહા ૧)

મોમીનો તુમ મુસ્તુફાપર ફાતેહા પઢલો તમામ
બાદ જો હેં ફાતમા દુખતર નબીંકી નેક નામ મોમીનો૦ ૧

---

૧ પેસવા=આગેવાન, ૨ અર્દ=જમીન. ૩ સમા=આસમાન

૪ પેગબર સાહેબ પર દરુદ પઢવાનું સુચવવામા આવ્યુ છે (દરુદ શરીફની ફઝીલત માટે વાચો ફસલ છઠી).

હે અબાબકરો ઉમર ઉસ્મા અલી હઝરતકે ચાર,
પડદરૂદા ઉન ઉપર અય યાર તુ હરદમ મુદામ.[1] મોમીનો૦ ૨
થે નબીકે વો નવાસે જો શહીદે કરબલા,
જંગ મચાથા ઉસ જગેપર પાયેહે શહાદતકા જામ મોમીનો૦ ૩
બાદ ઉનકે આલ ઓર અસહાબ જોકે ઉનકેહે,
ઉનપે ભી હરદમ પઢાકર ફાતેહા અયે નેકનામ મોમીનો૦ ૪
પઢતાહે બીસ્મીલ હમેશા મુસ્તુફાપર ફાતેહા,
કર ઈબાદત ઓરતોલાવત આયગી મહેશરમે કામ. મોમીનો૦ ૫

પદ ૨૭

ફાતેહા પઢ નબીપર સદકદીલ[2]

(ફાતેહા ૨)

ફાતેહા પઢ નબીપર સદકદીલ,[3] પઢતુ યાસીન તબારક મુઝમમીલ,
ગફલતા છોડદો દીલસેં ગાફીલરે ફાતેહા૦ ૧
બાદ ઉનકે સીદીક ઓર ઉમર પર, ફાતેહા પઢ ઉસ્માન ઓર અલીપર
પઢ દરૂદા મહોબતસે જા મીલરે ફાતેહા૦ ૨
ફીર હસનો હુસેનકા તુ ગમ કર, બીબી જહોરા નબીકીહેં દુખતર[4]
જેલાની મુશ્કિલા સબકી કર હલરે[5] ફાતેહા૦ ૩
ખાતીર ઉમ્મતકે સરકો કટાયા, ગમસે હે ખુન આંખુમેં આયા,
કયા ખડા દેખતા હસ્તા ખીલખીલરે ફાતેહા૦ ૪
મુલ્લા આખીર જમાનેકે અબહોર, કુચ્છ બદલને લગેહેગે અબતોર;
દેખો ગમસેં તડફતાહે બીસ્મીલરે ફાતેહા૦ ૫

૧ મુદામ=હમેશા ૨ વાચો પદ ૨૬ ની ટીકા ૩ સદ દીલ=રજુદી-લથી ૪ દુખતર=છોકરી. પુત્રી ૫ હલ=આસાન કરવી, મટાડવી

પદ ૨૮

કુલહો વલ્લાહો અહદ

(અદાલત)

અયે જવાનો તુમ કહો સબ કુલહો વલ્લાહો અહદ,
પાક વો શાને ખુદાહે બસકે અલ્લાહુસ્સમદ;
લમય લીદ વલમ્‌યુ લદ તુમ સબ કહો દીલજાનસે
કહેતાહે મુલ્લાં વલમ્‌ય કુલ્લહો કોફોવન અહદ

પદ ૨૯

કૈસી ચલગઇ હુસેના તલવાર [1]

(રીવાયત ૫)

કૈસી ચલગઇ હુસેના તલવાર, રનમે જાકર ગીરે હાયે સાલાર[2],
શેરો કરતેહે સારે યે ગુફતારરે.[3] કૈસી૦ ૧
રનમેં જા હુસેના ખડેહેં, ફોજ કુફફારસે વો લડેહે,
ખુન કીતના બહા કુચ્છ ન થા પારરે કૈસી૦ ૨
બે ગુન્હા શાહે સરવરકો મારા, બીબી ઝોહરાકા થાવો પીયારા
ઘરમે મહેશરથી ઉનકે નમુદારરે. કૈસી૦ ૩
બનમેં બાનું યું રોરો પુકારી, યા પયગમ્બર ખબર લો હમારી,
યા ઇલાહી અબહો તું મદદગારરે. કૈસી૦ ૪

---

૧ ઇમામ હુસેનના મરણ વખતનું આ માતમ છે ૨ સાલાર=સરદાર, આગેવાન. ૩ ગુફતાર=વાતચીત

હાયે ગમમે કેસે સહુગી, કોસ જગે અબ મે જાકે રહુંગી,
જીનાયે જીંદગી મુજકો હે દુશવારરે કેસી૦ ૫
અર્શ પર બી હુસેનાકા ગમથા, જીસકો દેખા સો વો ચશ્મનમ થા,
હુરા પરીયા લગી રોને યકબારરે કેસી૦ ૬
બસકર બીરમીલ કલમ મત ચલા તુ, ગમસે હુસનેનકે તલમલા તું,[1]
માફ કરદે ગુનાહ તેરે ગફ્ફારરે કેસી૦ ૭

પદ ૩૦

મેરે પ્યારે હુસેન વાવેલા.[2]

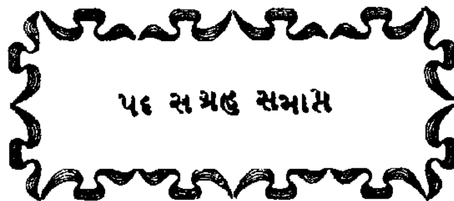
(માતમ ૨)

મેરે પ્યારે હુસેન વાવેલા[3], નૂર મૌલાકી શાન વાવેલા,
વાવેલારે વાવેલા જાન તુમપર કુરબાન વાવેલા ટેક
કયા ખુશીથી મદીને મે ઘરઘર, ધુમ શાદીકી થી હર જગા પર,
જંગ કરબલકા ઉનપર જો આયા ફરમાન વાવેલા મેરે૦ ૧
કુચ કરકે ચલે શાહે સરવર, ખાલી કરકે મદીના મનોવર,
બીબીયા રોરો કહેવેયે કેસા તોફાન વાવેલા મેરે૦ ૨
જબ યે મીઝદા[4] મદીનેમે પહોચા, નાવો [5]ગુલહે નાહેવો બગીચા,
સુખ ગયે શજ્‌[6] ગુલશન[7] પડાહે વેરાન વાવેલા મેરે૦ ૩
શાહને દુલદુલપેં કરકે સવારી, કીતી કરબલકે રનકી તૈયારી,
કુચ દર કુચ કરતે ચલે વો ઝીશાન[8] વાવેલા મેરે૦ ૪

---

૧ તલમલા=પસ્તાવો કરવો ૨ જુઓ પદ ૨૯ ની ટીકા ૩ વાવેલા શોકના પોકાર ૪ મીઝદા=ખબર ૫ ગુલ=ફુલ ૬ શજ્‌=ઝાડ. ૭ ગુલશન=બાગ ૮ ઝીશાન=સાનવાળા, આબરૂવાળા

જબ હુસેનાને ઘોડા દુડાયા, લશ્કરે અશકીયા કો[1] ભગાયા,
કઈ હજારા હસીનાન મારે ઉસઆન વાવેલા મેરે૦ ૫
વક્ત નમાજકા જબકે આયા, શાહને સીજદેમેં સરકો ઝુકાયા,
શીમ્ર બોલા અબ મકસદ બર આયા[2] ઈસઆન વાવેલા મેરે૦ ૬
શોર ગોગા ઉઠા ગુલમચાયા, આકે મુઝીને ખંજર[3] ચલાયા;
થર્રા ગઈ જમીન ચક્કરમે આયા આસમાન વાવેલા મેરે૦ ૭
ગમસે રોતેથે એહલે હરમ[4] સબ, પીટતી સરથી બાનુ વ ઝેનબ,
રોરો કરતેથે ઈસતરા વા સબ બયાન વાવેલા મેરે૦ ૮
બીસ્મીલ બસકર કલમકો ઉઠાલે, આબ ચશ્મુસે અપની બહાલે,
ઉનકી અરવાહકો[5] બક્ષો તુમ પઢકે કુરઆન વાવેલા મેરે૦ ૯

---

૧ અશકીયા=કમનસીબ ૨ બર આયા=પૂર્ણ થયા ૩ ખંજર=તરવાર, ખડગ ૪ એહલે હરમ=જનાનાની બીબીઓ ૫ અરવાહ=રૂહ, જીવ

બીસ્મીલ કાવ્ય.

બાબ પંજમ.

મુફીદુલ ઇનસાન.[1]

યાને-

ઈનસાનને ફાયદાકારક નસીહતો.

દીબાચા.[2]

હમદો સના[3]

હમદો સના ઉસ બાગબાને[4] હકીકી[5] કી કયુકર અદાહો ! કે જીસને ગુલશને[6] દહેરમે[7] ગુલહાયે[8] રંગારંગ ખીલાયે, ઓર અપની કુદરતે કામીલા[9] ઓર સુનઅતે[10] બાલીગાકે કરીશમે દીખાયે, જીસકે એક કુનકે કહેનેસે દોઆલમ ઝહુરમે આયા જીસને ઇનસાન ઝઇફુલ બુનીયાન્ કો અશરફુલ મખલુકાત બનાયા. ઉસકી તૌસીફ[11] વ તહમીદમે[12] કીસકી તાકાતહે જો જબાન હીલા સકે

---

૧ આ નસીહતો મરહુમ રચનારે ખાસ પોતાની ઉલટથી લખાવેલી પણ તે અપુર્ણ રહી જવાથી પાછળથી આ નસીહતોને સાત ફસલોમા વહેંચી નાખી તેનું નામ મુફીદુલ ઇનસાન રાખવામા આવ્યુ છે ફસલ ૧ લી ફસલ પાંચમી છઠ્ઠી અને સાતમી. ખાસ મુસલમાનભાઇઓને ઉપયોગી છે અને ફસલ બીજી ત્રીજી અને ચોથી હિન્દુ તેમજ મુસલમાન બન્ને કોમને ફાયદાકારક છે. ૨ દીબાચા=પસ્તાવના ૩ હમદોસના=સ્તુતી ૪ બાગબા=માળી. ૫ હકીકી=સત્ય ૬ ગુલશન=બાગ ૭ દહેર=દુનિયા ૮ ગુલહાયે =ફુલો. ૯ કુદરતે કામીલા=અકળીત સ્વભાવ ૧૦ સુનઅત=કારીગરી ૧૧ તૌસીફ-પ્રસંસા ૧૨ તહમા =સ્તુતિ

હમ્દે હક્ક કયા કોઇ જબાંપર લાસકે,
એ નીશાકા કયા નીશા બતલાસકે

ઓર નાઆત ઉસ ખાતેમુલ અબીયા રહેમતુલીલ આલમીન શફીઉલ મુઝનેબીન સીરાજીસ સાલેકીન મીસબાહીલ મુકરર બીન સરવરે કાયનાત મુફખ્ખરે મોજુદાત હઝરત મોહમદ મુસ્તુફા એહમદે મુજતબાકી કયુકર તહેરીરમે આસકે કે જીસકા વસ્ફ[1] કુરઆનમેં ખુદ ખલ્લા કે જહા કરતાહે ઓર હદીસ શરીફમે ઇસ તરેહસે આયાહે કે લોલાક લેમા ખલકતુલ અફલાક

અગર તુ નહોતા અયે મેરે નબી
તો પેદા ન કરતા યે ખલકતકભી

(૧)

મોહમદ ખાસ મહેબુબે[2] ખુદાહે,
મોહંમદ માલીકે હરદો સરાહે,
મોહમદહે મોહંમદહે મોહમદ,
ફરાશતોકી યેહી હરદમ [3]સદાહે

(૨)

મોહમદ મઝહરે ઝાતે ખુદાહે,
મોહમદ શાફયે રોઝે જઝાહે,
મોહંમદહે મોહંમદહે મોહંમદ,
કયામતમેં ઉસીકા આસરાહે

(૩)

મોહમદ રાહે[4] હક્કકે[5] રહેનુમાહે,
મોહમદ હીતો ખતમુલ અબીયાહે,[6]
મોહંમદહે મોહંમદહે મોહમદ,
સદા બીસ્મીલકે લબપર યેસદાહે.

---

૧ વસ્ફ=વખાણ. ૨ મહેબુબ=પ્યારા ૩ સદા=પોકાર ૪ રાહ=રસ્તો.
૫ રહેનુમા=રસ્તો દેખાડનાર ૬ અંબીયા=નબીયો. ૭ લબ=હોઠ.

અમ્માબાદ યે ફકીર હકીર મશાયા તકસીર[1] મુલ્લાં દોસ્ત મોહ મદમીયાં અલમુતખલ્લુસ બ મીરમીલ ઇસ કીતાબકે એ-હલે મુતાઆલા કી[2] ખીદમતમેં અરજ કરતાહે કે જો સાહબ ઇસ કીતાબકો મુલાહેઝા[3] ફરમાયે ઉનકે ફાયદેકે લીયે ચંદ પંદ[4] ઇસ કીતાબકે આખીરમે જમા કીયે જાય તાકે ફાયદા ખાસ ઓર આમ ઉઠાવે ઓર ઇસ ખાકસાર ઝર્રા મીકદારકો દુઆએ ખેરસે યાદ ફરમાવે એસા ખયાલ ઇસ બન્દયે નાચીઝ પુર તકસીરકે દીલમે પેદા હુવા ઓ ખુદાને ઉમમે ફતેહમદી દી ઓ ઇસ જગા વો નસીહતેં મીરમીલ કાવ્યકે આખીરમે જમા કી ગઈ ઓર ઉસકો બાબ[5] પજમ કરાર દેકે નામ ઉસકા "મુફીદુલ ઇનસાન" રખા ગયા હે અગર ઇસમે સહો[7] નજર આવે તો આપ સાહબ ઇસ ના ચીજ ખાકસાર ઝરાશ મીકદારકો માફ ફરમાવે ઓર દામને લુત્ફસે[8] ઉસકો છુપાવે કય કે "અલ ઇનસાનો મુરક્કબુન્ ખતાઓ વન્ નીસીયાન્" ઇસમે સાત ફસલે હે

પહેલી ફસલ બીચ બયાન નમાઝકે, દુસરીમે મુરદેકે પાસ હાજર રહેનેવાલુકો ઇતલાઅ દી ગઇહે, ફસલ તાસરી બીચ બયાન મઝમ્મત્ દુનિયા, ચોથી ફસલ બીચ બયાન "હેઝ"કે, પાચવી ફસલ બીચ બયાન રોઝેકે, છઠ્ઠી ફસલ બીચ બયાન ફઝાયલ દુરૂદ શરીફકે, ઓર સાતવીં ફસલમેં "મેરાજ શરીફ" કા બ્યાનહે

---

૧ તકસીર=ભુલ ૨ એહલે મુતાઆના=વાચકવર્ગ ૩ મુલાહેઝા=જોવી, વાચવી ૪ પંદ=નસીહત ૫ બાબ=ભાગ (દરવાજો) ૬ પંજમ=પાચ ૭ સહો=ભુલચુક ૮ દામને લુત્ફ=કૃપાદ્રષ્ટિ

મુફીદુલ ઇનસાન.

ફસલ ૧ લી

બીચ બયાન નમાઝકે

અયે ઉમ્મતે મોહમદી ઓર અયે આશકાને એહમદી જાનના ચાહીયે કે નમાઝ સુતુન[1] દીનકાહે, બસ જીસને નમાઝકો કાયમ કીયા ઉસને દીનકો કાયમ કીયા ઓર જીસને નમાઝકો છોડી ઉસને ગીરા દીયા દીનકો નમાજ વો શય હે[2] કે જીસકો અલ્લાહ જીલ્લેશાનહુ વ અમ્મેનવાલહુને ખાસ કરકે અપના જીક[3] ફરમાયાહે ઓર યે દસ્તુર હે કે જો ચીજ બહોત પ્યારી હોતીહે વો બહોત યાદ આતીહે અલ્લાહ તઆલાને નમાઝકો કલામુલ્લાહમે[4] જાબજા[5] (અકી મુસ્સલાતા વ આતુઝ્ ઝકાતા "કાયમ કરો નમાઝ ઓર દો ઝકાત") યાદ ફરમાયાહે ઓર હદીસ શરીફમે આયા હે કે અસ્સલાતો મેઅરાજુલ મોમેનીન્ તરજુમા નમાઝ મોમીનુકી મેરાજહે પસ અયે ભાઇઓ કયા ખુશ નસીબ વો લોગ હે જો વકતે સહર[6] ઉઠકર નમાઝકો અદા કરતેહે.

બડી તેરી ખીદમતહે અચ્છી નમાઝી.
ખુદા તુઝસે રાઝી નમાઝી નમાઝી.

---

૧ સુતુન=સ્થંભ ૨ શય=ચીજ. ૩ જીક=લુન, લગન. ૪ કલામુલ્લાહ= કુરાન શરીફ ૫ જાબજા=દરેક ઠેકાણે ૬ સહર=સવાર.

આગાઝ[1] નમાઝુકા નમાઝુકી શરૂઆત,

વલ્લાહ ! મુસલમાનુ કી હે પહેલીયે સોગાત.

દુનિયામેં સબસે' પહેલે ફજરકી નમાઝ હઝરત આદમ અલે ને પઢી જો મુસલમાનુ કે લીયે પહેલા સબક યા પહેલી સોગાત હે ઓર જહોરકી નમાઝ સબસે' પહેલે હઝરત ખલીલુલ્લાહને[2] અદા કીહે, અસરકી નમાઝ હઝરત યુનુસ અલે. ને મછલીકે પેટમે અદાકી હે ફીર મગરેબકી નમાઝ સબસે પહેલે હઝરત ઇસા અલે ને પઢી ઓર ઈશાકી નમાઝ સબસે પહેલે હઝરત મુસા અલે૦ ને અદા કીહે જો મુસલમાનુકે લીયે પાચવા સબક યા પાચવીં સોગાત હે

આ હઝરત સ૦ લ૦ અ૦ ને ઈરશાદ[3] ફરમાયા હે કે કયામતકે રોજ મે અપની ઉમ્મતકો[4] સુફેદી પેસાનીકે[5] સબબ કે જો અસરે સુજુદસે[6] જાહર હોગી પહેછાનુગા તો ભાઈયો ચાહીયે કે સબ નમાઝ પઢે ઓર અલ્લાહ ઓર ઉસકે રસુલ મકબુલકી અતાઅત કરેં,

(ગઝલ).

રસુલે પાકકી અતાઅત[7] કરો નમાઝ પઢો,

ગુનેહગાર નહો મોમીનો નમાઝ પઢો;

નમાઝ પહેલેહી મહેશરમેં[8] પુછી જાયેગી,

કીધરકો ધ્યાન હે અયે ગાફીલો નમાઝ પઢો.

---

૧ આગાઝ=શરૂઆત ૨ ખલીલુલ્લાહ=ખુદાના દોસ્ત. ૩ ઇરશાદ=વચન, બયાન ૪ ઉમ્મત=શિષ્યો ૫ પેશાની=કપાળ, લલાટ ૬ સુજુદ=સીજદો. ૭ અતાઅત=તાબેદારી ૮ મહેશર =મહાપ્રલય

જો લેના ચાહતે હો મુફ્ત દોલતે ઉકબા,[1]
તો ચાહીયે તુમે રોઝા રખો નમાઝ પઢો,
જરૂર ગુલશને ફીરદોસ[2] હક્કસેં પાઓગે,
જો સીદક[3] દીલસે તુમ અયે દોસ્તો નમાઝ પઢો,
તમામ ઉમ્રયે હમસર હુઇહે ગફ્લતમેં
અબ હોંસીયાર હો તોબાહ કરો નમાઝ પઢો

અકસીરે હીદાયતમે લીખાહેકે ફરમાયા આ હઝરત સ૦ લ૦ અ૦ ને કે જબ નમાઝી નમાઝ શુરૂ કરતા હે તો દો ફરીશતે ઉસકે યમીનો[4] યસાર[5] આકર હાજર હોતે હેં અગર વો શખ્સ નમાઝ રૂકુઓ સુજુદ બરાબર અદા કરકે પઢતા હે. તો વો ફરીશતે ઉસકી નમાઝ ઉપર લે જાતે હે ઓર અગર બા કાયદે નહીં પઢતા હે તો ઉસ કે મુહપર મારતે હેં નીઝ યે ભી આયા હે કે વો શખસ અગર નમાઝ બાકાયદે હજુર કલ્બસેં પઢતા હે તો ઉસકી નમાઝ સુફેદ રોશન બનકર ઉપર જાતી હે ઓર ઉસ શખ્સકે હક્કમેં દુઆ કરતી હે કે યા ઇલાહી જેસા ઇસને મુઝે નીગાહ રખખા તું ભી ઉસપર નીગાહ રખ ઓર ઉસકો સુર્ખરૂ[6] ઓર આબાદ રખ ઓર જો નમાઝી નમાઝ બાકાયદે અરકાનો એહકામ અદા કરકે ખુશુઓ ખુજુઅકે સાથ નમાઝ નહીં પઢતા હે તો વો નમાઝ સીયાહ[7] બનકર આસમાન તક

૧ ઉકબા=પરલોક ૨ ફીરદોસ=જન્નત, સ્વર્ગ. ૩ સીદક=નિશ્ચયપૂર્વક ૪ યમીન=જમણો હાથ ૫ યસાર=ડાબો હાથ. ૬ સુર્ખરૂ=લાલ મો. ૭ સીયાહ=કાળી. કાળુ,

જાતીહે ઓર ઉય નમાઝીકે હક્કમે જબનક હુકમે ઇઝદી[1] હોતા હે બદદુઆ કરની હે ફીર ઉય નમાઝકો મેલે કુચેલે પુરાને કપડેમે લપીટ કર ઉસકે મુહપર મારતે હે તો સાહબો લાઝીમ હે કે નમાઝ બાકાયદે અદા કરે ઓર ઓહ કામો બરકાન બરાબર અદા કરકે નમાઝ પઢેં હદીસ શરીફ

(નઝમ)

હદીસ અહર આયા હે અયે મોમીનાં, કે ફરમાયે યું શાહે કોનો મકા,[2]
નમાઝે ફજર જો કોઇ છોડ દે, યકી ઉસસે ઇમાન મુહ મોડલે[3]
જહોરકો પઢે ના જો કોઇ બસર, હો બેઝાર પેગમ્બરા સરબસર,
નમાઝે અસર છોડે જો મોમેનીન, મલાયક[4] હો બેઝાર સુનબીલ યકીન
નમાઝે જો મગરેબસે હો રહા,[5] હો બેઝાર ઉસસે કલામે ખુદા,
નમાઝે ઇસાસે જો હોવે બહાર, હો બેઝાર બસ ઉસસે પરવર દીગાર

જબ આ હઝરત સ૦ લ૦ અ૦ કો મેરાજ હુઇ આપને એક કોમકો દેખી કે ફરીશતે ઉનકે સર પત્થરસેં કુટતે હે આપને ફરમાયા યા અખી[6] જીબ્રીલ યે કોન લોગહે ? જીબ્રઇલ અલે ને કહા યા રસુલુલ્લાહ યે વો લોગહે જો જુમાઅ ઓર જમાઅતકો તર્ક કરતે થે ઓર નમાઝે વખતપર નહી ગુજારતે થે બલકે તગ વખ્ત કરકે નમાઝ અદા કરતે થે

(નઝલ)

બરતર અતાઅતું મે અતાઅત નમાઝ હે,
બહેતર ઇબાદતુંમે ઇબાદત નમાઝ હે

---

૧ હુકમે ઇઝદી=પરમાત્માનો હુકમ ૨ કોનોમકા=જમીન આસમાન. ૩ મોડલે=અર્થાત બેજાર થાય ૪ મલાયક=દેવતા ૫ હોરહા=તર્ક કરે, છોડીદે ૬ અખી=ભાઇ

ચખ્ખી એ બે નમાઝી ન ફીર્દોસ કી શરાબ,
કૌસર નમાઝ રોઝયે જન્નત નમાઝ હે
હોગી નમાઝીયુ કો ન તકલીફ મરતે દમ,
તલખીયે[1] મુર્ગ કે[2] લીયે શરબત નમાઝ હે
રહેમતસે હક્કી દુરહો કયુ બે નમાઝીયો,
બન્દુપે કીરદીગાર કી રહેમત નમાઝ હે
પઢતે નહીં નમાઝ મુસલમાન કૈસે હો ?
અયે મોમીનો ન જાતકી સુરત નમાઝહે

મુફીદુલ ઈનસાન

(ફસલ ૨ રી.)

મુરદેકે પાસ હાજર રહેને વાલુકે ઇતલાઅ[3]

અયે મુસલમાન મોમીન ભાઇયો ઓર અયે માઇયો ઓર બહેનો તુમ ઓર હમ સબકો યે બાત ખૂબ યાદ રખના ચાહીયે કે જબ ઈનસાન મરને લગે ઉસકે પાસવાલે કલમા, ઓર દુરૂદ શરીફ વગેરા પઢે' ઓર સબ્ર કરે રોના ચીલ્લાના ઓર હાય હાય કરના ઓર બાલ નોચના ઓર છાતી પીટના હરામ હે બલકે હઝરતને એસે લોગું'પર લાનત[4] કીહે જબ ઇનસાન[5] જાંકદ[6]-નીકી હાલતમેં હોવે ઉસ વક્ત ઉસકો બુલાના નહી ઓર વકત મોતકે ઉસ મરને વાલેકો કપડે પહેનાતે હે ઉસવક્ત ઉસકો

---

૧ તલખી=કડવાસ ૨ મુર્ગ=મોત ૩ ઇતલાઅ=સુચના ૪ લાનત=ધીટકાર ૫ ઇનસાન=મનુષ્ય. ૬ જાકદની=મરણ વખતની સ્થિતિ.

હીલાના ચલાના નહીં, હલને ચલનેસેં ઉસકા જીવ કહીસેં કહીં જાતા રહેતા હે અગર વો શખ્સ[1] સાથ ઇમાનકે ના મરેતો ઉ-સકી કરી હુઇ નેકીમેં[2] ખલલ આતા હે ઓર ઈસઝમાનેમેં ઓરતુંકા બહોત જોરહે કે મરતે વક્ત ઉસ મરનેવાલેકો કેહતી હેં કે હમકો ઓર બચ્ચુકો કીસકે ભરોસે સોપ જાતે હો એસા કેહેના ઉસ વક્ત બિલકુલ મનાઇ હે, રોને ઓર ચીલ્લાનેકા અવાજ મરનેવાલેકે કાનમેં પડતા હે તો ઉસકા જીવ બ્રહ્માંડ (મગજ) મેં ચઢ જાતા હે ઓર ઉસકો બહોત દુખ હોતા હે.

જબતક મરનેવાલેકે બદનમે જાન[3] હોવે તબતક ઉસકો હીલાના ચલાના નહી બલકે કલમા, પઢા કરના ઇસકે સીવા કોઇ ઓર કામ કરના નહી જાકદનીકી[4] હાલતમેં ઓરતે ચારપાઇ કા સીરહાના ફીરાતી હે એસા કરનેસે ઉસ મરનેવા-લેકા વુજુદ[5] હલતાહે ઉસ વક્ત ઉસકા જી અગર અલ્લાહસે લગા હુવા હોતો વહાસે હટ જાતાહે અગર એસે વક્તમેં રૂહ નીકલ જાવે તો ઉસ મરનેવાલેકે હક્કમેં બહોત નુકસાન હોતા હે.

---

૧ શખ્સ=ઇનસાન, માણુસ ૨ નેકી=સારા કૃત્ય ૩ જાન=જીવ ૪ જાકદની=મરણુ વખતની સ્થિતિ. ૫ વુજુદ=શરીર

અગર કોઇ શખ્સ જોકે ઈન બાતુંકા જાનને વાલા હોવે તો ઉ-સકો ચાહીયે કે ઉસ વક્ત ઓરતુકો ઉસકે પાસસેં દુર કરદેવે ઓર ઉસકો આરામસે મરને દેવે રૂહ[1] નીકલ ગયે બાદ ઉસકો ઓરતુકો સોંપ દેવે ફીર ઉસકો કપડે પહેનાને હોય તો પહે-નાય, ઓર જો ઉનકી રસમ હોવે સો કરેં રોના ઓર આસુ બહાના ઓર હાય હાય કરના, એસા કરનેસે ઉસ મુરદેકો બ-હોત અજાબ[2] હોતાહે, અયે બહેનો એ મુરદા દુનિયામેસે તુમારા કયા લે ગયા હે? જો તુમ ઉસકે ઉપર નાહક જુલમ કરતી હો એસા જુલમ કરનેસેં ખુદા તઆલા ખફા[3] હોતાહે.

હિન્દુ ભાઇયુમેં ભી એસી રસમ[4] હેકે મરનેકે વક્ત "ચોકા" કરકે ઉસ મરનેવાલેકે હાથ, પાઉ, પકડકે જમીનપર સુલાતે હેં ઉસવક્ત ઉસકા જીવ ઉનકે હીલાનેમે જાતા હે તો ઇસસેં "અવગતીયા" પેદા હોતા હે. ઓર બલાયેં, જીચાયેં, વગેરા હોતી હેં, ઉસકા સબબ યેહી હે કે ઉસકા જીવ કહીકા કહી જાતા રહેતા હે, ઓર સાથ ઇમાનકે નહી જાતા ઇસકે સબસેંહી બલાયેં, ઓર ભૂત પેદા હોતે હે સબ ભાઇ હિન્દુ ઓર મુસલ-માનકો લાજીમહેકે ઉપર લીખી હુઈ બાતુકા અમલ કરેં.

(શએર)

કરો તુમ અમલ ઇસ નસીહત ઉપર

---

૧ રૂહ=જીવ ૨ અજાબ=દુખ. ૩ ખફા=નાખુશ થવું. ૪ રસમ=રીતરીવાજ.

મીલે તુમકો તા[1] રહેને જન્નતમે ઘર

મુફીદુલ ઇનસાન.

(ફસલ ૩ રી)

બીચ બયાન મઝમ્મત[2] દુનિયા

મોલાના ફરમાતે હે કે૦

(નઝમ)

ખ્વાબહે દુનિયા કહે હઝરત રસુલ,
ખ્વાબ પર તકીયા ન કર અયે બુલફઝુલ, ૧
ભુતની દુનિયાહે જાદુગર છીનાલ,
મર્દકો જાદુસે કરતી પાયમાલ ૨
જાહરા દુનિયાહે જન્નત સરબસર,
બાતન ઉસકા હે જહન્નમસે બતર ૩

અયે અજીજો જાનના ચાહીયે કે યે દુનિયાયે ના પાયદારમેં હરગીઝ ફસના ના ચાહીયે, ઓર અપનેકો બરબાદ કરના ના ચાહીયે, દેખીયે ! ઇસ દુનિયાયે ગફાકારને તુમારે દોસ્તુકો, બિરાદરૂ[3] કો, તુમારે અજીઝુ ઓર તુમારે ખ્વેશો અકરૂબા કો ઓર તુમારે માદર પીદરકો નેસ્તો નાબુદ કરદીયાહે ઓર આપ વેસીહીહે જેસી પહેલેથી

(અશઆર)

છોડદે દુનિયાકી બીસ્મીલ દોસ્તી, કયુંકે તેરે સાથ યે ના આયગી,
દેખ કયા ફરમાતે હે હઝરત નબી, તાલબે દુનિયાહે સગ[1] સુનઅયે અખી[2]
કતલ ઇસને હે કીયે પીરોજવા[3], મતતુ ફસ દુનિયામે હરગીઝ અયફલા

૧ તા=જેથી કરીને ૨ મઝમ્મ =બુરાઇ ૩ બિરાદર=ભાઇ

૧ સગ=કુતરો ૨ અખી ભાઇ ૩ પી =ઘરડા નાજુવ

પસ અયે અજીજ પુરતમીજ જાનના ચાહીયે કે જીસકે તાલીબકો આ હઝરતને કુત્તા કહા હો તલબ કરનેસેં કયા ફાયદા ? અયે અજીજ દુનિયામે વો કોનસા સુખહે જો હમેશા સાથ રહેનેવાલા હે બતલાઇયે ? દેખીયે મે ઇસિ જાપે દુનિયાકે ચંદ સુખ બયાન કરતા હું જીસ્સેં આપકો ખુદ-બખુદ માલુમ હો જાયગા કે દુનિયામે વો કોનસા સુખ હે જો હમેશા સાથ રહેને વાલા હે

દુનિયાંકા સુખ

જબ આદમી હોશિયાર હોતા હે ઔર પેસા ખૂબ કમાતા હે વો પેસા કમાતે કમાતે ઉસકો કેતની તકલીફ પડતી હે યે સુખ હે યા દુખ ? જબ પેસા બહોત એકઠા હો જાતા હે તો કુચ્છ અચ્છા નયા મકાન બનાનેકા ઇરાદા કરતા હે જબ મકાન તૈયાર હો જાતા હે તો મકાનમે રહેનેવાલી ઢુંડના હે મકાન તૈયાર કરતે કરતે ઉસકો કીતના દુખ ઉઠાના પડતા હે ? જબ શાદી કરકે ઔરતકો ઘરમેં લાવે તો જો આદમીકે ઔર ઔરતકે અગર બનાવ હોય તો થોડે રોજ સુખ રહેતા હે અગર બનાવ ન હોય તો કેસા સુખ ? યે દુખજ હે જબ ઔરતકો હમલ[1] રહતા હે વહાસેભી દુખજ પેદા હોતા હે સબબ યે હયે કે ઔરત કહે કે મેરે પેટમેં દરદ હોતા હે મેરે ખાના નહી હે જબ અચ્છી મહોબત હોવે ઔર ઔરત ના ખાવે તો આદમી કયા ધૂલ ખાવે ? યેભી દુખજ હે જબ નવ મહીને પુરે હોવે તો બચ્ચા પેદા હોતા હે ઉસ વક્ત બહોત ખુશી હાસિલ હોતી હે મગર

---

૧ હમલ=ગર્ભ ધારણ કરવું

ઓરતે કહેવેકે યે બચ્ચા તો ધાવતા નહીં હે ઉસવક્ત ખુશીકી ગમી હોજાતી હે ફીર વો લડકા ધાવે ઓર ઈસી તરાહ કરતે કરતે વો બચ્ચા પાચ સાત બરસકા હોવે તબ ઉસકો પઢનેકે લીયે મકતબમે[1] બીઠાતે હે, ઉસવક્ત ભી ઉસકો કીતાબા વગેરા લા દેનેકા ખર્ચ કરના પડતા હે જબ બચ્ચા પઢ લીખ કર હોશિયાર હો જાતા હે તો ઉસકી શાદીકી તૈયારી કરતે હે ઉસવક્ત ઉસકી બહેના, ખાલાયા, વગેરા રીસાવે તો ઉનકો મનાનેકો જાના પડતા હે ઓર કીતનેક ઇનસાન ઉનકો સમજાનેકે વાસ્તે ભેજને પડતે હે જબ વો આતીયા હે કોઇ તો બુલાને જાને વાલેકી શર્મકે લીયે આતીયા હેં ઓર ફીર ચલી જાતીયા હે યે ભી બડા દુખજ હે. ઔર સાદીકા મંડાણ કરે તો નકદ[2] પેસા કહાંસેં હોવે ? ઓર સબ લોગ પેસેવાલે હોતે નહીં હે કોઇ બનીયેકે વહા જાકે ખાતા પઢાવે ઓર તુમારી હમારી ચીજ તોઢ, કલ્લે, વગેરા રખકર વ્યાજવે પેસે ઉઠાતે હે યે કરજ ભરતે ભરતે કીતના સુખ હોતા હે ? યા દુ:ખ હોતા હે ? જબ શાદી કરકે ઓરતકો ઘરમેં લાવે તો ઓરત કહેવેકે આ ડોસી ને આ ડોસા કબ મરે ? જબ હમકો સુખ હોયગા લડકા કયા કહેવે કુચ્છ બાતકા સબબ હોવે તો કહેવેકે " તુમારી તો અક્કલ મારી ગઈ હે " હા ભાઈ ઇતના દુ:ખ કરકે તેરી શાદી કરી ઓર તુઝે પઢા કરકે હોંશિયાર કરા તો અક્કલ ગઇજ હે તો ઓર તુઝે છોટપનસેં પાલકે પરવરશ કીયા ઓર તેરી માને તેરે વાસ્તે કીતના દુખ ઉઠાયા હે વો તુઝે ખબર હે ? તુ છોટા થા ઉસ

---

૧ મકતબ=નિશાળ શાળા ૨ નકદ=રોકડ

વક્ત પેસાબ, પાખાના, વગેરા કરતા થા જબ તેરી મા વો ભીગે પેસાબમે સોતીથી ઓર તુઝકો કોરેમે સુલાતી થી વો બાત તુ ભૂલ ગયા હે હમને તેરે વાસ્તે કયા કયા દુ ખ ઉઠાયા હે વો હમારા દીલ જાનતા હે. તુમ આજ હમારી અક્કલ ગઇ હે એસે કલામ બોલને હો વાહ! વાહ! યા ખુદા! દુનિયાકા એસા કારખાના હે.

પસ અયે અઝીજ ઇસી તરાહસેં દુનિયામેં ફસે રહેના ઓર ખુદા ઓર રસુલકો ભૂલ જાના ન ચાહીયે કયુકે ખુદાને અપનુકો દુનિયામેં ફસે રહેને ઓર અપને આપકો ખરાબ કરનેકે લીયે નહીં બનાયે હે ઓર દેખીયે યે દુનિયાયે જફાકાર એસી ચીજ હે કે ઇસકે પીછે જાનેવાલેકે હાથમેં વો હરગીઝ નહીં આતી.

(અશઆર)

ગર તુ દુનિયા પીછે દોડા જાયગા,
પર ન તું દુનિયાકો હરગીજ પાયગા
જબકે ઉલફત ઇસકી સબ છૂટ જાયગી,
તબવો રોતી હુઈ તુઝ પાસ આયગી

પસ અયે દોસ્ત યે દુનિયાયે ના પાયદારમેં હરગીજ અપને આપકો ફસાના ના ચાહીયે ઓર ખુદા ઓર રસુલકો ભૂલ જાના ના ચાહીયે ઇસ દુનિયાકી તમામ ચીજેં દુ ખ દેનેવાલી હે ઓર માલ, બચ્ચે, પેસા, વગેરા સબ જીતે જીકી જીનત હે કયુ કે —   કવ્લહુ તાઆલા

૧ પાખાના—જાજરૂ

અલ્ માલો વલ્ બનુના ઝીન તુલ્ હયાતીદ્ દુનિયા વલ્ બાકે યા તુસ સ્વાલે હાતો ખયરૂમ્ મીન ઈન દેકા સવા બંવ્ વ ખયરૂન્ અમલા

અયે અઝીજો અબ ગફલતકી રૂઈ તુમારે ગોશ[1] હોશસે નીકાલો ઓર હોશ પેદા કરો ઓર હક્કસે[2] ઓર ઉસકે કેહરો ગઝબસે ડરતે રહો ઓર ખુદાકી ઈબાદત ઓર ઉસીકે જીકમે અપની ઉમર બસર કરો અયે અઝીજ દુનિયા કયા ચીઝ હે? દુનિયા ઉસીકો કહેતે હે કે જો હક્કસે ગાફીલ રખનેવાલી ચીજ હે ઓર દુનિયાકે હી કાર મે ફસાનેવાલી ચીજ હે ઝન્, ફરજદ, બાલબચ્ચે વગેરા દુનિયાં નહીં હે જેસા કે મોલાના સાહબ ફરમાતે હેં

(મસનવી)

ચીસ્ત દુનિયા અઝ્ ખુદા ગાફીલ બુદન્,
નૅહ્ કમાશો નુકરઓ ફરજંદો ઝન્

હમારે હઝરત મોહમદુર રસુલ લુલ્લાહો સલલહ્લાહો અલયહે વ સલ્લમને ભી દુનિયાકે તમામ કામ કીયે હે. અપને પાખાને કો જાતે હે તો વહા બેઠ નહીં રહેતે ઈસી તરાહસેં દુનિયાં કા ઉપયોગ કરનેકા હે અય સાહબો દુનિયામેં ફસે રહેકે ખુદા વ રસુલકો ભુલ જાના ન ચાહીયે ઓર અપની આકેબત બીગડને દેના ના ચાહીયે દુનિયા થોડ રોઝકી હે ઓર દુનિયામ ભરા હુવા દીલ રખના ના ચાહીયે. એક ચીજપર બહોત દીલ રખના ના ચાહીયે જેસા કે સાદી સાહબ ફરમાતે હે મોવાફીક[3] ઈસ બેતકે —

૧ ગોશ=કાન ૨ હક્ક=પરમેશ્વર ૩ મોવાફીક=ના પ્રમાણે

(બએત)

લાજરમ મરદે આરફો કામીલ,
ન નેહદ પુર હયાતે દુનિયા દીલ

મર્દ કામીલ ઓર આરફ વોહી હે કે જો દુનિયામે ભરા હુવા દીલ નહીં રખતા એક ચીજ બહોત ખાનેસેં નુકસાન કરતી હે. સબબ માફકસર ખાના સોના એક ચીઝ જ્યાદા ખાના નહીં જ્યાદે ખાનેસે નુકસાન હોતા હે ખુદા વ રસુલકી બદગી કરના ઓર દુનિયાકા કામકાજ કરના ફક્ત

(નઝમ)

નસો મુલ્લા અભી તુ રયેન સારી,
ઈબાદત હે ખુદાકે તઈં પ્યારી.
ઉમર થોડી પે કયુ મગરૂર હોતા ?
ચદર ગફ્લતકી ઓઢે હે કયુ સોતા ?
જહા ફાનીસેં નાહક દીલ લગાતા,
ભલા ઉસદીનકા કયુ નહીં ખોફ ખાતા.
કે જીસદીન આહ! મલેકુલ મોત[1] આવે,
તુઝે જામે કઝા[2] આકર પીલાવે,
અરે મુલ્લા તુઝે કુચ્છ ભી ખબર હે,
કે આખીરશ તેરા મસકન[3] કબર હે
ન તુ રહેવે સગા તેરા ન રહેવે,
અબસ મેરા મેરા તુ ફીર કયુ કહેવે ?
કહા આદમ કહા હવ્વા વ ઇદરીસ,

૧ મલેકુલ મોત=યમરાજ. ૨ કઝા=મૃત્યુ ૩ મસકન=રહેવુ, ઠેકાણું.

કહા દાઉદ કહા નુહ ઓર કહા સીસ.
કહા હે આહ વો હાબીલો કાબીલ,
જરા તુ સોચ અપને દીલમે બીસ્મીલ
વો ઇબ્રાહીમ ખલીલુલ્લાહ કહા હે,
વો ઇસમાઇલ ઝબી હુલ્લાહ કહા હે.
કહા મુસા કહા ઈસા વ મરીયમ,
જરા ઇસ બાતકા કર દીલમને ગમ.
કહાં હે વો રસુલે પાક એહમદ,
કે જીનકા નામ નામી હે મોહમદ
કહા હઝરત અલી મુશ્કીલ કુશા હે,
કહા ઝોહરા વો બીનતે મુસતુફા હે
કહા હઝરત હસન હે દેખ અયે દીલ,
કહા હઝરત હુસેન હે સોચ બિસ્મીલ.

મુફીદુલ ઇનસાન.

ફસલ ૪ ચોથી

બીચ બયાન "હેઝ[1]" કે

કરે જો અમલ ઇસ નસીહત ઉપર, (હોહો)શિલ ઉસે ફાયદે બેશતર, ઓરતુકો લાઝીમ કે જબ "હેઝ" આતા હે ઉસ વકત પાનીકા લોટા ભરકર રખના ચાહીયે યાતો પાની ઓર કીસીકે પાસસે માગલેના ચાહીયે હાથ ધોયે બગેર પાનીકે બરતનકો[2] અડના ના ચાહીયે હાથ સાફ રખના ચાહીયે ઓર

૧ હેઝ=ઋતુઆવ, દસ્તાન ૨ બરતન=વાસણ.

હાથ ધોયે બગેર રોટી વગેરા કુચ્છ બનાના ના ચાહીયે એસી સફાઇકે સાથ જહાતક "હેઝ" રહેવે વહાતક રહેના ચાહીયે હાથ ધોયે બગેર પાનીકે બરતનકો અડનેસે ઓર ખાના વગેરા પકાનેકા કરનેસે અગર ઘરમેં ઓલીયા હોવે ઓર ઉસકો બારા કોસ તક સુઝતા હોવે તો છે કોસતક હો જાતાહે ઓર એસા કરતે કરતે બીલકુલ અંધેરા હો જાતાહે સબબ ઈન બાતુકો સભાલના ચાહીયે. અગર ઓરત નાવાકેફ હોવે તો ઉસકો યે બાતા સમઝાની ચાહીયે યે લાઝીમહે મર્દકે ઉપર.

મુફીદુલ ઈનસાન.

ફસલ ૫ પાચવીં

બીચ બયાન રોઝેકે

મોલા ફરમાતાહે,

યા અૈયો હલ લઝીના આમનું કોતેબા અલયકો મુમ સે યામો કમા કોતેબા અલલ્ લઝીના મીન કબલેકુમ લ અલ્લકુમ તત્ તકુના અૈયામમ્ માઅદુદાત ફમન્ કાના મીન કુમ મરીદન અવ અલા સફરીન ફઈદ્દ તુમ મીન અૈયામીન ઓખર વ અલલ લઝીના યોતીકુ નહુ ફીદ્ યતુન તઆમો મીસકીન્ ફમન્ તતવ્વા આ ખયરન ફહોવા ખયરૂન ફીહ્ વઅન તસુમુ ખયરૂલ લકુંમ ઈનકુન તુમ તઆલમુન્

યાને અયે ઈમાનવાલો હુકમ હુવા તુમપર રોઝેકા જેસા હુકમ હુવાથા તુમસે અગલુ પર શાયદ[1] તુમ પરહેઝગાર હોજાવ, કઈ દીન હેં ગીનતીકે, ફીરજો કોઇ તુમમેસે બીમાર હો યા સફરમે[2] તો ગીનતી ચાહીયે ઓર દીનુંસેં ઓર જીનકો

---

૧ શાયદ=કદાચ ૨ સફર=મુસાફરી

તાકત હે તો બદલા ચાહીયે એક ફકીરકા ખાના ફીર જો કોઇ શોકસેં કરે નેકી તો ઉસકો બહેતર હે ઓર રોઝા રખ્ખો તો તુમહારા ભલાહે અગર તુમ સમજ રખતેહો

લીખ્ખા હે કે જબ હઝરત આદમ અલેહીસ સલામકો જન્નતસે નીકાલે ગયે ચાલીસ રોઝતક ઉન્હુને ન કુચ્છ ખાયા ન પીયા ઓર દોસો બરસતક બગબર રોતે રહે ઓર સો બરસતક આદમ ઓર હવ્વામે જુદા’ઈ રહી. ઓર તીનસો બરસતક આદમને શર્મકે મારે અપના સર ઉપરકો ન ઉઠાયા યુનુસ બીન હુબાબ વ અલકમા બીન મુરશદ કા કોલ નકલ હે કે અગર દુનિયાકે તમામ આસુ ઉંકા હઝરત દાઉદઅલેહીસ સલામ કે આસુઉંસે મુકાબલા કીયા જાય તો દાઉદકા આસુ જયાદા હોગા. ઓર અગર હઝરત દાઉદ અલયહીસ સલામ કે આસુઉંકા તમામ દુનિયાકે આસુઉંકો સાથ મીલાકર હઝરત આદમ અલયહીસ સલામકે આસુઉંસે મુકાબલા કીયા જાય તો હઝરત આદમ અલય હીસ સલામકા આસુ જયાદા હોગા. અલગરજ જબ હઝરત આદમ અલયહીસ સલામકી તોબા કુબુલ હુઇ આપને બારગાહે[1] ઇઝદીમે[2] ઇલતેજાકી[3] કે યા ખુદાવદે આલમ જીસ તરેહ મેરે

---

૧ બારગાહ=દરગાહ, દરબાર ૨ ઇઝદ=પરમાત્મા ૩ ઇલતેજા=પ્રાર્થના દુઆ.

કલ્બકી[1] તારીકીકો[2] તુંને અપની રહેમતકે પાનીસેં ધો દીયા ઈસી તરેહ મેરે જીસ્મકી[3] સીહાઈ કોભી[4] દુર કરદે હુકમ હુવા કે અયે આદમ તીન રોઝે ઈન તીનુ દીનુમે રખ્ખો. જબ તેરવીંકો રોઝા રખ્ખા તો થાઈ[5] બદન ઉનકા રોશન હો ગયા ઓર ચૌઉદવીંકો દો થાઈ ઓર ૫ દરવીંકો સારા બદન રોશન હોગયા.

હાસીલે કલામ મેરા ઈસસે યે હે કે હઝરત આદમ સફી ઉલ્લાહપર "ઐયામેબેઝ" કે યાને હર મહીનેકી તેરવીં ચૌદવીં ઓર પંદરવીંકે રોઝે ફરજ થે

અબ મેં ઇસ મુબારીક મહીનેકી ફઝીલત બયાન કરતાહું. ભાઇઓ જરા ગોરસેં સુનો ઓર ઇસપર અમલ કરો.

સહીહેનમે અબુ હરીરાસેં રીવાયત હે કે હજરત ને ફરમાયા જીસને રમઝાન કે રોજે ઈમાન કે સાથ ઓર સવાબકે વાસ્તે રખ્ખે ઉસકે કુલ ગુનાહ બક્ષ દીયે જાઇગે મગર લોગુ કે ડરસેં યા દીખાને સુનાને કે વાસ્તે નહો જબ રમઝાનકી પહેલી રાત હોતીહે તો શયાતીન[6] ઓર શરકસ જીન[7] જંજીરૂ મે[8] જકડે જાતેહે ઓર દોજખકે[9] દરવાજે બધ કીયે જાતે હે પસ ખુલા નહીં રહેતા ઉસમે સેં ઓર પુકારતા હે પુકારનેવાલા અયે ખેર[10] કા તાલીબ યાને નેકી ઓર સવાબકા ઢુંડનેવાલા આગે બઢ ઓર અયે શરકા[11] તાલીબ[12] યાને બુરાઈકા ઇરાદા કરનેવાલા ઠેરજા ઓર અલ્લાહકે આજાદ કીયે હુવે બ દેહે આગસે યાને અલ્લાહ

---

૧ કલ્બ=દીલ, હૃદય ૨ તારીકી=કાળાશ ૩ જીસ્મ=શરીર. ૪ સીહાઇ=કાળાશ ૫ થાઇ=ત્રીજો ભાગ ૬ શયાતીન=શેતાનો. ૭ શરકસ=બદમાસ, મસ્તીખોર. ૮ જંજીર=બેડી. ૯ દોઝક=નર્ક. ૧૦ ખેર=સારા કૃત્ય. ૧૧ શર= બુરાઇ ૧૨ તાલીબ=ચાહનાર

તઆલા ઇસ મુબારીક મહીનેકી બરકતસે' બહોત બહુ'કો દોઝખસે આઝાદ કરતાહે શાયદ[1] તુંભી ઉનહીં મેસે' હો ફરમાયા આ હજરતનેકે જનતકે આઠ દરવાજે હે ઉનમેસે એકકા નામ રયાન હે ઉસમે સીવાયે રોઝાદારૂકે કીસીકા ગુજર નહોગા.

ભાઇયો યે વો મહીના હે જીસમે ઇમાનવાલુકા રીઝક જયાદા કીયા જાતાહે યે સબ્રકા મહીનાહે ઓર સબ્રકા સવાબ બહેશત હે યે ગમખ્વારીકા મહીના હે જીસને રમઝાનમે રોઝાદાર કો રોઝા ઇફતાર કરાયા ઉસકે લીયે ગુનાહુકી બક્ષાયસ[2] ઓર દોઝખસે આઝાદીકા સબબ હોતાહે ઓર ઉસકો ભી રોઝાદારકે બરાબર સવાબ હોગા [3]બીલા ઇસકેકે રોઝાદાર કે સવાબમે કુચ્છ કમહો યાને રોઝાદારકો તો અપને રોઝેકા પુરા સવાબ હી હે ઇફતાર કરાનેવાલે કો ભી ઉતનાહી સવાબ અલગ મીલેગા અયે ભાઇયો ઇસ મહીનેકી યે ફઝીલતહે, ઓર અગલી ઉમ્મતુકે રોઝેસે હમારે રોઝેકે સવાબ બડા દીયે ગયે ઓર અગલી ઉમ્મતુપર બાજ જો [4]મુશકકતે થી વો ઇસ શરીયતે મોહમદીયા સ૦ લ૦ અ૦ મે આસાનીકે લીયે ઉઠાદીં ગઇ વો આસાનીયું'કો ભી સુન લીજીએ અગલી [5]ઉમ્મતુમે ખા પી કર જો લોગ રાતકો સોતેથે તો ફીર ઉઠકર ખાના પીના જાયજ[6] નહીંથા ઉસી વખ્તસે' રોઝા હો જાતા થા હમારી શરીયતમે' ભી પહેલે યેહી હુકમથા ફીર ખુદાવદે આલમને આસાન કરદીયા કે સહર[7] તક ખાઓ પીઓ. અગલી ઉમ્મતુપર રોઝેમે બાત ચીત્ત કરનાભી બીલકુલ હરામ થા ઓર જીસ તરહ ખાનેપીનેસે' રોઝા ટુટતા હે વેસાહી

---

૧ શાયદ=કદાચ ૨ બક્ષાયસ=છુટકારો ૩ બીલા=સીવાય ૪ મુશ્કકત=દુખ ૫ ઉમ્મત=શીષ્યો ૬ જાયજ=યોગ્ય ૭ સહર=સવાર.

બોલનેસેંભી રોઝા ટુટ જાતાથા હમ લોગુસે યે તકલીફ ઉઠાદી ગઈ, ઈજાજત હે કે કુચ્છ મુજાયકા[1] નહો બોલો ચાલો અપની જરૂરતું ઓર હાજતું કે મુતઅલ્લક જાયજ તોરપર ખૂબ ખૂબ બાતે કરો બલકે ચુપચાપ રહેનેસે મના ફરમાયા હે અલબત્તા યે ફરમાયા કે ઝુઠ ન બોલો ગીબત[2] ન કરો ગાલીયા ન બકો ખીલાફ બાતે ન કરો કે ઈન સબસે રોઝા અકારત ઓર સવાબ બાતલ હો જાતાહે બુખારીકી હદીસમે વારીદ હુવા હે કે જો કોઈ ઝુઠ બોલના ન છોડે ઉસકા ખાનાપીના છોડના અકારત હે ભાઈયો અલ્લાહ તઆલા હમ લોગુ પર રહેમ ફરમાય એસા ન હો કે ઈન બાતુકે સબબસેં દીનભરકા ભૂકા પ્યાસા રહેના હમારા અકારત જાય.

અયે સાહબો જબ તુમ ઇન આસાનીયુંકો ઓર ઇસ મુબારીક મહીનેકી ફઝીલતકો સુન ચુકે તો ચાહીયે કે તુમ ઓર હમ સબ રોઝે રખખે ઓર અલ્લાહકે ખાસ ઓર ફરમાબરદાર બંદે હો જાય.

(નઝમ)

કરો શોકસે ભાઇયો રોઝા નમાઝ, કે રાઝી રહે તુમસે વો બેનયાઝ.
શરીયત મોહંમદપે કાયમ રહો, ખીલાફ પંયંમ્બર ન હરગીજ ચલો.
કરો કામ વો જો નબીને કીયે, વકુરઆમેં જો હક્કને બતલા દીયે
ચલોગે અગર તુમ જો ઉનકે ચલન, તો જન્નત મીલેગી તુમે જાનેમન
ખીલાફે પયમ્બર કસે રાહ ગુઝીદ કે હરગીજ બ મનઝીલ ન ખ્વાહદ રસીદ.
યે બીસ્મીલકી હે આરઝુ[3] અયે ખુદા, રહું શરએ એહમદપેં કાયમ સદા.

---

૧ મુજાયકા=અડચણ. ૨ ગીબત=નીંદા ૩ આરઝુ=ઉમેદ, ખ્વાહેશ

મુફીદુલ ઇનસાન.

ફસલ ૬ છઠ્ઠી.

બીચ બાયાન ફજાયલ દુરૂદ શરીફકે.

(ગઝલ)

ખમોશ બેઠેહો કયા મોમીનો દુરૂદ પઢો,
શફીયે[1] રોઝે જઝા પર[2] પઢો દુરૂદ પઢો,
જહાકી[3] હોજો તલબ તાલીબો દુરૂદ પઢો,
બહેશત્[4] પાવગે અયે સાહબો દુરૂદ પઢો.
સુનો હબીબે ખુદાકી અગર મહોબત હે,
સુનો જનાબ કે જબ નામકો દુરૂદ પઢો;
શફીએ હશ્રકી મદહત્[5] સુનો દુરૂદ પઢો,
ઈધર ઉધરકી નબાતે કરો દુરૂદ પઢો.
તમામ જીસ્મમે ખુશબો મલો દુરૂદ પઢો,
મશામે[6] જાકો મોઅત્તર[7] કરો દુરૂદ પઢો,
યે કોન બઝમ[8] હે કીસકા હે જીક્ર લુત્ફે યહા,
અદબસે બેઠો અદબસે ઉઠો દુરૂદ પઢો

ઇરશાદ ફરમાયા આ હઝરત સ૦ અ૦ લ૦ ને કે જો કોઇ મુજપર એક મરતબે દુરૂદ શરીફ પઢતા હે મેરા પરવરદીગાર દસબાર ઉસપર રહેમત ભેજતા હે. રીવાયતહે હઝરત અબુબકર સીદીક રદી સે આપ ફરમાતે હે કે જેસે આગમે લોહા ડાલને સે ઉસકા મેલ દુર હો જાતાહે ઇસી તરેહ દુરૂદ શરીફકે પઢને

---

૧ શફી=શફાઅત કરનાર ૨ રોઝેજઝા=બદલાનો દીવસ, હશ્ર, મહે શર ૩ જહા=દુનિયા ૪ બહેશ્ત=સ્વર્ગ, જન્નત ૫ મદહત=તારીફ, પશંસા. ૬ મશામ=દીમાગ, મગજ ૭ મોઅત્તર=ખુશબોવાળુ કરવુ, ૮ બઝમ=સભા.

વાલેકે ગુન્હા[૧] નેસ્તો[૨] નાબુદ હો જાતે હેં ઓર હદીસ શરીફ મેં આયા હે કે જો કોઇ દુરૂદ શરીફ મહોબત સે ભેજે ખુદાકે હબીબ પર તો વાજીબ હો ચુકી શફાઅત[૩] ઉસકી આ હઝરત સ૦ લ૦ અ૦ પર ઓર નજદીક હોગા વો શખ્સ મેદાનમે હશ્ર[૪] કે સાથ હઝરત સ૦ લ૦ અ૦ કે જન્નતમેં ઓર હદીસમે આયા હે કે જો કોઇ દુરૂદ પઢતાહે હઝરત સ૦ લ૦ અ૦ પર તો હઝરત સ૦ લ૦ અ૦ તમામ ઉસકે કારોબાર કે મુતવલ્લી ઓર વકીલ હોગેં હશ્ર ઓર હીસાબ ઓર વખ્ત તોલને મીઝાનમેં[૫] આમાલકે[૬] ઓર ચલને પુલ સરાત પર કે ઓર સબ ગુન્હા ઉસકે બક્ષવાઇગે ઓર ઉસકો જન્નતમેં દાખીલ કરવાઇગે જો કોઇ દુરૂદ પઢતા હે હઝરત સ૦ લ૦ અ૦ પર તો બરકત દેતાહે અલ્લાહ તઆલા ઉસકે તમામ માલ અસબાબ ઓર ઓલાદમે ચોથી [૭]પુશ્ત તક ઓર હદીસ શરીફમે આયાહે કે જો કોઇ હમેશાં દુરૂદ શરીફકા વીર્દ[૮] કરતા હે ઉસકો નજાત દેગા અલ્લાહ તઆલા ફેક ઓર ફાકા[૯] ઓર તમામ આફાત[૧૦] દીની વ દુનીયવીસેં ઓર દુશ્મનુ કે શર[૧૧] ઓર સખતીયુ સે દુનિયાકી ઓર સકરાતકે[૧૨] હોલુ[૧૩] સે ઓર રોઝે કયામત કો નજાત પાવેગા. ઓર હદીશ શરીફમેં આયાહે કે જો કોઈ હઝરત પર દુરૂદ પઢતાહે ઉસી વક્ત મલાયકા[૧૪] હઝરત સ૦ લ૦ અ૦ કી મજલસમે જાકે અર્જ કરતેં હેં કે યા રસુલુલ્લાહ ફલાના સખ્સ યા ફલાની ઓરત દુરૂદ ભેજતે હે ઓર સલામ ભેજતે હે આપ પર

---

૧ ગુન્હા=પાપ ૨ નેસ્ત=મટી જવુ ૩ શફાઅત=શીફારસ ૪ હશ્ર=મહા પ્રલય. ૫ મીઝાન=તરાજુ, ત્રાજવાં ૬ આમાલ=કૃત્યો ૭ પુશ્ત=પેઢી ૮ વીર્દ=મહાવરો ૯ ફેક ઓર ફાકા=ખાવા પીવાની તગી ૧૦ આફાત=દુ.ખ ૧૧ શર=બુરાઇ ૧૨ સકરાત=મૃત્યુ વખતની હાલત. ૧૩ હોલ=ડર, દહેશત. ૧૪ મલાયક=દેવતા.

ઓર રોજ બ રોજ[1] મહોબત અલ્લાહ તઆલા કી ઉસપર ઓર આ હઝરત સ૦ લ૦ અ૦ ઓર મલાયકા ઓર દુનિયામે સબ મુસલમાનુ કી બલકે સબ મખલુકકી[2] જ્યાદા હોતી જાતી હે ઓર રફતા રફતા[3] ઝીયારત જનાબ સરવરે કાયનાત સ૦ લ૦ અ૦ કી હાસીલ હોતી હે ઓર મીજલીસ શરીફમે દાખીલ હોતાહે ઓર હદીસમેં આયા હે કે જો કોઇ વીરદ રખતા હે દુરૂદ શરીફકા તો અલ્લાહ તઆલા મના કરતા હે કીરામન કાતેમીન કો[4] ઉસકે ગુનાહ લીખનેસે

યા અખી ફઝાયલ દુરૂદ શરીફકે માલુમ કરનાકે ફાયદે દુરૂદ શરીફકે પઢનેમે બહોતહે વલે યા મુખ્તસર કરકે લીખે હે તો ચાહીયેકે હરખાસો આમ વીર્દ દુરૂદ શરીફકા કરે ઓર અલ્લાહકે મકબુલ ઓર પ્યારે બદુ મે શરીક હો અય સાહબો યે વો દુરૂદ શરીફ હે જીસકે લીયે અલ્લાહતઆલાને ફરમાયાહે આયતે કરીમામે.

ઇન્નલ્લાહા વ મલાયેક તહુ યો સલ્લુના અલન નબીયે યા ઐયોહલ લઝીના આમનુ સલ્લુ અલય હે વ સલલેમુ તસ્લીમા- (તરજુમા) તહકીક અલ્લાહતઆલા ઓર ઉસકે ફરીશતે દુરૂદ ભેજતેહે ઉપર નબી સ૦ લ૦ અ૦ કે અયે ઇમાનવાલો દુરૂદ ભેજો ઉપર નબી સ૦ લ૦ અ૦ કે ઓર ભેજો તુમ સલામ ભેજના પસ જબ અલાહ તઆલાને હુકમ દુરૂદ[5] પઢનેકા હઝરત પર ફરમાયાહે અપને બદુકો તો લાઝીમ ઓર વાજીબ હુવા

---

૧ રોજમરોઝ=દીવસે દીવસે ૨ મખલુક=પેદા કરેલી ચીજો. ૩ રફતા રફતા=ધીમે ધીમે ૪ કીરામનકાતબીન=સારા નરસા કૃત્ય લખનાર દેવતા. ૫ દુરૂદ=પ્રાર્થના. ૬ કુદસી=દેવતા

સબ ઈમાનવાલું પર દુરૂદ શરીફ આ હઝરત સ૦ લ૦ અ૦ પર બા શોકે દીલ પઢે

(નઝમ)

ઉસ શહે અરદો સમાં પર અયે મીયા, ભેજતા હે રબ દુરૂદ ઓર કુદસીયા,
તુમભી ભેજો ઉસપે બસ હરદમ દુરૂદ, તા કે વો રહેમત કરે તુમ પર વદુદ.
રાતદીન આઠુ પહેર શામો શહર, પઢ દરૂદા તુ નબીપર અય ઉમર.

મુફીદુલ ઈનિસાન.

ફસલ સાતવી

બીચ બયાન મેરાજ શરીફકે.

(ગઝલ)

ખુદા રૂખસેં પરદા ઉઠાતા હે આજ,
મોહમદકો જલવા[1] દીખાતા હે આજ,
દીખાતા હે કયા મરતબા કુર્બકા[2],
કે ઝાનુ[3] બ ઝાનુ બીઠાતા હે આજ.
ઉધર બે નયાઝી ઈધિર નાઝ[4] હે,
ખુદા અપની ચાહત દીખાતા હે આજ,
મુબારીક હો અયે આસીયો[5] હર ગુન્હા,
શફાઅતકા મોઝદા[6] સુનાતાહે આજ
હબીબે ખુદા અશરફે[7] અબીયા,
મુબારીક હો મેરાજ પાતાહે આજ,
વો મતલુબ તાલબ હે જીસકા ખુદા,
અજબ શાન શોકતસે જાતાહે આજ

---

૧ જલવા=દીદાર ૨ કુર્બ=નજદીક થવુ ૩ ઝાનુ=ઘુટણ, સાથળ. ૪ નાઝ=બે પરવાઇના ચાળા, લાડ, પ્યાર. ૫ આસી=ગુન્હેગાર. ૬ મોઝદા= ખુશખબર. ૭ અશરફ=બુઝર્ગ, ઉચ માણુસ, ભલો માણુસ, શરીફ

નસીમે[1] સબા[2] દમ બુરાકે[3] જીના,
સવારી કો હઝરતકી આતા હે આજ,
ફલક[4] અઝ્ રહે ફખરે ઝેરે કદમ,
સરે ઇજ્ઝ અપના ઝુકાતા હે આજ.
ન કયું ફખ્ર[5] હો અર્શકો ફર્શપર,
કદમ આપકા ઉસપે જાતા હે આજ.
ખબર આમદે મુકદમે પાકકી,
ફરીશતુ કો ખાલીક સુનાતા હે આજ.
કરો ખુલ્દકો[6] જલ્દ આરાસ્તા
કે સરદાર જન્નતકા આતા હે આજ,
ખુસીસેં યે ફુલા હે બાગે ઇરમ.
નહીં અપને જામે સમાતા હે આજ,
ઇલાહી યે આશક તેરે સામને.
પયે અફ્વ[7] તકસીર[8] આતા હે આજ

જાનો તુમ અયે તલબગારાન ઇનાયતે એહમદી વ અયે ખ્વાહાન[9] શફાઅને મોહંમદી કે જબ પચાસ બરસ તીન મહીનેકી ઉમર હોતુ જહાકે રહેબરે મઝહરે જાતે કીબ્રીયા ખાતે મુલ અબીયા હામીયે[10] ઇનસોજા માલીકે કોના મકા[11] શાફયે ય વમે હીસાબ શાહ આલી જનાબ હઝરત મોહમદ મુસ્તફા એહમદે મુજતબા કી હુઇ આપકી સવારી બડે શાનો શોકતસે

૧ નસીમ=ઠંડી હવા. ૨ સબા=પરોઢીઆની પૂર્વ દીશા તરફથી ચાલતી લહેર ૩ બુરાક=ઘોડા જેવુ જાનવર ૪ ફલક=આકાશ ૫ ફખ્ર ફખર કરવુ, ફુલવુ. ૬ ખુલ્દ=જન્નત, સ્વર્ગનુ નામ ૭ અફ્વ=ક્ષમા ૮ તકસી =ભુલ ૯ ખ્વાહાન=ચાહનાર. ૧૦ હામી=મદદગાર. ૧૧ કોનોમકા =જમી આસમાન

અર્શપેં ખુલવાઇ ગઈ રીવાયત મશહુરહે કીતાબુ મે મજકુર હે કે માહે રજબ–કી સત્તા ઇસવીં શબ[૧]–કો આપકો મરતબયે મેરાજ મરહમત[૨] હુવા ખલઅતે[૩] શરફરાઝી[૪] ઇનાયત હુવા. ફરીશતા મોઅઝઝમો મુકરરમ[૫] બ હુકમે રબ્બે જલીલ સત્તર હજાર ફરીશતોકો લેકર આપકે દોલતખાનેપર આયા ઓર એક બુરાક બર્ક[૬] ખીરામ[૭] મુરસ્સા લગામ સાથ લાયા. આપકો ખ્વાબે ઇસતેરાહત મે[૮] મસરૂફ પાયા આ હઝરતકો જગાના ખીલાફે અદબ જાના આખીર જીબ્રીલ અલયહીસ સલામને બહુકમે ઇલાહી અપના મુહ પાયે[૯] મુબારીક કો લગાયા. ઓર ઇસતરેહ આજીઝાના કલામ ઝબાપે લાયા.

(ગઝલ)

દરપે જીબ્રીલ ખડેહેં શહે અનવર જાગો,
જાગો મહેબુબે ખુદા શાફીએ કવસર જાગો.
પેશવાઇકે લીયે આતે હે જીબ્રીલે અમીન,
વારસે ખુલદે બરીં[૧૦] રોનકે મહેશર જાગો.
દાફયે રંજે ગુનાહા વ શફીયે[૧૧] મહેશર,
રાહતે જાનો જીગર હામીયે[૧૨] અકબર જાગો.
આપકી જાતસે હોવેગા મુનવ્વર ઇસલામ,
અયે મેરે હાકમે દીન સાહબે લશ્કર જાગો,

---

૧ શબ=રાત ૨ મરહમત=ઇજ્જત આપવામા આવી, મહેરબાની કરવામા આવી ૩ ખલઅત=પોશાક ૪ શરફગાજ=ઉચા, મોટા, મહાન ૫ મુકર્રમ=જેના ઉપર મહેરબાની કરવામા આવી હોય તે ૬ બર્ક=વીજળી ૭ ખીરામ=ચાલ ૮ ઇસ્તેરાહત=આરામ. ૯ પા=પગ ૧૦ ખુલદેબરીં=શુશોભિત સ્વર્ગ. ૧૧ શફી=સફાઅત કરવાવાળા ૧૨ હામી=મદદ કરવાવાળો.

તુમકો ખાલીકને બુલાયા હે બ લુત્ફો ઇકરામ,
અયે મુસાફીર શબે મહેરાજકે રહેબર[1] જાગો
આયેહે હુરો[2] મલક[3] દરપે કદમ બોસીકો,[5]
મેરે આકા મેરે મોલા મેરે સરવર[6] જાગો,
મલતે જીબ્રીલ અમીન તલવુપે આંખે અપની,
નુરે હક્ક નુરે નબી નુરે પયગમ્બર જાગો
ગલબયે કુફ્રકો[7] આલમસે મીટાને વાલે,
બુત શીકદ[8] કીલઆ શીકંદ વાલીયે ખયબર જાગો.
કીશતી[9]યે ઉમ્ર હુઇ મોજે ગુનાહુમેં ગરીક,
અયે મેરે બહેરે[10] શફાઅતકે સનાવર જાગો.
અર્શપર આપકે દીદારકા રબ[11] હો મુશતાક,
નીંદકે માતે મેરે જામયે અતહર જાગો
અર્જ બાદલકી યે હે શેહકા ગુલામાને ગુલામ,
હામીયે દીન મદદ હૈદરો શફદર[12] જાગો

પસ જબ આપ બેદાર[13] હુવે ફરમાયા જીબ્રીલ અલયહીસ સલામને આ હઝરત સ લ. અ સે કે ખુદાવદે કરીમો રહીમને આપકો દરબારે ખાસમે તલબ ફરમાયા હે આજ આપકી મેરાજકી રાત હે આ હઝરત સ. લ અ ફરમાતે હે કે જબમેં અપને બીસ્તર સે ઉઠા તબ હઝરત જીબ્રીલ મુઝે ચશમએ[14] ઝમ-

૧ રહેબર=ભોમીયો ૨ હુર=દેવાગના ૩ મલક=દેવતા. ૪ દર=દરવાજો. ૫ કદમબોસી=ચર્ણ ચુબન. ૬ સરવર=સરદાર ૮ બુતશીકદ=મુર્તિખંડન કરનાર ૯ કીશતી=નાવ, ઝંઝ ૧૦ બહેર=સાગર, નદી ૧૧ રબ=પરમેશ્વર. ૧૨ શફદર=સૈન્યનો કતલ કરનારો, પહેલવાન ૧૩ બેદાર=જાગૃત. ૧૪ ચશ્મએ ઝમઝમ=એ નામનો કુવો

ઝમકે કરીબ[1] લાયે મેને ફોરન આબે[2] ઝમઝમ સેં વુઝુ કીયા ઓર દો રકાત નમાઝ પઢી જબ દરે મસજીદ તક આયા દેખા કે એક બુરાક ઊંટસે છોટા ઓર દરાઝ ગોષસે બડાહે ચેહરએ જેબા ઉસકા ઇનસાનકી તરહ થા જીબ્રીલને કહા અયે હબીબુલ્લાહ ઇસ બુરાકપર આપ સવાર હોજીએ આપ ઉસે દેખકર રોને લગે ખતાબ[3] આયા કે અયે જીબ્રીલ તું હમારે મહેબુબસે પૂછ યે વકત અયશો કામરાનીકા[4] હે યા મલાલો અંદોહ પરે શાનીકા ? આ હઝરત સ. લ. અ. કહેને લગે અયે જીબ્રીલ અલયહીસ સલામ આજ મુઝે ખલઅતે સરફરાઝી મરહમત હુવા ખાલીકે અકબરને પાસ બુલાયા બુરાક સ્વારીકે વાસ્તે આયા આહ! કયામતકે દીન મેરી ઉમ્મુતકે લોગ અપની અપની કબરૂસેં નંગે ભૂકે ઉઠીંગે ઓર હાથ બેકસીકા[5] ફેલાય બોઝ ગુનાહા ઊઠા સર પર લીયે હુવે યે પચ્ચાસ હઝાર બરસકી રાહ[6] પુલસરાત ઓર તીસ હઝાર બરસકી રાહ કયામતકો કયુકર તય કરીંગે ખતાબ આયા કે મહેબુબ મેરે[7] આપ કુચ્છ ઇસકા ગમ ન ફરમાવે જેસા કે બુરાક આજ દરે દોલતપે આપકી સવારીકે વાસ્તે ભેજા હે વેસે હી આપકી ઉમ્મતકી સ્વારીકે વાસ્તે એક એક કબ્રપર ઇલાહીદા ઇલાહીદા ભેજુંગા જબ યે ખતાબ આપને સુના બહોત ખુશ હુવે ઓર શીજદયે શુક્ર અદા કીયા જબ આપ બુરાક પર સ્વાર હોને લગે બુરાકને કુદના શરૂ કીયા જીબ્રીલ અલયહીસ સલામને કહા યે કયા! બેઅદ બી ઓર ગુસ્તાખીહે અગર પહેછાનકી આખ

---

૧ કરીબ=પાસ. ૨ આબ=પાણી ૩ ખતાબ=બોલ, કહેણુ ૪ કામરાં =જેની આશા પુરી થઇ હોય તે ૫ બેકસી=લાચારી ૬ રાહ=રસ્તો. ૭ મહેબુબ=પ્યારો.

રખતાહે તો પહેછાન તબ બુરાકને કહા કે કયામતકે દીન શફી-
ઉલ મુઝનબીન્ ચેહી હોગે જીબ્રીલને કહાકે હા. તબ બુરાક
ઝુક ગયા ઓર કહા કે સવાર હોજીયે યા ખતમુલ મુરસલીન્[1]
લેકીન અર્જ મેરી કુબુલ કીજીયે આપને ફરમાયાકે વો અર્જ અ-
પની બ્યાન કર તબ બુરાકને અર્જ કીયા કે યા રસુલે ખુદા
શાફ્યે રોઝેજઝા[2] મેરી અર્જ ચેહીહે કે કયામત કે દીન મુજસે
બહેતર બહેતર બુરાક આપકી સ્વારીકે વાસ્તે આઇગે ઉમેદવાર
હું કે ઉસવક્તભી આપ મુઝીકો પસંદ ફરમાય આપને અર્જ
ઉસકી કુબુલ કી લીયા હે કે જબ આપ બુરાક પર સવાર હુવે જી-
બ્રીલ અલયહીસ સલામને લગામ પકડી મીકાઇલ ને રકાબ થામી[4]
ઇસરાફીલ આપકે કપડે સંભાલને લગે ફરશતુંકી ફોજ આગે
પીછે દાહને બાયે સાથ હુઇ ઓર બુરાક આપકો લેકર બેતુલ
મુકદ્દ[5] દસકી જાનીબ રવાના હુવા.

(કસીદા)

ફલક[6] પર શોરહે બરપા રસુલુલ્લાહ આતેહે,
હરેક અર્શીયેહી કહેતા રસુલુલ્લાહ આતેહે
જમાલે પાક દેખો ચલકે અપને ફખ્ર બેટેકા,
કહા આદમને અયે હવ્વા રસુલુલ્લાહ આતેહે.
બીછાવો ફર્શ[8] આખુંકા તસદ્દુક જાનો દીલસે હો,
એ બોલા ગોલ[9] હુરૂકા રસુલુલ્લાહ આતે હે

---

૧ ખતમુલ મુરસલીન=જેના ઉપર પેગમ્બરી ખતમ થઇ હોય તે.
૨ રોઝે જઝા=કયામત ૩ બહેતર=સારા ૪ થામી=ઝાલી, પકડી. ૫ બેતુલ
મુકદ્દસ=જેરૂસલેમ ૬ ફલક=આકાશ ૭ ફખ્ર=બુઝુર્ગીવાળો ૮ ફર્શ=બી.
છાત ૯ ગોલ=સમુહ, ટોળુ

જો આયે બેહેરે ઇસતકબાલ આમદકી ખબર સુનકર,
તો કયા ઇદરીસ ને દેખા રસુલુલ્લાહ આતેહે.
જો થે દીદારકે મુશતાક યુસુફકી ખબર સુનકર,
યે કહેતે થે દીલે શયેદા[1] રસુલુલ્લાહ આતેહે.
તજલ્લી તુરપર દેખી જો થી વો દેખલો ઇસદમ,
કહા જીબ્રીલને મુસા રસુલુલ્લાહ આતેહે
ખલીલુલ્લાહકો ભી યે ખબર જીબ્રીલ કર આયે,
કે સબ મખલુક કે મૌલા રસુલુલ્લાહ આતેહે
જીલા[2] દેતેહે મુરદુંકો ગુલામાને ગુલામ ઇનકે,
જીયારત કરલો અયે ઇસા રસુલુલ્લાહ આતેહે
મલાયક હુરો ગીલમાં અબીયા બોલે ઝેહે કીસ્મત,
ફલક પર જબ હુવા ચર્ચા રસુલુલ્લાહ આતેહે.
શફાઅત કી ઈજાઝત લેકે જબ આવીંગે મહેશરમેં
ગુન્હેગારૂ મેં ગુલ[3] હોગા રસુલુલ્લાહ આતેહે.
યેહી મીલાદકી મેફીલ જો દેખી ચશમ[4] બાતનસે,
તો મદાહે[5] હીઝી[6] બોલા રસુલુલ્લાહ આતેહે.

રીવાયતહે કે જબ આપકી સ્વારી પહેલે આસ્માન પર પહોંચી આપને હઝરત આદમ અલયહીસ સલામ કો દેખા જીબ્રીલ અલયહીસ સલામને કહા યે તુમારે બાપ આદમ અલયહીસ સલામ હે ઇનકો સલામ કરો આપને સલામ કીયા હઝરત આદમ અલયહીસ સલામ ને ખુશ હોકર દુઆ

---

૧ શેદા=દીવાના. ૨ જીલા દેતેહે=જીવતા કરે છે ૩ ગુલ=પોકાર, બૂમ. ૪ ચશમબાતન=જ્ઞાનચક્ષુ. ૫ મદાહ=પ્રશંસા કરનાર, તારીફ કરનાર. ૬ હીઝી=ગમગીન.

દી. પસ આપ ઇસી શાનો શોકતસેં ચલે જાતે થે પેગ-મ્બરૂં ઓર ફરીશતુંસેં મુલાકાત કરતે હુવે શીદ્ર તુલ મુનતહા તક પહોંચે રૂહુલ અમીનને કહા યા રસુલુલ્લાહ સ. લ. અ. ઇસ સે આગે મેરા મકદુર નહીં કે આપકે સાથ ચલું.

(શએર)

અગર બાલ્લજાર યાસેં આગે ચલુ, ફરોગે તજલ્લાસે બિલકુલ જલું.

જબ નરકે જહાનમે પહોચે બુરાક ભી ચલનેસે રહે ગયા ઓર રફરફ સ્વારી કે વાસ્તે હાજીર હુવા ઉસપર સ્વાર હોકે બહોતસે પરદેતયે કીયે જબ એક પરદા બીચ અર્શકે બીચમેં રહા રફરફભી ગાયબ હોગયા. તબ આપ ગભરાયે ઉસવકત હઝરત અબુબક્કર સીદ્દીક રદી૦ કીસી આવાજ આઈ કે તસલ્લી[1] રખ્ખો યા રસુલુલ્લાહ અબ હકક તઆલા રહેમતે ખાસ ભેજેગા ઉસ આવાજકે સુનનેસેં ખાતીર જમા હુઇ બાદ ઉસકે હુકમ હુવા યા મોહમદ સ. લ. અ. ઇદનો મીન્ની ઈસી તરહ પરવરદીગારે આલમને હઝાર બાર ફરમાયા ઓર હર બાર હઝરત સ. લ. અ. કો તરક્કી હુઇ યહાં તકકે પરવરદીગાર કા દીદાર હાસીલ હુવા બાદ ઇસકે ઇરશાદ હુવા અયે મોહમદ કયા ચાહતા હે અર્જ કીયા ઇલાહી ઉમ્મતકો ફરમાયા સત્તર હઝાર તેરે લીયે બક્ષે ઓર કયા માગતા હે અર્જ કીયા ખુદાવંદા ઉમ્મતકો ફરમાયા સત્તર હઝાર ઓર બક્ષે ઓર કયાતલબ કરતાહે આપને અર્જ કીયા પરવરદીગાર ઉમ્મતકો ખતાબ હુવા સત્તર હઝાર ઓર બક્ષે રાવી લીખતા હે કે સાતસો બાર યેહી ખતાબ. હુવા ઓર કયા ચાહતાહે ઓર ઇસ શફીયે ઉમ્મતને

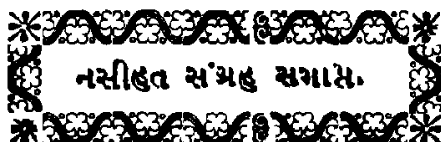
---

૧ તસલ્લી=દીલાસ

યેહી અર્જ કીયા કે ઇલાહી ઉમ્મતકો જબ કુલ મતાલીબ પુરે હો ચુકે. તબ બહેશત કે દેખનેકા હુકમ હુવા આપનેબ મુજીબ હુકમ રબ્બે બારીકે[1] બહેશત્ કી શએર કી રીદવાનને[2] ખુશ હોકર હરેક મકાન દીખાયા આપ ઉસે દેખકર ખુદાવંદે કરીમ કા શુક્ર બજાલાયે ખ્વાજાએ આલમ સ. લ. અ. દોલતે વીસાલસે માલા માલ હોકર હરમ મહોતરમ મે તશરીફ લાયે દેખાતો જંજીરે હુઝરા બ દસ્તુર હીલતીહે ઓર બીસ્તરે ખ્વાબ ઇસી તરહ ગરમ હે અલસ્સબા[3] સબસેં મહેરાજકા હાલ બયાન ફરમાયા પહેલે યાર ગાર અબુબકકર સીદ્દીક રદી૰ અનહો ને કહા સદક્તો યા રસુલુલ્લાહ યાને સચ્ચે હો અયે રસુલ ખુદાકે ખતાબ સીદ્દીક અકબર કા પાયા ઓર અબુજ હેલ ને કહા કઝબત[4] વો જીદીક[5] મશહુર હુવા ઓર જીસને સુના દુરૂદ પઢાઃ—

અલ્લા હુમ્મા સલ્લેઅલા સૈયેદેના મોહમદીં વ્અલા આલે સૈયેદેના મોહમદીન્ વ બારીક વ સલ્લીમ્.

સુરીદુલ ઇનસાં હુવા અબ તમામ,
પઢો તુમ નબીપર દુરૂદો સલામ.

નસીહત સંગ્રહ સમાપ્ત.

---

૧ બારી=પરમેશ્વરનું નામ છે રીદવાન=જન્નતના દારોગા. ૩ અલસ સબા=સવારમાં. ૪ કઝબત=જુઠા છો તમે એવુ કહેવું. ૫ જીન્દીક=બે ઇમાન.

બિસ્મીલ કાવ્ય.

બાબ સસ્સમ.

ગુલઝારે અનવર

એક અર્ઝ.

હમદો સના ઉસ ખુદાવદે ઝમીનો ઝમા માલીકે કોનો મકા[1] કી કયુંકર હો સકે જબ હદીસ શરીફમેં ઈસતરાહ આયાહે કે લા ઉહસી સના અનૂ અલયકા અનતા કમા અસ નયતા અલા નફસેક ઓર નાઆત ઉસ સરવરે આલમ ફખરે આદમ હઝરત મોહમદ સ. લ અ રસુલ મકબુલકી કયુંકર અદા હો કે જીસકી તારીફ ખુદ ખુદાએ દો જહાન કરતાહે ઓર હદીસ શરીફમેં વારીદ[2] હે લૌલાક લેમા ખલક તુલ અફલાક.

અહ્મદાબાદ યે ફકીર હકીર સરાયા તકસીર ઉમર મીયાં

૧ કોનોમકા=જમીન આસમાન ૨ વારીદહે=આવ્યુ છે.

વદ્દ હસન મીયાં સાકીન કસ્બે કુલોલ અર્જ કરતા હે કે જબ મરહુમ મુલ્લાં દોસ્તમોહમદ મીયાં સાહબ મએ' તખલ્લુસ બ "બીસ્મીલ" ને ઈન્તેકાલ ફરમાયા. આપકી ચંદ કીતાબા મેરે હાથ આઈ ઉસ્મે એક નોટથી જીસ્મે' નીહાયત મુફીદ ઓર દીલકશ અલવદાયે થી જીસકે મુસન્નીફ[1] કાજી અનવરમીયાં સાહબ બીસલ નગરીકે સો વો અલવદાયે ઇસ "બીસ્મીલ કાવ્ય"મેં ઇસ ગરજસેં કે ફાયદા ખાસ ઓર આમ ઉઠાવે ઓર ઇસ ખાકસારકો દુઆએ ખેરસેં યાદ ફરમાવે દાખલ કી ગઈ ઓર નામ ઇસ રીસાલેકા "ગુલઝારે અનવર" રખ્ખા. અબ ખ્વાહીશ મંદ હું કે અગર ઇસમેં શહો યા ગલતી નઝર આવે ઉસકો દુરસ્ત કરકે પઢે ઓર દામને લુત્ફસેં ઉસકો છુપાવેં ઓર ઇસ હે ચમદાન કે હકકમે દુઆ કરે કે અલ્લાહ પાક ઇસકે ગુન્હા બક્ષદે. ઓર અપને મકબુલ બંન્દુમેં ઈસેભી. શામીલ કરલે ફક્ત

રાકીમ,

ખ્વાહીશ મંદ.

આજીઝ ઉમર,

ખાકપાયે દરવેશાંન.

---

૧ મુસન્નીફ=રચનાર.

અલવદા ૧ લી.

તસનીફ઼ અનવર

બિસ્મીલ્લા હીર રહેમાન્ નીર રહીમ.

નઝર આતા અજબઆસારહે[1]

આજ ગુલશનકા નજર આતા અજબ આસાર[2] હે,
ગુલભી[3] કુમલાયેહેં હરએક શજ્રભી[4] ગમખ્વાર[5] હે.
હમને પૂછા બાગબાસે[6] આજ કયા ઈસરાર[7] હે,
વો લગા રોરોકે કહેનેકો અજબ ગુફ઼્તાર[8] હે
આહ અબ રમદા મુબારિક કુચ પર તૈયાર હે, ૧
ઇસ સબબ ગુલશનકે ભીતર આ પડા માતમ તમામ.
ગુલ હુવે વેરા ખીજાસે[9] બાગબાહે લા કલામ,
બુલબુલાભી દર્દસે કરતીહે નાલા[10] શુબહો શામ.
હાય અબતો ગમકી સારી હેં ચીમનમે[11] ધુમ ધામ,
ગમજદુ[12] પર આજ ગમકા આપડા તુમાર હે ૨
હાય અબ ગુલશનકે ભીતર આઈહે બાદે[13] ખીજા,
બુલબુલા બેકલ હે ઓર હે કુમરીયા નાલે જીના
તોતીયા ઇસ દર્દ સેં હે કર રહી શોરો ફ઼ીગા;
હાય અબ રમદા વદા હોતા હે અજ એહલે જહાન,
ઈસિ સબબ આખુસે જારી આસુઉકી ધાર હે ૩

---

૧ આ અલવદાની ટીકા માટે જુઓ પદ ૧૩ ની ટીકા બધી અલવદાઓની ટીકા સરખીજ છે, તેથી દરેકની નીચે ટીકા આપી નથી ફ઼કત અઘરા શબ્દોના અર્થ આપ્યા છે. ૧ ગુલશન=બાગ ૨ આસાર=નીશાનીઓ ૩ ગુલ=ફુલ. ૪ શજ્ર=ઝાડ. ૫ ગમખ્વાર=ગમ કરવાવાળો ૬ બાગબાં=માળી. ૭ ઇસરાર=ભેદ ૮ ગુફ઼્તાર=વાત ૯ ખીજા=પાનખર ઋતુ. ૧૦ નાલા=દર્દના પોકાર ૧૧ ચીમન=બાગ ૧૨ ગમજદે=દુખી ૧૩ બાદ=પવન

સબ સરો[1] ચકયા ખડે હે બાગમેં હેરાનસેં
ઉડ ગયાહે હોસ ઈસ ગાતમ ભીતર રીહાનસે[2];
કેલભી રોરોકે કેહતીહે ખડી રૂમમાનસેં,[3]
આહ અબ રમદા વદાહે ગુલશને દોરાનસે,
સબ શજર બા ચક દીગર ચુકર રહા તકરારહે. ૪

હાય હરયક ગુલને કીતાહે ગીરેબાં અપના ચાક[4]
બુલબુલા બેઠાહે ગુલબન પર લગાયે ગુલસેં તાક,
કુમરીયુ[5] ને દર્દસેં ડાલીહે અપને સરમે ખાક,
તોતીયા કહેતીહે હરદમ યાઈલાહી લા સેવાક;
હમ ગરીબું પર યે ગરદીશ[6] આ પડી યકબારહે. ૫

ઓર ગુલાબુને કીયે અપને ગીરેબા તારતાર,
બર્ગ ગુલકુભી લગેહે ગમસે દામન બીચ ખાર[7],
દેખકર ગુલશનકો રોતે હેગે તાયર[8] ઝાર ઝાર,
આબોદાના છોડ કર બેઠેહે પર અપને પસાર;
ઓર ભંમર ભીહો દીવાના ફીર રહાહે લાચારહે. ૬

યાસમન ઓર મોગરા ઓર જુઇ ભી બેચેનહે,
નરગીસુંને તરકીયે આજુસેં અપની નેનહે;
બેલ ઓર ચપા બગમ[9] રોતે ખડે દીન રેનહે,
ઓર ના ફરમાન ગમ ઓર દર્દકી મા બેનહે;
ગુલકી જાપે અબ નજર આતા ચીમનમે ખારહે. ૭

હાય અબ જાતાહે રમદા હમકો યહા છોડે નીરાસ,

---

૧ સરો=એ નામનું ઝાડ. ૨ રીહાન=સુગંધીદાર ઘાસ, લીલોતરી. ૩ રૂમ્માન=દાડમ, ૪ ચાક=ચીરવુ ૫ કુમરી=હોલોપક્ષી. ૬ ગરદીસ=ભીરોદશા. ૭ ખાર=કાંટા ૮ તાયર=પક્ષી. ૯બગમ=દુખના લીધે

ઇસ સબબ સોસન ખડીહે ગમસે હો કરકે ઉદાસ;
ઓર સુબુલને બીખેરે બાલ હોકર બે હવાસ,
બુલબુલા સર પીટતીહે ઓર હોતીહે હીરાસ,
આબો દાનેકા કીસીકું અબ કહા દરકારહે ૮

કેતકી ઓર દાવદી ચકપા ખડી ગમકે ભીતર,
ઓર ગુલે કુજેહ ને શેરો કર કીયેહેં ચશ્મતર,
ગુલ અબાસી ભી યુ રોરોકર હે કેહતી શર બશર,
હાય અબ રમઝા ચલા હમ બેકસુંકો છોડકર,
જખમ[1] ઈસ હીજરતકા અબ હોતા જીગરકે પારહે ૯

ઓર ગુલે લાલા ને ખાયા ગમસે અપને દીલપે દાગ,
બુલબુલ કા[2] તો રોરોકર હો ગયા ખાલી દીમાગ.
કોયલા ઈસ ગમ ભીતર જલકર હુઇ માનીદ ઝાગ,[3]
હોગયા માતમ સરા ઈસ ગમ ભીતર સારાએ બાગ,
કયા કરે જબ હુકમ યુંહીં દાવરે[4] દાદાર[5] હે. ૧૦

કયું ચલા જાતાહે અબતું કુચકર માહે સીયામ,
ડાલકર સબકે ગલેકે બીચ તું ઉલફતકા દામ[6],
કા તલક રોયા કરીંગે દર્દમે સાયમ તમામ,
અબતો સબ કેહતેહે રોરો માહે રમઝા અસ્સલામ;
તુંતો અબ જાતા હે ગમ અનવર કે તઈ બે પારહે. ૧૧

---

૧ જખમ=ઘા ૨ બુલબુલ=એ નામાનું પક્ષી ૩ ઝાગ=કાગડા ૪ દાવર =પરમેશ્વરનું નામ છે ૫ દાદાર=મદદગાર. ૬ માહેસીયામ=રોઝા મહીનો. ૭ દામ=જાળ, ૬ દો. ૮ સાયમ=રોઝદાર

અલવદા ૨ રી.

તશતીહ્ અનવર

યે ક્યા મજલીસ મેં કીલો કાલ હે.

બિસ્મીલ્લા હીર રહમાન નીર રહીમ

આજ અયે યારા યે ક્યા મજલીસ મેં કીલો કાલહે,
ઇસ તરહ ક્યા ચક બચક યે આપડી જ જાલહે,
એક ઉનસે યુંલગા કહેને કો યે એહવાલહે,
આજ ઇન યારૂંને દેખા ઉજ્જયે સવ્વાલહે.
આહ અબ ઇસ ગમકા હમકો દર્દ બાલુ બાલહે,
કોઇ યેહ કહે કરકે દીલહી દીલમે ગમ ખાને લગા;
કોઈ અપને હાથકો મલમલકે પસ્તાને લગા,
કોઈ દર્દે જીગરસે રોરોકે ચીલ્લાને લગા.
કોઇ રોરો કહેતાહે રમઝાન અબ જાને લગા,
કોઇ ઇધર ગીરીયાન[1] હેં ઓર કોઈ ઉધર બે હાલહે. ૨
કોઇ આપહી દીલહી દીલમેં ખાકે ગમ જલતાહે અબ,
કોઇ કહેતાહે કે યે રમદાન તો ચલતાહે અબ;
બે કરારી સખ્તસેં કોઈ આહ તલમલતાહે અબ,
કોઇ ખા અફસોસ અપને હાથકો મલતાહે અબ;
કોઈકા મુહ ઝર્દ[2] હે ઓર આંખ કીસકી લાલહે. ૩
ઈસતરહ મેફીલકે[3] ભીતર ગીરીયે ઓજારીહે આજ,
રોઝદારૂં કે તઈ હીજરતકા[4] દુ ખ ભારીહે આજ,

---

૧ ગીરીયાન=રૂદન કરનાર. ૨ ઝર્દ=ફીકુ, પીળુ. ૩ મેફીલ=સભા. ૪ હીજરત=જુદાઇ.

ઓલીયાઉ કે દીલુમેં જખ્મે ગમ કારીહે આજ,
સુફીયુ[1] કે તઇબી પહોચી ગમકી બીમારી હે આજ,
ઓર ગમ કરતાહે જો ગોશે[2] કુતુબ અબદાલ હે. ૪

ઇસ મુબારિક માહમે થીં આસી[3]યુકી બક્ષીસા,
મોમીનુકોથી ખુસી હરવખ્ત પઢતે થે કુરઆ,
મસજીદુમે આલીમુસેં જાકે સુનતેથે બયા,
આજ વો સબસે વદા હોતા હે બા અમનો અમા,
હશ્રમે હોગા અજર[4] જીસ જીસકા જો અફ્આલ[5] હે ૫

આહ કેસા ફેજથા ઇસ માહે રમદાકે સબબ,
માફ હોતેથે ગુન્હાહા હમ ગુનેહેગારૂ કે સબ;
હાય એસે ફેજસે મહેરૂમ હે જો બેઅદબ,
હશ્રકે દીન હોગા ઉનપર હક્ક તઆલાકા ગજબ,
ખૂબ પહોચેગી સજા ઉનકોકે જો બદચાલ હે. ૬

અયે મહે આલી તુ મુઝકો રબસે તી મીલવાઇયો,
ઓર કુલ ઉમેદ મેરી દીલકી તુ દીલવાઇ યો,
વસ્લ[6]કા સરબત મુઝે મહેબુબ સે પીલવાઇયો,
નેઅમતા જન્નત[7]કી સારી મુઝકો તુ ખીલવાઇયો,
અબ જુદાઇસે તેરી અનવરકા દીલ ગુરબાલ[8] હે. ૭

---

૧ સુફી=ત્યાગી ૨ ગૌશે કુતુબ અબદાલ=પરમાત્મા તરફથી ઘણા ઉંચા મરતબા પામેલા માણસો ૩ આસી=ગુનેહગાર ૪ અજર=સવાબ ૫ અફ્આલ=કૃત્ય, કામ ૬ વસ્લ=મેળાપ ૭ જન્નત=સ્વર્ગ ૮ ગુરબાલ=ચાળણી.

અલવદા ૩ રી.

તરાનીફ અનવર.

બીસ્મીલ્લાહીર રહેમાન નીર રહીમ—જીસ્મેં એક નયા મજકુર હે,
આજવો શબ[૧]હે કે જીસમેં એક નયા મજકુરહે;
મોમીના સારે જમાહે રોશની પુર નૂરહે,
રંગ ચેહેરેકા બના હરએકકા જ્યું કાપુર[૨] હે,
અશ્કકી[૩] શદ્દત હરેકકી આંખમેં ભરપુરહે,
ઈસ તરહ હર એકકા દીલ અબહો રહા રનજુર[૪] હે. ૧

યે અજબ દેખાસો યકદમ હોગયા મેં બેકરાર,
પૂછ ને લાગા મીસલ મજનુ[૫] હરેકકુ બાર બાર;
ક્યું હુવે યારાં યે લયલે કદ્ર[૬] મે તુમ અશ્ક બાર,
કીસ લીયે કરતે હે સબ અપને ગીરેબા તારતાર,
કયા હુવા યે માજરા ક્યું દીલ સબુકા ચુરહે. ૨

તબ સદા મજલીસ સે હોનેકું લગી યે આશકાર[૭],
યું લગે રોરોકે કહેનેકું બચશ્મે અશ્ક બાર[૮],
કયા કહે હમ હાય દીલસેં ઉઠ ગયા સબરો કરાર,
આહ અબ હમસે જુદા હોતાહે માહે જુલવકાર[૯].

૧ શબ=રાત ૨ કાપુર=કપુર. ૩ અશ્ક=અશ્રુ. ૪ રનજુર=બિમાર. ૫ મજનું=દીવાનો. ૬ લયલેકદર=કદરનીરાત. ૭ આશકાર=જાહેર. ૮ અશ્કબાર=રોવાવાળો. ૯ જુલવકાર=ઇજ્જતવાળો

ઈસ સબબ હરયેકકા દીલ જલતા મીસલ તંદુરહે[1], ૩

આહ હમસેં કબ મીલે રમઝા મુબારીક માહ અબ,
કીસ તરહ ભૂલેગે હમ દીલસેં મહોબત ચાહ અબ,
હાય હોતાહે જુદા દીલાદાર ઓર દીલ ખ્વાહ[2] અબ,
સાલ ભર તક કર ચલા ફીર મુનતજર[3] વદલાહ અબ,
દીલ હમારા દર્દ હીજરતસે હુવા રંજુરહે ૪

યે ખબર જબ ફેલને લાગી સબું કે ઘર બ ઘર,
કુચ કરતા હે મહે રમદાન અબ મુલકે દીગર,
યે નીદા સુનતે હી સબ ઘબરાકે હો ગયે બે ખબર,
શોકસેં મસજીદ તરફ દોડે સભી ઘર છોડકર,
આહ વહાં ભી દફતરે ગમ હર જગે મસ્તુર[4] હે. ૫

કોઈ ઈધર ગમગીન બેઠાહે જીગરકુ અપને થામ,
કોઈ તર આસુંસે કર બેઠાહે મુહ અપના તમામ
કોઇ ઉધર હેરત મને તસવીર[5] સા હે લા કલામ,
ઇસ તરેહ મજલીસકે અંદર હો રહા હે અજદે હામ[6]
દીલ ઉપર હરયેકકે ઇસ ગમકા પડા નાસુર[7] હે ૬

કોઈ તો અબ દીલહી દીલમે ખાકે ગમ ઘટને લગા,
કોઈકા ઈસ દર્દ હીજરતસે જીગર ફટને લગા,

---

૧ તન્દુર=વીજળી ૨ દીલખ્વાહ=દીલને ચાહનાર ૩ મુનતજર=રાહ જોવાવાળો ૪ મસ્તુરહે=પ્રખાય છે, ચર્ચા થાય છે ૫ તસવીર=છબી. ૬ અજદેહામ=જનસમુહ ૭ નાસુર=કાણું, જેમાંથી પીપ નીકળે છે તે બધ થતુ નથી સદાય વહ્યા કરે છે

કોઇકા ઇસ દર્દસેં તાબો તવા[1] હટને લગા,
કોઇકા ઇસ દર્દ બે પાયાસે[2] જી કટને લગા,
કોઇકે સીને ઉપર ઇસ ગમકા કોહે[3] તુરહે[4] ૭
કોઇયું રોરોકે કહેતાહે અયે માહે ખૂશ ખીરામ[5],
એક દીન વો થાકે હમ પીતે થે મીલ વસ્લતકા જામ,
આન પહોચી એક સુ પર આજ વો હીજરત કી શામ,
કલ ખુદા જાનેકે કીસ જા હોયગા તેરા મુકામ,
યું ચરાકા ઇસ જગેહ પર કીસકે તંઇ મકદુર હે. ૮
યે ખબર બુલબુલને જાકર બાગમેં કીતી અયાન[6],
બાગબા ઘભરાકે તબ કરને લગા શોરો ફીગાન,
ચકબચક જાકરકે બોલા ગુલસે યે સારા બયાન,
આહ અબ રમદા વહાહે આજ કલકે દરમીયાન,
હોગયા ઇસ ગમસેં દીલ જર્યું ખાનયે[7] જંબુરહે.[8] ૯
યે ખબર સુનકર કે સોસન હોશ અપને ખોગયા,
મોગરાભી પેચ ખા ક્યારી કે ભીતર સો ગયા,
ઓર ભમર યે માજરા સુનતે દીવાના હો ગયા,
અશ્ક જારી કરકે નરગીસ ચશ્મ તરહોરો ગયા,
આંખ ઉસકી આહ ઇસ ગમસે હુઈ માજુર હે ૧૦

૧ તાબોતવા=શક્તિ. ૨ બેપાયા=જેનો છેડો નથી તે, અતિશય. ૩ કોહ=પહાડ ૪ તુર=પહાડનું નામ છે ૫ ખીરામ=ચાલ ૬ અયાં=જાહેર, ૭ ખાના=ઘર ૮ જંબુર=મધમાખ.

તોતીયા ભી હો ગઈ ફુનકર તમામી નીલ પોશ,[1]
બુલબુલા ભી ઇશ્કમેં કરતીહેં ગમકા બાદા નોશ.[2]
કોયલા ઈશ દર્દસે કરતીહે સબ બેઠી ખરોશ,
આહ અબ ઇસ ગમકા ઉઠતાહે સભી ગુલશન મે જોશ,
ફાખતાકો[3] ખાક સરમેં ડાલના મંજુર હે ૧૧
આહ ઈસ ગમકી મુસીબત સબકે સીર પર આ પડી,
અબતો શેરોકર હુઆ કરતેહે હકકસે હરઘડી.
આતીશે દોઝખકી હેબત સબકે દીલમે હે બડી;
હાલ ઈસ રમઝાનકી સબકે સામને હોવે ખડી,
આંખસેં અનવરકે બહેતા આંસુંઓકા પુર હે ૧૨

અલવદા ૪ થી.

તશાનીફ અનવર

બીસ્મીલ્લા હીર રહમાન્ નીરરહીમ-કયા સબબ નાલાન કા,
આજહે અયે અહેલે મજલીસ કયા સબબ નાલાન કા[4]
શોરહે હર બાબજા મેંફીલ ભીતર ગીરીયાન કા,
ઓર સીફત[5] કરતેહે રોરો માહ આલી શાનકા.
ઓર કહેતેહે મોહીબ્બા નહીં ભરોસા જાનકા,
આજ યા કલકા મોહીબ્બો કુથહે રમદાન કા. ૧
મસજીદુ મે સબ મુસલ્લીં[6] યુ કહે રોરો કલામ,
તેરી ઉલફતમેં મુકઇયદ[7] હે સભી હરખાસો આમ
તીસ દીનસે તે જ્યાદા ના કીયા જગમે મુકામ,

૧ નીલપોશ=લીના રંગની ૨ બાદાનોશ=શરાબ પીનો ૩ ફાખતા=કુમરી, હોલો ૪ નાલા=રૂદન કરવુ ૫ સીફત=પ્રશંસા ૬ મુસલ્લી=નીમાઝી. ૭ મુકઇયદ=કેદી.

આખીરશહે અલવદા અયે માહે રમદા અસ્સલામ,
મે ભી કેદી હોરહાહુ ઇશ્કકી જીનદાનકા. ૨

અલવદાહે આજ તુજકું સબસેં અયે માહે સીયામ,
દર્દસેં રોતે હે સાયમ હીજકે મારે તમામ
તું ચલા જાતાહે સબકુ છોડ રોતે ખુસ ખીરામ,
ચશ્મતર હોકરકે બેઠે હે મુસલ્લી ઓર ઇમામ,
ઓર કહેતે હે યુ રોરો થા સબબ ગફ્રાનકા ૩

મસજીદુમે મુકતદી બેઠે હે સારે ચશ્મતર,
સરનગુ[૫] હોકરકે કહેતેહેં ઇમામા સર બસર
સાલ આયદાકુ આઇયો સહેરે રમદા ઝુદતર,
અશ્કજારી દર્દસે હે સબકે રૂખસારૂ[૩] ઉપર,
જાર્દ રંગ સબ હો ગયાહે આશકુકી શાનકા. ૪

આજ મહેરાબુંમે બેઠેહે ઇમામા દીલ ફીગાર,
દર્દ ગમસે કરદીયા હેગા ગીરેબા[૪] તાર તાર.
ઓર કહેતે હેં અલમસે હીજ્રકે રોરો પુકાર,
અલવદા અયે દોસ્તા જાતાહે રમદા કા બહાર,
અબ તરાવી મેં અયે યારાં હે ખતમ કુરઆનકા ૫

રોશની સારી મસાજીદકી બુઝી જાતી હે આજ,
શમા રોતીહે બગમ કીન્દીલ ચીલ્લાતી હે આજ.
બેકરારી સખ્તસે ફાનુસ ગમ ખાતી હે આજ,
દેખ કર ઇસ દર્દકું છાતી ફટી જાતીહે આજ,
ઉડ ગયા હે નૂર ગમસે હીજ્રકી સમઆન કા ૬

---

૧ જીનદાન=કેદખાનું ૨ સરનગુ=માથુ નીચુ નમાવીને ૧ ઝુદતર=સત્વરે
૨ રૂખસાર=ગાલ. ૩ ગીરેબા=કપડાની ગીરેબાન. ૪ બહાર-વસંત ૫ શમા=દીવો.

સાયમા[1] કહેતેહેં સારે મીન્નતો એહસાન સે,
ફીર મીલાવે તુજસે મૌલા હમકુ બા ઈમાનસેં
અલવદાયા હરજગેહ પઢને હે બીલ એહસાનસે,
શહરોરમદા[2] નીલ્લવજી યે વસ્ફ હે કુરઆનસે,
ભર ગયા તું નૂર સબકે દીલ ભીતર ઈમાનકા. ૭

હાફીજાં સબ દર્દસે કહેતેહે રોરો ઝાર ઝાર
દીલ લગા જાતા હે તું કયું છોડ હમકો બેકરાર,
સાલ ભર રોયા કરીંગે ગમસે તેરે દીલ ફીગાર
લે ચલા તું સબકી રાહત ઓર તીલાવત કી બહાર,
હાય જાતાહે અમલ અબ માહે જુલ એહસાનકા ૮

આબીદુ[3] કે દીલકે તંઈ કયુ ખાનયે જંબુર કર,
હાય અબ જાતાહે તું સાયમ કે તઈ રનજુર કર
આશકુ કે દીલકે તઇ તું જખ્મસે ચકચુર કર,
છોડ કર જાતા હે સબકુ ગમમે તુ ભરપુર કર,
અબ ચલા દીલ તોડ કર હર સાયમે ઈનસાનકા ૯

રોઝાદારૂં કે દીલુસેં લે ચલા સબરો કરાર,
દીજમે તેરે સભી રોતેહે બેઠે ઝાર ઝાર
ઓર કહેતે હે યે રોરો દીજસે હો બેકરાર,
તુ ચલા હમસેં જુદા હોકર અયે માહે જુલવકાર,
અયે મોહીબ્બો કયા કરે યુ હુકમ હે સુબહાનકા ૧૦

મસજીદુંકો દીજસે વેરાન કર જાતા હે તુ,
મોમીનુકે દીલપે ગમકે કોહ ધર જાતાહે તુ.

---

૧ સાયમાં=રોઝદાર લોકો ૨ મહર=મહીનો. ૩ આબીદ=બંદગી કરનાર, પરહેઝગાર.

આશકુંકી ચશ્મ ભીતર અશ્કભર જાતાહે તું,
છોડકર હમકુ તડફતે બેફીકર જાતાહે તુ,
હશ્રમે હમકું દીખાઇયો બાગ તું રૈયાન કા ૧૧

બાગમેં રોતીહે બુલબુલ હીજ્રસેં તેરી પુકાર,
કુમરીયા સર પીટકર રોતીહે બેઠી ઝાર ઝાર;
તોતીયાં ગમસે ઉદાસી હો રહીહે દીલફીગાર,
મુર્ગ બેઠેહે અલમસે સરનગુ હો બેકરાર,
છુટ ગયાહે આસીયા[1] કુલ તાયરો[2] હેવાનકા ૧૨

ગુલકે ઝરૂં પર ભી રોરો ગમસે આયાહે અરક,
હો ગયે હે અશ્ક સબનમમે[3] જે સરતાપા[4] ગરક,
ઓર ગુન્ચેકી દુરૂનીકું[5] હુવાહે ગમસેં શક,
ચેહચહેમેં[6] બુલબુલું કે આ ગયા બેહદ ફરક;
ઇન્તેહા[7] કુચ્છ નહીં રહા યે દર્દ બે પાયાનકા ૧૩

ક્યા કહું અયે દોસ્તા ઇસ ગમસેં ગુલ મુરઝા ગયે,
હાય સારે બર્ગ[8] ગુલભી દર્દસે કુમલા ગયે,
આતીસે ગમસેં જીગર સબ ગુલકે અબ ચીમલા ગયે.
સુનકે યે હીજરત સભી ગુલશનકે તઇ ગશ[9] આ ગયે,
ઉડ ગયાહે હોશ ગમસેં ગુલશને દોરાનકા ૧૪

ગમમે રોરો કર ગુલાબુંકે ઉડે હોસો હવાસ,
એક પાઉંસેં સરો ગમમેં ખડા હેગા ઉદાસ,
કેતકી ઓર સેવતી ગમમે ખડી હોકર હીરાસ[10],

---

૧ આસીયા=માળો, રહેઠાણ ૨ તાયર=પક્ષી ૩ શબનમ=ઝાકળ
૪ સરતાયા=પગથી તે માથા સુધી. ૫ દુરૂની=અ દરનો ભાગ. ૬ ચેહચહ=બોલવુ.
૭ ઇન્તેહા=પાર. ૮ બર્ગ=થાન. ૯ ગશ-મૂર્છા ૧૦ હીરાસ=નાઉમેદ, નિરાસ.

ઓર ભમર ફીરતા દીવાના હો ગુલુકે આસપાસ,
ઓર ગુલે લાલાકે દીલપર દાગહે હીજરાનકા ૧૫

નરગીમુને રોરો કીતી હેગી અપની ચશ્મતર,
ઓર સુમ્બુલને હે તોડે બાલ અપને સરબસર,
ઓર ગુલે સદ્[1]બર્ગભી ગમમે ખડાહે બે ખબર,
આતીસે ગમસે જલેહે હાય સોસન કા જીગર,
હાય અબ હેવાલ તુમકુ કયા કહુ રિહાનકા ૧૬

હાય નારગી કે તઇભી હીજ્રકા માતમ હુવા,
જર્દરૂ હો ગયે તીરઆ સખ્તર યે ગમ હુવા,
શેબ[2] ગમસે ગીર પડે શુબ્બુભી ચશ્મે નમ હુવા,
હાય સારે ગુલશનુ મે ગમકા એક આલમ હુવા,
દર્દ હીજરતસેં જીગરહે ફટ ગયા રૂમ્માન[3] કા. ૧૭

યાસમન ઈસ ગમકે ભીતર ખા રહી હે પેચોતાબ,
બેલ ઓર ચપાભી ગમ ભીતર ખડીહે લા જવાબ,
ઓર ગુલે કુજેકી નેનુસે હે બેહતા નીર આબ,
ગુલ અબાસીકા હુવા દીલ ગમસેતી જલકર કબાબ,
આહસે ભડકે હે સોલા આતીશે સોઝાનકા.[4] ૧૮

સેવતી કો ગમ હુવા હીજરાનકા બે ઇન્તેહા,
અસરફી મલતી કફે[5] અફસોસકુ હે બરમલા,
હાય ગુલશનમેં અલમસે નહેરો નાલા બેહ ચલા,
ગુલશને ખૂબીકા આલમ સબ ખીજાની ખો દીયા,
લુટ ગયા સારા બહાર અબ બાગ ઓર બોસ્તાનકા[6] ૧૯

---

૧ સદ=સો ૨ શેબ=સફરજન. ૩ રૂમ્માન=દાડમ ૪ સોઝાન=બળતરા ૫ કફ=હાથ ૬ બોસ્તાન=બાગ.

હાય અબ જાતાહે તું હોકર જુદા માહે સીયામ,
અલવદા કા શોરહે હરજા બજા દર ખાસો આમ,
સારે યું કહેતેહે રોરો મુકતદી ઓર કયા ઈમામ,
અલવદા અયે માહે રમદા આખરીશહે અસ્સલામ,
હે સબક અનવરકે તઇ કુલ મન અલયહા ફાન[1]કા. ૨૦

અલવદા ૫.

તશાનીફ અનવર.

અબતો સીધાકર ચલા રમઝાન શરીફ

બીસ્મીલાહીર રહમાન નીર નીર રહીમ.

અલવદા અબતો સીધાકર ચલા રમઝાન શરીફ
સબ મોહીબ્બુકો રૂલાકર ચલા રમઝાન શરીફ
દીલકુ હીજરતસેં જલાકર ચલા રમઝાન શરીફ
તનકુ હસરતસે[2] ગલાકર ચલા રમઝાન શરીફ
દાગ ફુરકતકા લગાકર ચલા રમઝાન શરીફ
આજ કલ કુચ નીદા કર ચલા રમઝાન શરીફ ૧

અબતો કયા કરે કહા જાવે કીસે સુનાવે હમ,
હાથ મલ હશ્રતો અફસોસસે પસ્તાવે હમ,
પટકીયા સો સોઝમે પુર બ દર્દ ખાવે હમ,
આહ પર આહ વ દમ સર્દ ભરે જાવે હમ,
અશ્કકે પુર બહાકર ચલા રમદાન શરીફ,
આજ કલ કુચ નીદા કર ચલા રમદાન શરીફ ૨

યે દદ હીજાકા કીસ તરહ સહા જાવે હમે,

૧ કુલમન અલયહા ફાન=એ નામનો પવીત્ર શ્લોક.

આગ દર્દસે નપટ દાગ લગા જાવે હમેં,
ઈશ્કકી કૈદમે યેહ છોડ ચલા જાવે હમે
વાઅદા સાલભર આનેકા બતા જાવે હમે,
મુનતજર હમકુ બનાકર ચલા રમદાન શરીફ,
આજ કલ કુચનીદા કર ચલા રમદાન શરીફ 3

ગ્યારા મહીને કયુ કટે હીજમે રોતે રોતે,
રાત દીન અશ્કકે પાનીસે મુહ ધોતે ધોતે,
રેહ ગઈ અહદ[1] યે સુન અક્કલકુ ખોતે ખોતે,
નહીં માલુમ હો કયા સાલકે હોતે હોતે,
વાઅદયે સાલ બતાકર ચલા રમઝાન શરીફ,
આજ કલ કુચ નીદા કર ચલા રમઝાન શરીફ ૪

જા બજા શોર હે રમઝાન વદા હોતાહે,
રહેમતો બક્ષીસો ગફરાન વદા હોતાહે;
અબ જુદાહો મહે રહેમાન વદા હોતાહે,
સહરી ઈફતારકા અરમાન વદા હોતાહે,
યો તરફ શોર ઉઠાકર ચલા રમઝાન શરીફ,
આજ કલ કુચ નીદાકર ચલા રમઝાન શરીફ ૫

રોઝા દારૂ કે તઇ કરકે પરેશાન ચલા,
કુલ મસાજીદકે[2] તઈ છોડકે વેરાન ચલા,
સબકે ચશ્મુસે બગમ અશ્કકા તોફાન ચલા,
રોરો કહેતેહે મુશફ્ફી મહે રમઝાન ચલા,
ગમમેં હર એકકો રૂલાકર ચલા રમઝાન શરીફ,
આજ કલ કુચ નીદાકર ચલા રમઝાન શરીફ. ૬

---

૧ અહદ=વાયદો ૨ મસાજીદ=મસીદો

હીજ્રકે ગમસેં સભી સાયમા બેજાન હુવે,
નીમ બીસ્મીલ[1] હુવે બેદીલ હુવે બીરયાન હુવે,
ગમે દોરીસે મુસલમાં સભી ગીરીયાન હુવે,
હીજ્રકે દર્દસેં દીલ ખાનએ વેરાન હુવે.
નાઅતવા હાલ બનાકર ચલા રમઝાન શરીફ,
આજકલ કુચ નીદાકર ચલા રમઝાન શરીફ. ૭

અહા અફસોસ મહેરબાન તું મુહ મોડ ચલા,
આશકુસે તું યે ઉલફતકે તઇ તોડ ચલા.
તીસ દીનકી યે મહોબતકે તઈ છોડ ચલા,
બહેરે ગમ બીચ મોહીબ્બુકે તંઇ જોડ ચલા,
હીજ્રકી આગ લગાકર ચલા રમઝાન શરીફ,
આજ કલ કુચ નીદા કર ચલા રમઝાન શરીફ. ૮

મસજીદો મીંમ્બરો મહેરાબો મુસલ્લીઓ ઇમામ,
હીજ્રકે ગમસે યે રોતેહે હે મસાજીદમે તમામ,
રોરો કહેતેહે સભી મીલકે જબાસે યે કલામ[2],
અયે મુસલમાન કરો મીલકે યે રમઝા કો સલામ;
હીજ્રકે જખ્મ લગાકર ચલા રમઝાન શરીફ.
આજકલ કુચ નીદાકર ચલા રમઝાન શરીફ, ૯

આહ અફસોસ જુદાઇસે જીગર ફટતાહે,
જર્દ રંગ હોતાહે ઓર માસ લહુ ઘટતાહે;
ગમે દોરીસે સભી તાબો તવા હટતાહે,
જીંદગી તલ્ખ[3] હુઈ દર્દસેં જી કટતાહે,
યે મુસીબતકુ દીખાકર ચલા રમઝાન શરીફ,

૧ નીમ બીસ્મીલ=અધમુવો, ઘાયલ. ૨ કલામ=વાત. ૩ તલ્ખ=કડવી.

આજકલ કુચ નીહાકર ચલા રમઝાન શરીફ. ૧૦

ઇસ મુસીબતમે મુસલમાકો તડપતે છોડે,
દાગ હૈ દીલપે શબોરોજ કલપતે છોડે,
આહો નાલેકી સદા દર્દ જપતે છોડે,
આતશે ગમમે જીગર ચાક કો તપતે છોડે,
દાગ પર દાગ લગા કર ચલા રમઝાન શરીફ
આજકલ કુચ નીદા કર ચલા રમઝાન શરીફ. ૧૧

રાતદીન ગમસે જીગરકો મેરે શક[1] રહેતાહે,
અશ્ક ગમસેં મેરી આખુંમે શફક[2] રહેતાહે,
ગશપે ગશ આતેહે દમ લબપે રમક રહેતાહે,
આહ અફસોસકા નીત મુજકો સબક રહેતાહે,
ચાહ ઉલફતમે દબાકર ચલા રમઝાન શરીફ,
આજ કલ કુચ નીદાકર ચલા રમઝાન શરીફ ૧૨

તેરી ઉલફતમે મહેશાન જીગર ચાક હુવે,
આતીશે ઇશ્કસે દીલ જલ ગયે ઓર ખાક હુવે,
શબકો રોરોકે ગુનાહુસેં હમે પાક હુવે,
તેરી બરકતસે અજા હમકુ જે અફલાક હુવે,
કેદ ઇસીયા[3] સે છુડાકર ચલા રમઝાન શરીફ
આજ કલ કુચ નીદાકર ચલા રમઝાન શરીફ. ૧૩

શબે કદ્રઆઇ હુવે ખત્મ તરાવીહમે કુરઆ,
હમ કહા તુમ કહા ઓર ફીર મહે રમઝાન કહા,
ચશ્મે નમના ગસે રોરોકે યે કહેતાહુ બયા,

૧ શક=ફાટવુ, ૨ શફક=સધ્યા, ૩ ઇસીયા=અપરાધો.

ફીર મીલાવે મહે રમઝાસે ખુદાવંદે જહાં,
અલવદાયુ કો પઢાકર ચલા રમઝાન શરીફ
આજ કલ કુચ નીદાકર ચલા રમઝાન શરીફ ૧૪
ઘર બ ઘર શાહરમે અબ ઇદકી તૈયારીહે
શીર ખુરમા કરે' સબ ઇદકી તૈયારીહે
ખુશી હરજાપે હે જબ ઈદકી તૈયારીહે
કયા અજમ ઓર અરબ ઇદકી તૈયારીહે,
જા બજા ધુમ મચાકર ચલા રમઝાન શરીફ,
આજકલ કુચ નીદાકર ચલા રમઝાન શરીફ ૧૫
અબતો અયે મોમીનો તુમ સબ્રકરો માગો દુઆ,
અફ ઇસીયા કરે ઓર ગુનહા બક્ષે ખુદા,
ઓર દીદાર દે જન્નતમેં મુસલમાકો સદા,
ઓર અનવર કે તઇ દેવે વહા અપના લીકા[1],
સબ ગુન્હાહુસે સફાકર ચલા રમઝાન શરીફ,
આજ કલ કુચ નીદાકર ચલા રમઝાન શરીફ ૧૬

ગુલઝારે અનવર તમામ શુદ
કાર મન નિઝામ શુદ,
શેતા મરા ગુલામ શુદ

ગુલઝારે અનવર સમાપ્ત.

---

૧ લીકા=દીદાર, ચહેરો.

મુનાજાત બ દરગાહ કાઝીઉલ હાઝાત.[1]

(રાગ ગઝલ)

ફજલ કર યારબ મોહમદ મુસ્તુફાકે વાસ્તે,
સૈયદે કોનેન[2] ખતમુલ અબીયાકે[3] વાસ્તે ૧
યાઈલાહીલ આલમીન યે અર્જ મેરી હૈ કુબુલ,
ઈસતજા હાજત દુઆએ મુસ્તુફાકે વાસ્તે. ૨
દુર કર રંજે દીલી હે સખ્ત મુજપર બે કલી,
ઉસ શાહે સીદીક અકબર બા સફાકે વાસ્તે ૩
ફજલકે હાથુસે મુઝકો મેવએ મકસદ[4] ખીલા,
ઉસ ઉમર ફારૂક આદીલ બે રીયાકે વાસ્તે ૪
હો જહામે હઝરતે ઉસ્માનકી રૂસે મુઝે,
મત ખીજલ કીજો ઇસી સાહબ લેવાકે[5] વાસ્તે ૫
બારગાહ આલીમે તેરી હે યે મેરી ઇલતેજા[6],
હોવે હલ મુશ્કિલ મેરી મુશ્કિલ કુશાકે વાસ્તે ૬
બુલબુલે બાગે મદીના કુર્રતે અયને રસુલ,
યાને બીબી ફાતેમા ખૈરૂન નીસાકે વાસ્તે. ૭
દે ખુશી દીલકો મેરે સર શબ્જ કર નખલે મુરાદ,
ઇસ હસન ખસ્તા જીગર સાહબ લેવાકે વાસ્તે ૮
હર તરફસે ફોજે ગમને આકે ઘેરાહે મુઝે,
દે પના યારબ શહીદે કરબાલકે વાસ્તે ૯

૧ આ મુનાજાત (પ્રાર્થના)મા પરમાત્મા પાસે અપરાધોની ક્ષમા ચાહી છે ૨ સૈયદે કોનેન=જમીન આસમાનના સરદાર, બે જહાનના સરદાર ૩ ખતમુલઅબીયા=જેના ઉપર પેગમ્બરી ખતમ થઇ તે નબી ૪ મકસદ=ઇચ્છા. ૫ લેવા=ઝંડો, વાવટો, લેવાયે હમદ. ૬ ઇલતેજા=દુઆ

કોન તુઝ બીન દાદ રસ[1] આજીઝકા હેગા અયે ખુદા,
ઝુદ્દતર ફરીયાદ રસ[2] ઝેનુલ અબાકે વાસ્તે. ૧૦
મેં બહોત હેરાનહું કર રહેમકી મુઝપર નઝર,
બાકરો જાફરઅલી મુસા રદ્દાકે વાસ્તે ૧૧
મુસાઓ કાઝમ તકીઓ નકીઓ અસકરી,
ઓર ઇમામે મેંહદી તુરૂલ હુદાકે વાસ્તે. ૧૨
યાઇલાહી સબ ઉઠાલે દર્દ અન્દોહુ કે બોઝ,
ગવસલ આઝમ પીર મુરશદ રેહનુમાકે વાસ્તે. ૧૩.

તારીખ

શુકહે તેરા ખુદાયા બે હીસાબ
કે તસનીફ યે નાદર કીતાબ
ફીકકી તારીખ તો આઇનીદા
હાર" બાગે બીસ્મીલહે યે બે બહા

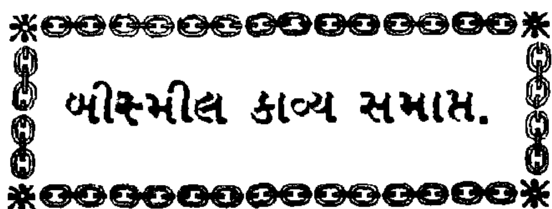
ઉપરની તારીખ આ પુસ્તકના પ્રકટકર્તા તરફથી છે. એનો ભાવાર્થ એ છે કે–હે ! પરમાત્મા હે માલીક તારો ઘણોજ આભાર છે કે આ નવીન પુસ્તક પ્રકટ થયુ તેની તારીની ફીકર કરતા ધ્વનિ સંભળાયો કે તેનું તારીખ નામ "હાર બાગે બીસ્મીલ" (બીસ્મીલની બાગના ફુલોનો હાર) છે

---

૧ દાદરસ=ફરીયાદ સાભળવા વાળો. ૨ ફરિયાદ રદ=ફરીયાદ સાંભળનાર.

હે	૫
અલેફ	૧
રે	૨૦૦
બે	. ૨
અલેફ	૧
ગેન .	૧૦૦૦
બે	૨
સીન .	૬૦
મીમ	૪૦
લામ	૩૦
	૧૩૪૧

આ બધા અંકોનો સરવાળો કરતા ઉપર પ્રમાણે હીજરી સાલ ૧૩૪૧ આવે છે

યે કાવ્ય મીલનેકા પતાઃ—

યે કાવ્ય નીચેકે સરનામેસે નકદ કીંમત ઔર ટપાલ મારફત વેલ્યુપેબલસે મીલેગા વી પી ખર્ચ ખરીદદારકે સીરહે –

સરનામા,

ઉમરભાઇ હસનભાઇ.

કરબે–કલોલ—જુમ્મા મસજીદકે પાસ

ઉત્તર ગુજરાત.

